

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TURİZM İŞLETMECİLİĞİ ANABİLİM DALI

SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZM KAPSAMINDA
DESTİNASYONLARIN FİZİKSEL VE PSİKOLOJİK TAŞIMA
KAPASİTESİ ANALİZİ: PAMUKKALE HİERAPOLİS ÖREN
YERİ ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Burak ERDEMİR

Balıkesir, 2018

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TURİZM İŞLETMECİLİĞİ ANABİLİM DALI

SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZM KAPSAMINDA
DESTİNASYONLARIN FİZİKSEL VE PSİKOLOJİK TAŞIMA
KAPASİTESİ ANALİZİ: PAMUKKALE HİERAPOLİS ÖREN
YERİ ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Burak ERDEMİR

Tez Danışmanı
Yrd. Doç. Dr. Kudret GÜL

Balıkesir, 2018

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ ONAYI

Enstitümüzün Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı'nda 201612501005 numaralı Burak ERDEMİR'in hazırladığı "Sürdürülebilir Turizm Kapsamında Destinasyonların Fiziksel ve Psikolojik Taşıma Kapasitesi Analizi: Pamukkale Hierapolis Ören Yeri Örneği" konulu YÜKSEK LİSANS tezi ile ilgili TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliği uyarınca 12/01/2018 tarihinde yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda tezin onayına OY BİRLİĞİ/~~OY ÇOKLUĞU~~ ile karar verilmiştir.

Başkan

Yrd. Doç. Dr. Kudret GÜL (Danışman)

İmza: .....

Üye

Prof. Dr. Ali Kemal GÜRBÜZ

İmza: .....

Üye

Prof. Dr. Şenol ÇAVUŞ

İmza: .....

Üye

Doç. Dr. Osman Nuri ÖZDOĞAN

İmza: .....

Üye

Yrd. Doç. Dr. Yunus ARSLAN

İmza: .....

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduklarını onaylarım.

24.01/2018

Yrd.Doç.Dr. Alper UZUN
Müdür Yardımcısı

ÖNSÖZ

Günümüzde Hierapolis antik kenti ile birlikte UNESCO Dünya Kültürel ve Doğal Miras Listesi'nde yer alan, dünyanın sayılı cazibe merkezlerinden biri olan Pamukkale, her yıl yaklaşık bir milyonu aşkın turisti ağırlamaktadır. Buradan hareketle Pamukkale Hierapolis Ören Yeri'nin sahip olduğu doğal, kültürel ve tarihi değerlerin korunarak gelecek kuşaklara aktarılabilmesi adına yürütülen çalışmalar ve planlamaların hassasiyetle ele alınması gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Çalışma kapsamında, Pamukkale Hierapolis Ören Yeri'nin taşıma kapasitesi fiziksel ve psikolojik açıdan değerlendirilmektedir. Elde edilen sonuçlar doğrultusunda Pamukkale Hierapolis Ören Yeri'nin doğal, tarihi ve kültürel değerlerinin önemi vurgulanmakta ve sürdürülebilirliğinin sağlanması yönünde önerilerde bulunmaktadır.

Bu süreçte emeği geçen başta danışmanım Yrd. Doç. Dr. Kudret GÜL'e, Prof. Dr. Ali Kemal GÜRBÜZ'e, bilimsel açıdan gelişmemde büyük rol oynayan, her fırsatta bilgi ve desteklerini esirgemeyen Doç. Dr. Bayram ŞAHİN'e ve Yrd. Doç. Dr. Seda ŞAHİN'e teşekkür ve şükranlarımı sunarım.

Son olarak, bana her zaman güvendikleri ve inandıkları için sevgili aileme: Bu günlere gelmemde maddi manevi destek ve emeklerini esirgemeyen başta annem Selda ERDEMİR'e, her zaman bilgi ve tecrübelerinden istifade ettiğim sevgili babam Ahmet ERDEMİR'e, her zaman yanımda olan, sevgisini esirgemeyen kardeşlerim Sertaç ERDEMİR ve Mert ERDEMİR'e, bu süreçte her anlamda yanımda olan sevgili İlter OLTULULAR'a teşekkürü bir borç bilirim.

Balıkesir, 2018

Burak ERDEMİR

ÖZET

SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZM KAPSAMINDA DESTİNASYONLARIN FİZİKSEL VE PSİKOLOJİK TAŞIMA KAPASİTESİ ANALİZİ: PAMUKKALE HIERAPOLİS ÖREN YERİ ÖRNEĞİ

ERDEMİR, Burak

Yüksek Lisans, Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Kudret GÜL

2018, 139 Sayfa

Bu çalışma, fiziksel taşıma kapasitesi ile ilişkili olarak Pamukkale Hierapolis Ören Yeri'nde ziyaretçilerin psikolojik taşıma kapasitesi algılarını belirlemek amacıyla yapılmıştır. Bu kapsamda, destinasyonun sahip olduğu doğal, tarihi ve kültürel kaynakların gelecek kuşaklara aktarılabilmesi adına sürdürülebilir turizm açısından değerlendirilmesi ve karşılaşılan sorunlara yönelik öneriler geliştirilmesi hedeflenmiştir. Çalışmada destinasyonun fiziksel taşıma kapasitesi, günlük kaldırabileceği ziyaretçi sayısı ile; destinasyonun psikolojik taşıma kapasitesi ise ziyaretçilerin psikolojik taşıma kapasitesi algıları ve çevre duyarlılıkları ile ölçülmeye çalışılmıştır. Çalışmada veri toplama aracı olarak anket tekniği kullanılmıştır. Araştırma sonuçları 2016 ve 2017 (Ağustos ayına kadar) yıllarını kapsayan dönemde destinasyonda fiziksel taşıma kapasitesinin aşılmadığını göstermektedir. Çalışmada destinasyonun psikolojik taşıma kapasitesini belirlemeye yönelik kullanılan ölçeğe uygulanan faktör analizi sonuçları ise ölçeği oluşturan faktörlerin üçe ayrıldığını ortaya koymaktadır. Bu faktörler “yoğunluğa ilişkin psikolojik taşıma kapasitesi”, “hizmet kalitesine ilişkin psikolojik taşıma kapasitesi” ve “turizmin çevresel etkisine ilişkin psikolojik taşıma kapasitesidir.” Bu faktörlere uygulanan varyans analizi sonuçları, destinasyonda yoğunluğa ilişkin psikolojik taşıma kapasitesinin aşılmadığını, hizmet kalitesine ilişkin psikolojik taşıma kapasitesinin ve turizmin çevresel etkisine ilişkin psikolojik taşıma kapasitesinin ise kısmen aşıldığını göstermektedir. Araştırmada ziyaretçilerin çevre duyarlılığının

oldukça yüksek olduğu, uyruk, cinsiyet, medeni durum ve yaş değişkenlerinin, ziyaretçilerin psikolojik taşıma kapasitesi ve çevre duyarlılığı algısında bazı farklılıklara neden olduğu tespit edilmiştir. Araştırmada ayrıca niteliksiz ziyaretçilerin, denetim eksikliğinin ve bakımsızlığın destinasyona zarar veren en önemli faktörler olduğu da tespit edilmiştir.

Çalışma beş bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm çalışmanın problemini, amacını, önemini, varsayımlarını, sınırlılıkları ve tanımları içermektedir. Çalışmanın kuramsal çerçevesini oluşturan ikinci bölüm ise turistik destinasyon, taşıma kapasitesi ve sürdürülebilir turizm başlıklarından oluşmaktadır. Üçüncü bölümünde ise araştırma yöntemine yönelik hipotezler, evren ve örneklem, veri toplama araç ve teknikleri, veri toplama süreci, veri analizi, ölçek geçerliliği ve güvenilirliğine ilişkin değerlendirmeler yer almaktadır. Çalışmanın dördüncü bölümünde araştırma bulguları ile yorumlar ve son olarak da beşinci bölümünde, araştırma sonuçları ve öneriler yer almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Turistik Destinasyon, Fiziksel Taşıma Kapasitesi, Psikolojik Taşıma Kapasitesi, Sürdürülebilir Turizm, Pamukkale Hierapolis Ören Yeri

ABSTRACT

PHYSICAL AND PSYCHOLOGICAL CARRYING CAPACITY ANALYSIS OF DESTINATIONS DEPENDING ON SUSTAINABLE TOURISM: PAMUKKALE HIERAPOLIS HISTORICAL SITE SURVEY

ERDEMİR, Burak

Master Thesis, Department of Tourism Management

Advisor: Yrd. Doç. Dr. Kudret GÜL

2018, 139 Pages

The aim of the study is to determine the visitor's perceptions of psychological carrying capacity in relation to the physical carrying capacity in Pamukkale Hierapolis Historical Site. In this context, natural, historical and cultural resources of destination were evaluated in terms of sustainable tourism in order to transfer them to future generations, and to develop proposals within this scope. The study attempts to calculate physical carrying capacity of destination by counting the number of visitors it can take daily, and visitor's psychological carrying capacity perception has been tried to be measured depending on their environmental sensitivities. In the study, questionnaire technique was used. Research results show that the physical carrying capacity is not exceeded during the period 2016 and 2017 (until August 2017). The result of the factor analysis that applied in the study reveals that the factors explaining the scale of the psychological carrying capacity were divided in three factors. These factors are "psychological carrying capacity for density", "psychological carrying capacity for service quality" and "psychological carrying capacity for environmental impact of tourism". The results of variance analysis applied to these factors show that the psychological carrying capacity related to density is not exceeded, the psychological carrying capacity related to the quality of service and the psychological carrying capacity related to the environmental impact of tourism has been partially overcome in the destination. Research results also reveal that the environmental awareness of visitors is too high, and the variables of

nationality, gender, marital status and age cause some differences in visitor's perception of psychological carrying capacity and their environmental sensitivity. The survey also reveals that low quality visitors, lack of inspection and lack of care are the most important factors damaging the destination.

The study consists of five parts. The first part contains the problem of the study, purpose, importance, assumptions, limitations and definitions. The second part covers the theoretical framework of the study that consists of tourism destinations, carrying capacity and sustainable tourism. The third part includes research method, hypotheses, sampling, data collection tools and techniques, data analysis, validity and reliability of the scale. Fourth part of the study includes research findings and interpretations, and finally the fifth part includes research results and proposals.

Key words: Touristic Destination, Physical Carrying Capacity, Psychological Carrying Capacity, Sustainable Tourism, Pamukkale Hierapolis Historical Site.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	viii
ÇİZELGELER LİSTESİ	xi
ŞEKİLLER LİSTESİ	xii
KISALTMALAR	xiii
1. GİRİŞ	1
1.1. Problem	2
1.2. Amaç	2
1.3. Önem	3
1.4. Varsayımlar	3
1.5. Sınırlılıklar.....	4
1.6. Tanımlar	4
2. İLGİLİ ALANYAZIN	5
2.1. Kuramsal Çerçeve	5
2.1.1. Turistik Destinasyon	5
2.1.1.1. Turistik Destinasyon Kavramı	6
2.1.1.2. Turistik Destinasyon Özellikleri	7
2.1.1.3. Turistik Destinasyonların Temel Çekim Unsurları	8
2.1.1.4. Turistik Destinasyon Çeşitleri.....	9
2.1.2. Taşıma Kapasitesi	12
2.1.2.1. Taşıma Kapasitesi Kavramı	12
2.1.2.2. Turizmde Taşıma Kapasitesi.....	14
2.1.2.3. Turizmde Taşıma Kapasitesi Türleri.....	16
2.1.2.3.1. Ekolojik (Çevresel) Taşıma Kapasitesi	17
2.1.2.3.2. Fiziksel Taşıma Kapasitesi	18
2.1.2.3.3. Psikolojik Taşıma Kapasitesi	19
2.1.2.3.4. Sosyal (Toplumsal) Taşıma Kapasitesi	20
2.1.2.3.5. Ekonomik Taşıma Kapasitesi	21

2.1.2.4. Turizmde Taşıma Kapasitesini Etkileyen Faktörler.....	22
2.1.2.5. Turizmde Fiziksel ve Psikolojik Taşıma Kapasitesi ile Destinasyon Yaşam Evresi İlişkisi.....	23
2.1.3. Sürdürülebilir Turizm	29
2.1.3.1. Sürdürülebilir Turizm Kavramı ve Kapsamı.....	30
2.1.3.2. Sürdürülebilir Turizmin Tarihsel Süreci	33
2.1.3.3 Sürdürülebilir Turizm İhtiyacını Doğuran Nedenler.....	34
2.1.3.3.1. Turizmin Çevre Üzerindeki Etkileri.....	36
2.1.3.3.2. Turizmin Sosyo-Kültürel Etkileri.....	39
2.1.3.3.3. Turizmin Ekonomik Etkileri	40
2.1.3.4. Sürdürülebilir Turizmin Özellikleri	41
2.1.3.5. Sürdürülebilir Turizmin Amaç, İlke ve Hedefleri.....	42
2.1.3.6. Sürdürülebilir Turizmde Planlama.....	46
2.2. İlgili Araştırmalar	49
2.3. Araştırma Alanıyla İlgili Genel Bilgiler.....	51
3. YÖNTEM.....	53
3.1. Araştırmanın Hipotezleri	53
3.2. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi	54
3.3. Veri Toplama Araç ve Teknikleri.....	55
3.4. Veri Toplama Süreci	55
3.5. Verilerin Analizi.....	55
3.6. Ölçeğin Geçerliliği ve Güvenirliği	56
4. BULGULAR VE YORUMLAR.....	60
4.1. Pamukkale Hierapolis Ören Yeri'nin Fiziksel Taşıma Kapasitesinin Hesaplanması.....	60
4.2. Katılımcılarla İlgili Demografik Veriler	63
4.3. Katılımcıların Pamukkale Hierapolis Ören Yeri'ni Ziyaret Tekrarları, Ziyaret Biçimleri ve Ziyaret Amaçları ile İlgili Bulgular	65
4.4. Katılımcılara Göre Pamukkale Hierapolis Ören Yeri'ndeki Turistik Kaynaklara Zarar Veren Faktörler	67
4.5. Katılımcıların Pamukkale Hierapolis Ören Yeri'ndeki Çevre Tahribatını Puanlamasıyla İlgili Bulgular	68
4.6. Katılımcıların Psikolojik Taşıma Kapasitesi ve Çevre Duyarlılığına İlişkin Bulgular	69

4.7. Mülakat Yöntemi ile Elde Edilen Bulgu ve Yorumlar	73
4.8. Araştırma Hipotezlerinin Test Edilmesi	76
4.8.1. Uyruk Değişkenine Yönelik Hipotezlerin Test Edilmesi	76
4.8.2. Cinsiyet Değişkenine Yönelik Hipotezlerin Test Edilmesi	78
4.8.3. Medeni Durum Değişkenine Yönelik Hipotezlerin Test Edilmesi	80
4.8.4. Yaş Değişkenine Yönelik Hipotezlerin Test Edilmesi	82
4.8.5. Öğrenim Durumu Değişkenine Yönelik Hipotezlerin Test Edilmesi	84
4.8.6. Meslek Değişkenine Yönelik Hipotezlerin Test Edilmesi	86
4.8.7. Yerli Gelir Değişkenine Yönelik Hipotezlerin Test Edilmesi	87
4.8.8. Çevre Tahribatı Puanlama Değişkenine Yönelik Hipotezlerin Test Edilmesi	90
5. SONUÇ VE ÖNERİLER	95
5.1. Sonuçlar	95
5.2. Öneriler	101
KAYNAKÇA	104
EKLER	116

ÇİZELGELER LİSTESİ

Çizelge 1: Turistik Destinasyon Çeşidi, Turistlerin Ziyaret Sebebi ve Aktiviteler.....	10
Çizelge 2: Sosyal (Toplumsal) Turizm Taşıma Kapasitesi Evreleri ve Özellikleri	21
Çizelge 3: Sürdürülebilir Turizmin İlkeleri	45
Çizelge 4: 19 İfadeye Yönelik KMO Testi Sonuçları.....	57
Çizelge 5: 13 İfadeye Yönelik KMO Testi Sonuçları.....	57
Çizelge 6: Faktör Analizi Sonuçları.....	58
Çizelge 7: Psikolojik Taşıma Kapasitesi ve Çevre Duyarlılığı Ölçeğine İlişkin Matris Yapısı	59
Çizelge 8: Faktörlere Göre Psikolojik Taşıma Kapasitesi ve Çevre Duyarlılığı Ölçeği Güvenirlik Analizi	59
Çizelge 9: Pamukkale Hierapolis Ören Yeri'nin Senaryo 1'e Göre Fiziksel Taşıma Kapasitesi.....	62
Çizelge 10: Pamukkale Hierapolis Ören Yeri'nin Senaryo 2'ye Göre Fiziksel Taşıma Kapasitesi.....	62
Çizelge 11: Pamukkale Hierapolis Ören Yeri Ziyaretçi Sayıları*	63
Çizelge 12: Katılımcıların Demografik Özelliklerine Göre Dağılımı.....	64
Çizelge 13: Katılımcıların Aylık Gelirlere Göre Dağılımı	65
Çizelge 14: Katılımcıların Pamukkale Hierapolis Ören Yeri'ni Ziyaret Sıklığı	66
Çizelge 15: Katılımcıların Pamukkale Hierapolis Ören Yeri'ni Ziyaret Etme Biçimi	66
Çizelge 16: Katılımcıların Pamukkale Hierapolis Ören Yeri'ni Ziyaret Etme Amacı.....	66
Çizelge 17: Katılımcılara Göre Pamukkale Hierapolis Ören Yeri'ne Zarar Veren Faktörlerin Önem Derecesi.....	67
Çizelge 18: Pamukkale Hierapolis Ören Yeri'ne Zarar Veren Faktörlerin Aritmetik Ortalaması.....	68
Çizelge 19: Katılımcıların Çevre Tahribatına Verdikleri Puana Göre Dağılımları	68
Çizelge 20: Katılımcıların Yoğunluğa İlişkin Psikolojik Taşıma Kapasitesi Faktörüne Katılım Düzeyi.....	69
Çizelge 21: Katılımcıların Hizmet Kalitesine İlişkin Psikolojik Taşıma Kapasitesi Faktörüne Katılım Düzeyi.....	70
Çizelge 22: Katılımcıların Turizmin Çevresel Etkisine İlişkin Psikolojik Taşıma Kapasitesi Faktörüne Katılım Düzeyi.....	71
Çizelge 23: Katılımcıların Çevresel Duyarlılığa İlişkin Değerlendirmeleri	72
Çizelge 24: Uyruk Değişkenine Dayalı Alt Boyutlar Düzeyinde Psikolojik Taşıma Kapasitesi Algı Farklılığı.....	77
Çizelge 25: Cinsiyet Değişkenine Dayalı Alt Boyutlar Düzeyinde Psikolojik Taşıma Kapasitesi Algı Farklılığı.....	79
Çizelge 26: Medeni Durum Değişkenine Dayalı Alt Boyutlar Düzeyinde Psikolojik Taşıma Kapasitesi Algı Farklılığı.....	80
Çizelge 27: Yaş Değişkenine Dayalı Alt Boyutlar Düzeyinde Psikolojik Taşıma Kapasitesi Algı Farklılığı.....	82
Çizelge 28: Öğrenim Durumu Değişkenine Dayalı Alt Boyutlar Düzeyinde Psikolojik Taşıma Kapasitesi Algı Farklılığı.....	84
Çizelge 29: Meslek Değişkenine Dayalı Alt Boyutlar Düzeyinde Psikolojik Taşıma Kapasitesi Algı Farklılığı.....	87
Çizelge 30: Yerli Gelir Değişkenine Dayalı Alt Boyutlar Düzeyinde Psikolojik Taşıma Kapasitesi Algı Farklılığı.....	89
Çizelge 31: Çevre Tahribatını Puanlama Değişkenine Dayalı Alt Boyutlar Düzeyinde Psikolojik Taşıma Kapasitesi Algı Farklılığı.....	91
Çizelge 32: Hipotez Testi Sonuçları	93

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Turistik Merkez Yaşam Süreci Modeli.....	24
Şekil 2: Fiziksel Taşıma Kapasitesi ile Yaşam Evreleri Arasındaki İlişkiler	25
Şekil 3: Psikolojik Taşıma Kapasitesi ile Yaşam Evreleri Arasındaki İlişkiler.....	27

KISALTMALAR

FTK : Fiziksel Taşıma Kapasitesi

IUCN : (International Union for Conservation of Nature) Dünya Doğa ve Doğal Kaynakları Koruma Birliği

UNESCO : (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization) Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü

WTO : (World Tourism Organization) Dünya Turizm Örgütü

1.GİRİŞ

Turizm etkinliklerinin büyük bir kısmı doğanın arz ettiklerinin sergilenmesi ve sunulması ile gerçekleşmektedir. Bununla birlikte meydana gelen turizm faaliyetleri fiziksel çevrenin üzerinde çeşitli etkilere sahiptir. Bunlar doğal çevrenin tahribatı biçiminde olumsuz yönde olabildiği gibi, geri kazanım veya korumaya yönelik önlemlerin alınması gibi olumlu biçimlerde de olabilmektedir. Bu karşılıklı etkileşim turizm ve fiziksel çevre ilişkisini de ortaya koymaktadır (Maviş vd., 2008).

Birçok endüstride olduğu gibi turizm endüstrinde de kısa dönemde ekonomik fayda elde etme düşüncesi eğilimi bulunmaktadır. Turizmde sınırlandırılmayan plansız bir gelişme sonuçta doğal ve kültürel değerlerin bozulmasına neden olabilmektedir (Demir ve Çevirgen, 2006). Kaynakların sürdürülebilirliği açısından çevre ile çok yakından ilgili olan turizm, genel olarak kaynakların pazarlanması sırasında kısa vadeli yararlar peşinde koşmakta ve hammaddesi olan bu kaynaklara zarar verebilmektedir (Aslan ve Aktaş, 1994). Tek bir turizm türüne ve bölgeye odaklanma sonucu, denetim faaliyetlerinin eksikliği ve kalabalık grupların ziyaretleri, altyapı ve doğal kaynaklarda zararlara sebep olmaktadır (Doğan, 2012).

Turizm sektöründe diğer ekonomik sektörlerin aksine tüketiciler ürünün üretildiği yere gitmek durumundadır. Bu durumda iyi yönetilmeyen bir turizm faaliyeti; doğal çevrenin tahribi, manzaranın bayağılaşması, hava, su, toprak kirlenmesi, kamu sağlığını tehdit edici şekilde olumsuz etkiler yaratabilmektedir (Demir ve Çevirgen, 2006; Olalı ve Timur, 1988). Ayrıca bir bölgenin turizme açılmasından sonra bölgenin doğal kaynaklarının kaldırabileceği ölçünün üstüne çıkan yoğunluklar tahribatlara ve geri kazanımı çok büyük külfetlere; bazı durumlarda ise telafisi olamayan zararlara yol açabilmektedir (Doğan, 2012).

Yukarıdaki gerekçelerden hareketle, turistik destinasyonların sürdürülebilirliğini sağlamak amacı ile fiziksel taşıma kapasitelerinin belirlenmesi,

turistik destinasyonlarda ziyaretçiler tarafından algılanan olumsuz faktörlerin saptanarak psikolojik taşıma kapasitelerinin belirlenmesi ve bu yönde önlemlerin alınması büyük önem taşımaktadır. Bu noktada çalışmamızda Pamukkale Hierapolis Ören Yeri'nin fiziksel ve psikolojik taşıma kapasitesi analizlerinden elde edilen bulguların alanyazına ve paydaşlara yol gösterici olacağı düşünülmektedir.

1.1. Problem

Turistik destinasyonların karşılaştığı en önemli sorunlardan biri taşıma kapasitesinin zorlanması ve turizmin sürdürülebilirliğidir. Konuya ilişkin alanyazındaki çalışmalar incelendiğinde taşıma kapasitesi kavramı ve taşıma kapasitesinin hesaplanması konusunda tam bir uzlaşımın olmadığı görülmektedir. Bu durum konunun kuramsal boyutta incelenmesini ve sahaya yönelik uygulamaları güçleştirmektedir. Yine de alanyazındaki çalışmalar ele alındığında destinasyon taşıma kapasitesi kavramının sürdürülebilir turizm ile iç içe olduğu anlaşılmaktadır. Diğer bir deyişle taşıma kapasitesinde temel hedef, kaynakların sürdürülebilirliği olmaktadır. Bu nedenle araştırmanın problemini; ülkemizde kitle turizminin yaygınlığı, kitle turizmüne bağlı olarak turizm talebinin destinasyonlarda zaman ve mekan açısından yoğunlaşması ve bu durumun, destinasyonlarda taşıma kapasitesini zorlaması ve turistik kaynaklar üzerinde ortaya çıkardığı olumsuzluklar oluşturmaktadır.

1.2. Amaç

Araştırmanın temel amacı; Pamukkale Hierapolis Ören Yeri'ni ziyaret eden ziyaretçilerin psikolojik taşıma kapasitesi algılarını belirlemektir. Alt amaçlar ise ziyaretçilerin demografik özelliklerine dayalı psikolojik taşıma kapasitesi algısında ve çevre duyarlılıklarında farklılık olup olmadığını belirlemektir. Bu amaçlar doğrultusunda, aşağıdaki sorulara yanıt bulunmaya çalışılacaktır:

1. Pamukkale Hierapolis Ören Yeri'nin günlük fiziksel taşıma kapasitesi nedir? Bu kapasite aşılmakta mıdır?

2. Pamukkale Hierapolis Ören Yeri'nin fiziksel taşıma kapasitesi ile ziyaretçilerin psikolojik taşıma kapasitesi algısı arasında bir farklılık var mıdır?

3. Pamukkale Hierapolis Ören Yeri'ndeki ziyaretçilerin psikolojik taşıma kapasitesi algısı ve çevre duyarlılığı, çevre tahribatı puanlamasına göre değişmekte midir?

1.3. Önem

Turizmin sürdürülebilirliğinin sağlanması için turizme kaynaklık eden yerel, bölgesel, doğal ve kültürel değerlerin korunarak geliştirilmesi ve turistik çekiciliğin sürekliliğinin sağlanması gerekmektedir (Bahar, 2003). Turistik destinasyonların korunarak gelecek kuşaklara aktarılabilmesi için izlenecek önemli adımlardan bir tanesi de taşıma kapasitelerinin belirlenmesidir. Pamukkale Hierapolis Ören Yeri, 974.508 ziyaretçi ile 2016 yılında Türkiye'de en çok ziyaret edilen ören yerleri arasında ilk sırada yer almaktadır (Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, 2016). Bu açıdan bakıldığında Pamukkale Hierapolis Ören Yeri'nin doğal kaynaklarının korunması, kaynakların sürdürülebilirliği açısından önem taşımaktadır. Çalışma, Pamukkale Hierapolis Ören Yeri'nin günlük fiziksel taşıma kapasitesinin belirlenmesi, ziyaretçiler tarafından algılanan olumsuz faktörlerin saptanması ve elde edilen sonuçlar doğrultusunda önerilerin geliştirilmesi açısından önem taşımaktadır.

1.4. Varsayımlar

Araştırma amacına yönelik hazırlanan anket formlarının, katılımcılar tarafından doğru anlaşılacak, tarafsız ve dürüst bir şekilde yanıtlanacağı varsayılmaktadır. Katılımcıların, anketi doldurmak için yeterli zamana sahip oldukları varsayılmaktadır.

Fiziksel taşıma kapasitesinin hesaplanmasında kaynakların sürdürülebilirliği açısından bir güvenlik marjının belirlenmesinin akılcı olacağı varsayılmaktadır. Bu yaklaşımdan hareketle fiziksel taşıma kapasitesinin hesaplanmasında senaryo 1 ve senaryo 2 kuralı kullanılmıştır.

1.5. Sınırlılıklar

Çalışmanın kuramsal çerçevesi ulaşılabilen alanyazınla; uygulaması ise Pamukkale Hierapolis Ören Yeri'ni ziyaret eden ve anket formunu doldurmayı gönüllü olarak kabul eden ziyaretçiler ile sınırlıdır. Ayrıca araştırma kapsamında hazırlanan anketler Türkçe, İngilizce ve Rusça olarak sınırlı tutulmuştur.

Çalışmada alt gruplar düzeyinde analiz yapmaya olanak verecek sayıda yeterli yabancı ziyaretçi örnekleme ulaşılamamıştır. Bu durum yabancı ziyaretçilere yönelik alt gruplar bazında hipotez testlerini güçsüzleştirmiştir. Benzer sorun katılımcıların ziyaret amaçlarına ilişkin alt gruplarda da yaşanmıştır. Bu iki sorun araştırmanın bir diğer sınırlılığını oluşturmaktadır.

1.6. Tanımlar

Turistik Destinasyon: “Turistler için cazip kabul edilecek farklı doğal çekicilikleri ve özellikleri barındıran yerlerdir” (Coltman, 1989: 4).

Taşıma Kapasitesi: “Fiziki, ekonomik ve sosyo-kültürel çevreye zarar vermeden ve ziyaretçi memnuniyetinde kabul edilemez bir düşüşe neden olmadan, bir turistik destinasyonu aynı anda ziyaret edebilecek azami kişi sayısıdır” (WTO, 1991).

Fiziksel Taşıma Kapasitesi: “Belirli bir süre içerisinde bir turistik destinasyona fiziksel olarak sığabilecek azami kişi sayısıdır” (Ceballos- Lascuráini, 1996).

Psikolojik Taşıma Kapasitesi: “Ziyaretçilerin bir destinasyonda anlayışla karşılayabileceği yoğunluk düzeyi ve destinasyona ilişkin memnuniyet düzeyidir” (Mercan, 2010; Saveriades, 2000).

Sürdürülebilir Turizm: “Turizm sektörüne kaynak sağlayan yerel ve bölgesel çekiciliklerin korunarak, geliştirilmesi ve devamlılığının sağlanmasını amaçlayan yaklaşımdır” (Avcıkurt, 2003).

2. İLGİLİ ALANYAZIN

İlgili alan yazın bölümü üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde kuramsal çerçeve yer almaktadır. İkinci bölümde, konuyla ilgili yapılan araştırmalar incelenmektedir. Üçüncü bölümde ise araştırma alanıyla ilgili genel bilgiler yer almaktadır.

2.1. Kuramsal Çerçeve

Kuramsal çerçeve üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde, turistik destinasyon kavramı, turistik destinasyon özellikleri, turistik destinasyon temel çekim unsurları ve turistik destinasyon çeşitleri yer almaktadır. İkinci bölümde, taşıma kapasitesi kavramı, turizmde taşıma kapasitesi, turizmde taşıma kapasitesi türleri, turizmde taşıma kapasitesini etkileyen faktörler ve turizmde fiziksel ve psikolojik taşıma kapasitesi ile destinasyon yaşam evresi ilişkisi yer almaktadır. Üçüncü bölümde ise sürdürülebilir turizm kavramı ve kapsamı, sürdürülebilir turizmin tarihsel süreci, sürdürülebilir turizm ihtiyacını doğuran nedenler, sürdürülebilir turizmin özellikleri, sürdürülebilir turizmin amaç, ilke ve hedefleri, sürdürülebilir turizmde planlama yer almaktadır.

2.1.1. Turistik Destinasyon

Turistik destinasyonların çekiciliği ve sürdürülebilirliği ülke turizmi açısından büyük önem taşımaktadır. Bu öneminden dolayı, turistik destinasyon olgusunun alanyazında çok farklı amaçlarla çok çeşitli açılardan ele alındığı görülmektedir. Çalışmamızda ise turistik destinasyon olgusu, çalışmanın içeriğine uygun olarak kavramsal boyutu, destinasyon çeşitleri ve destinasyon özellikleri açısından değerlendirilmiştir.

2.1.1.1. Turistik Destinasyon Kavramı

Kişilerin seyahate teşvik edilmesi bakımından boş zaman, merak, bilgi, yeteri kadar gelire sahip olma gibi faktörlerin yanında; seyahate yönlendirecek çekiciliklerin de önemli rol oynadığı ileri sürülmektedir. Bu açıdan bakıldığında ise turistik destinasyon kavramının önemi ortaya çıkmaktadır (Atay, 2003).

Fransız kökenli bir sözcük olan ve Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlüğe göre “varılacak olan yer” olarak tanımlanan “destinasyon” kavramının; turizm literatürü içerisinde “turizm merkezi”, “turizm alanı”, “turizm mahalli”, “turistik istasyon”, “turizm bölgesi” ve “turistik destinasyon” gibi kavramlar olarak ele alındığı görülmektedir (TDK, 2017a; Olalı ve Timur, 1988; Güçer, 2010; Atay, 2003). Turizm faaliyetlerinin olmazsa olmazlarından olan turistik destinasyonlar, temel turistik ihtiyaçları sunan turizm işletmelerinin faaliyet gösterdiği mekanlardır ve bu açıdan “turistik çekim merkezleri” olarak da tanımlanmaktadır (Karamustafa vd., 2015).

Alanyazın incelendiğinde turistik destinasyon kavramının farklı araştırmacılar tarafından farklı bakış açılarıyla değerlendirildiği ve tanımlandığı görülmektedir. Sözelimi Buhalis (2000) turistik destinasyonu, “*turistik mal ve hizmetlerle turistik deneyimin beraber sunumunun sağlandığı etkinliklerden oluşan ve bu etkinliklerinin gerçekleşebilmesi için temel kaynakları bünyesinde bulunduran yer*” olarak tanımlarken; Tinsley ve Lynch (2001) ise “*konaklama, ulaşım, çekicilikler, altyapı ve diğer hizmetleri bünyesinde bulunduran bir sistem olarak tanımlamaktadır.*” Öner (1997) turistik destinasyon kavramını, “*turistlerin bir köye, kasabaya, şehre, kongre merkezine veya deniz kenarına gezilerini düzenlediği coğrafi yöre*” olarak tanımlarken; Coltman (1989: 4), “*turistler için cazip kabul edilecek farklı doğal çekicilikleri ve özellikleri barındıran yerler*” olarak tanımlamaktadır. Turistik destinasyon; belirli bir imaj ve iyi bir ulaşım ağına sahip turizm kaynakları ile turistik çekicilik oluşturan, böylelikle turistlere ev sahipliği yapan, kurum ve kuruluşların sağladığı turizm hizmetlerinden oluşan karmaşık bir ürün olarak tanımlanabildiği gibi; farklı amaçlar doğrultusunda yaşadıkları yer dışında seyahat eden turistlerin, yerel kültürün ve turistik kaynakların kümелendiği yerlerde belirli etkinliklerde bulunarak, konaklama için tercih ettikleri coğrafi bir yer ya da bölge şeklinde de

tanımlanmaktadır (Özdemir, 2007; Öztürk, 2013; Ersun ve Arslan, 2011; Çevirgen, 2014; Kişioğlu ve Selvi, 2013).

Yukarıdaki tanımlamalardan da anlaşılacağı gibi turistik destinasyon kavramı, bölgenin doğal ve kültürel özelliklerinden, ziyaretçilere sunulan her türlü altyapı, üstyapı, diğer hizmetlerinden ve destinasyonun ikliminden de etkilenen son derece karmaşık bir kavramdır.

2.1.1.2. Turistik Destinasyon Özellikleri

Bir köyün, kasabanın, şehrin veya bölgenin turistik destinasyon olarak ele alınabilmesi için bir takım özelliklere sahip olması gerekmektedir. Bu özellikler genel olarak; imaj, çekicilikler, konaklama, ulaşım, yeme-içme, ören yeri, park, müze vb. olanakların varlığı gibi birçok ürün ve hizmetlerin karışımı olarak ifade edilmektedir (Kocaman, 2012). Aynı zamanda turistik destinasyonların sahip olması gereken özellikler şu şekilde de sınıflandırılmaktadır (Güçer, 2010; Öter ve Özdoğan, 2005):

- Fiziksel, sosyal ve kültürel nitelikler,
- Turistik çekicilik oluşturabilecek ürün ve imkanlar,
- Kolay ulaşılabilirlik (hava yolu, kara yolu, demir yolu, denizyolu),
- Fiyat/kalite uyumu,
- Elverişli bir iklim,
- Tesislerde etkinlik sunumları ve çeşitlilik,
- Kültürel veya doğal mirasa yakınlık.

Buhalis (2000) ise turistik destinasyonun özelliklerini altı ana başlık altında toplanabileceğini ifade etmektedir. Bu başlıklar şu şekildedir:

- Çekicilikler: İnsan yapısı, doğal, mimari, kültürel miras, özel olaylar.
- Ulaşılabilirlik: Ulaşım sistemi, terminaller, araçlar.
- Tesisler: Konaklama, yeme-içme, seyahat araçları ve diğer hizmetler.
- Planlı Turlar: Seyahat araçları tarafından önceden organize edilmiş turların varlığı.

- Faaliyetler: Turistin ziyareti sırasında yararlanacağı destinasyondaki tüm faaliyetler.
- Destekleyici Hizmetler: Bankacılık, iletişim araçları, sağlık gibi turistin yararlanacağı hizmetler.

Ayrıca kent odaklı olarak ortaya çıkan turistik destinasyonların özellikleri bir ürün olarak ele alındığında şu şekilde sıralanabilmektedir (Warnaby, 1998):

- Turistik ürünün tanımlanmasına ve sınıflandırılmasına ilişkin bazı yapısal sorunlar bulunmaktadır. Sözelimi kent ürünü bir bütün olarak kentin kimliğini oluşturan hizmetler, özellikler ve tesisler arasında yapısal bir zıtlık barındırır. Bu açıdan bakıldığında kent ürünü doğrudan turizmle ilgili olan ve dolaylı olarak turizmle ilgili olan unsurlar olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır.

- Turistik destinasyon ürünleri, tüketicilerin aldığı hizmet ve deneyimlerden oluşmaktadır. Pazarlamacıların turistlerin edindiği destinasyon deneyimi üzerinde çok az kontrolü bulunmaktadır. Bu durumda ise bir ürün her turist için farklı anlamlar ifade edebilmektedir.

- Bir turistik destinasyon yalnızca tek bir bileşenden oluşmaktadır. Turistik destinasyonlar yerel, bölgesel ve ulusal bağlamda değerlendirilmektedir. Sonuç olarak ürün tanımında onu şekillendiren, pazarlayan ve yöneten ile tüketenler arasında farklar bulunmaktadır.

- Turistik destinasyonlar çoklu satışa uygundur ve aynı fiziksel alan birçok farklı tüketici gruplarına farklı özellikleri sunularak birçok kez satılabilir. Örneğin bir tarihi kent aynı zamanda alışveriş kent, spor kenti, ya da başka özellikleriyle sunularak farklı ya da aynı tüketicilere satılabilir.

2.1.1.3. Turistik Destinasyonların Temel Çekim Unsurları

Turistik destinasyonların bazı temel turistik çekicilik kaynakları bulunmaktadır. Bu kaynaklar destinasyona yönelik talebin oluşması ve o destinasyonun çekiciliği açısından önem taşımaktadır. Turistlerin keyif alması, eğlenmesi, eğitilmesi ve turistik çekicilikler oluşturulması amacıyla yönetilen ve kontrol edilen bu kaynaklar şu başlıklar altında özetlenmektedir (Özdemir, 2007; Atay, 2003: 30; Tekin, 2012; Öter ve Özdoğan, 2005; Pekyaman, 2008):

- Doğal çevre içerisindeki özellikler (Temiz hava, doğal güzellikler, iklim, şelale, vadi, şifalı sular vb.),
- İnsanlar tarafından turist çekme dışında diğer amaçlarla yapılmış binalar, yapılar ve alanlar (parlamento binaları, saraylar, şehirler vb.),
- İnsanlar tarafından turist çekmek amacıyla yapılan bina, yapı ve alanlar (gazinolar, oteller, müzeler vb.),
- Sosyo-kültürel ve tarihi özellikler (tarih öncesi ve tarihi devirlere ait bilim, din ve güzel sanatlarla ilgili olaylar, yerler ve objeler, dil, mimari tarz, modern popüler kültür vb.),
- Mutfak kültürü
- Sağlık imkanları (hastaneler, personel, teknolojik imkanlar, uzmanlıklar, uygun fiyatlar, şifalı sular vb.),
- Eğlence, alışveriş, spor ve sanat faaliyetleri (karnavallar, festivaller vb.),
- Turistik alt ve üst yapı (konaklama işletmeleri, yiyecek içecek ve eğlence tesisleri, seyahat acentaları, parklar, ormanlar, ulaşım imkanları, enerji vb.).

Seyahat motivasyonu ile turistik destinasyonların çekim güçleri arasında bir etkileşim bulunmaktadır. Yukarıda bahsi geçen çekim gücünü oluşturan özellikler, kişilerin seyahat kararı almasında önemli rol oynamaktadır ve çekim gücü olmayan bir turistik destinasyona, turistik amaçlı seyahat söz konusu olmamaktadır (Atay, 2003).

2.1.1.4. Turistik Destinasyon Çeşitleri

Buhalis (2000) turistik destinasyonları sınıflandırmanın, turistlerin farklı destinasyonları farklı amaçlar doğrultusunda tercih etmesinden dolayı zor olduğunu ancak; turistik destinasyonların büyük bir kısmının Çizelge 1'deki gibi sınıflandırılabileceğini belirtmektedir.

Çizelge 1: Turistik Destinasyon Çeşidi, Turistlerin Ziyaret Sebebi ve Aktiviteler

Turistik Destinasyon Çeşidi	Turistlerin Ziyaret Sebebi	Aktiviteler
Kentsel	İş- boş zaman	Toplantılar, etkinlikler, konferanslar, sergiler, eğitim, din, sağlık, gezme, alışveriş, gösteriler
Sahil	İş- boş zaman	Toplantılar, etkinlikler, konferanslar, sergiler, deniz güneş, kumsal, seks, spor
Dağ	İş- boş zaman	Toplantılar, etkinlikler, konferanslar, kayak, dağ sporları, sağlık
Kırsal	İş- boş zaman	Toplantılar, etkinlikler, konferanslar, sergiler, rahatlama, tarım, eğitici faaliyetler, spor
Otantik 3. Dünya	İş- boş zaman	İş fırsatları keşfetme, macera, otantik ilgi, hayırseverlik, özel ilgi
Eşsiz- Egzotik- Seçkin	İş- boş zaman	Toplantılar, özel fırsatlar, balayı, yıl dönümleri

Kaynak: Buhalis, 2000, s.101

Bir diğer sınıflandırma ise şu şekildedir (Atay, 2003):

- *Spor faaliyeti sunan destinasyonlar:* Kış kayak alanları ve golf alanları.
- *Mevsimsel güzellikleri sunan destinasyonlar:* Dağ evleri, yazlıklar.
- *Bunaltıcı kalabalıktan uzak sakin destinasyonlar:* Avlanma, balık tutma ve çiftlik turizmi.
- *Parlak ışık ve şehir manzaraları sunan destinasyonlar:* Şehirleşmiş alanlar.
- *Yıl boyu devam eden hizmetleri sunan destinasyonlar:* Termal alanlar, gazinolar ve yolcu gemileri.

Rızaoğlu (2004) ise turistik destinasyonları altı grupta toplamıştır. Bu gruplar:

- *Etnik turizm ve etnik turistik destinasyonlar:* Toplulukların yaşam biçimlerinin ve kültürel değerlerinin izlenmesi amacıyla turistlerin yaptıkları gezi şeklinde tanımlanmaktadır. Özellikle evler ziyaret edilerek, danslar ve törenler izlenmektedir.

• *Kültürel turizm ve kültürel turistik destinasyonlar:* Turistlerin daha önceden ziyaret ettikleri yöreleri tekrar görmek, yok olmaya yüz tutmuş yaşam biçimlerini tekrar izlemek amacıyla yapılan geziler kültürel turizm olarak adlandırılmaktadır. Turistler çoğunlukla yöresel yerlerde yemek yemek, yörenin giyim festivallerine, folkloruna katılmak veya eski biçim el sanatlarını görmek istemektedir.

• *Tarihsel turizm ve tarihsel turistik destinasyonlar:* Turistlerin tarihle dolu turistik yerleri ve değerleri görmek, kilise veya katedral gezileri yapmak ve anıtları görmek amacıyla yaptıkları turizme tarihsel turizm adı verilmektedir. Turistler özellikle örgütsel kitle gezileri yapmaktadır.

• *Çevresel turizm ve çevresel turistik destinasyonlar:* Turistlerin insan-toprak ilişkisini kavrayarak buna karşı duyarlık kazanmak amacıyla yapılan gezilere çevresel turizm adı verilmektedir. Turistler daha çok ulusal parkları, tabiat harikalarını görmek, uzun yürüyüşler yapmak, dağa tırmanmak, kanoyla dolaşmak ve kamp yapmak istemektedir.

• *Eğlencesel (eğlenceye yönelik) turizm ve eğlencesel turistik destinasyonlar:* Temel amacı insanları rahatlatmak olan eğlencesel turizm, turistlerin sosyal ilişkiler geliştirmek, hoş ve dinlendirici bir ortamda bulunmak, güneşlenmek, şifa banyoları yapmak, amacıyla yaptıkları geziler eğlence turizmi olarak adlandırılmaktadır.

• *İşsel (İş amaçlı) turizm ve işsel turistik destinasyonlar şeklindedir:* Toplantı amacıyla yapılan turizme iş turizmi adı verilmektedir. Seminer, kongre, konferans, sempozyum ve kurslar bu toplantıların başında gelmektedir.

Turistik destinasyonlar çekim unsurlarını ve farklı özellikleri beraberinde sunmuş oldukları için farklı şekillerde sınıflara ayrılırsalar bile, bir destinasyonun farklı bir destinasyon sınıfında sunulan imkanlara sahip olduğu da görülmektedir. Örnek olarak Antalya destinasyonu ele alındığında hem deniz, kum, güneş, golf gibi çekiciliklerini, hem de tarihi turizm destinasyonu özelliklerini sürdürebilmesi, koruyabilmesi ve gelecek kuşaklara aktarılabilmesi oldukça önemlidir (Güçer, 2010). Bu noktada destinasyona yönelik taşıma kapasitesi analizlerinin yapılması, destinasyonun mevcut çekim gücünün anlaşılmasını kolaylaştıracaktır.

2.1.2. Taşıma Kapasitesi

Çalışmanın bu başlığı altında; taşıma kapasitesi kavramı, turizmde taşıma kapasitesi, turizmde taşıma kapasitesi türleri, turizmde taşıma kapasitesini etkileyen faktörler ve fiziksel ve psikolojik taşıma kapasitesi ile destinasyon yaşam evresi ilişkisi konuları değerlendirilmiştir.

2.1.2.1. Taşıma Kapasitesi Kavramı

Taşıma ve kapasite sözcüklerinden meydana gelen taşıma kapasitesi kavramının açıklanabilmesi amacıyla, ilk olarak taşıma ve kapasite sözcüklerinin anlaşılması gerekmektedir. Sözlük anlamı belirli bir yerin, alanın veya kabın barındırabildiği, içerebildiği miktar, içirme niteliği, gücü veya kuvveti olan kapasite kavramı; belli bir alana sığabilecek kişi veya nesne sayısı şeklinde de tanımlanmaktadır. Taşıma ise katlanma, dayanma veya karşılama anlamına gelmektedir. Bu açıdan bakıldığında taşıma kapasitesi; bir alanın, bir nesnenin, bir canlının, herhangi bir faktöre dayanma gücü, taşıma gücü, karşılama yeteneği, kaldırabilme gücü, katlanma gücü olarak tanımlanabilmektedir (Rızaoğlu ve Tanrısevdi, 1997; TDK, 2017b; Göktuğ, 2011). Taşıma sözcüğü fen bilimleri alanında fiziki bir hareketi belirtmek amacıyla kullanılırken, sosyal bilimler alanında ise olaylar karşısında insanların tutumlarını veya dayanma gücünü belirtmek için kullanılmaktadır. Kapasite sözcüğü ise fen bilimleri alanında bir cismin ya da kabın fiziksel açıdan içerebildiği miktar şeklinde kullanılırken, sosyal bilimler alanında bir alanın, bir şeyin veya bir kimsenin bir şeyi içirme yeteneği veya gücü şeklinde kullanılmaktadır. Buradan hareketle kapasite ve taşıma sözcüklerinin kullanıldıkları alanlara ve amaçlara göre farklılık gösterdiği görülmektedir (Çavuş, 2002).

Taşıma kapasitesi kavramının ilk olarak hangi alanda kullanıldığına dair kesinleşmiş bir bilgi bulunmamaktadır. Bazı kaynaklara göre, taşıma kapasitesi kavramının ilk uygulamalarının mühendislik ve mimarlık alanlarında olduğu ancak; bazı kaynaklara göre bu kavramın 1938 yılında biyolojik ortamların ve doğal yaşam ortamlarının yönetiminde kullanıldığı, böylelikle ilk kullanımın ekoloji ve zooloji alanında olduğu ifade edilmektedir. Mühendislik ve mimarlık alanlarındaki çalışmalarda, taşıma kapasitesi kavramının, fiziki yapıların kapasitesini belirlemek

amacıyla bir planlama aracı olarak kullanıldığı ifade edilmektedir (Avcı, 2007). Ekolojistler ile zoologlar ise taşıma kapasitesi kavramını, ekosistemlerin doğal ortamlarda hayatını sürdüren canlıların nüfusunu sürdürebilme yeteneğini açıklamak amacıyla kullandığı ifade edilmektedir (Soylu, 2013). Ayrıca taşıma kapasitesi kavramının ilk defa, bir geminin taşıyabileceği yük miktarını belirtmek amacıyla, deniz taşımacılığı endüstrisinde kullanıldığı yönünde bilgiler de vardır (Gökтуğ vd., 2013). İlk kullanıldığı günden günümüze kadar farklı alanlar ve farklı tanımlamalarla ele alınan taşıma kapasitesi kavramının, yapılan tanımlamalar açısından benzerlik göstermesine rağmen, kullanıldığı alana göre farklı anlamlar içerdiği görülmektedir.

Ünlüöner ve Tokmak (2009) taşıma kapasitesi kavramını geniş kapsamda ele alarak, insan faaliyetleri ile evrenin bu faaliyetleri taşıyabilme gücü arasındaki ilişki olarak tanımlarken; Simon vd. (2004) ise fiziksel ortamda kabul edilemez bir değişiklik ve rekreasyonel deneyimin kalitesinde kabul edilemez bir düşüş olmaksızın bir yeri kullanabilecek insan sayısı olarak tanımlamaktadır. Literatürde kullanılan taşıma kapasitesine yönelik diğer tanımlamalara göre; bir nesnenin, bir canlının veya bir ortamın işlevselliğini veya özelliğini koruyarak bir şeye karşı dayanma, katlanma veya kaldırabilme limiti olarak ifade edildiği gibi, bir bölgenin ekonomisine, halkına, doğal kaynaklarına ve kültürüne olumsuz etki yaratmadan ve ziyaretçilerin tatmin seviyesini azaltmadan en üst düzeyde kullanılmasını belirleyen seviye olarak da ifade edilmektedir (Gökтуğ vd., 2013; Avcı, 2007). Haas (2001) taşıma kapasitesi kavramını, bir bölgenin ziyaretçi deneyimlerinin, yönetim planının ve doğal kaynaklarının arzu edilen şekilde barındırılması amacıyla gerekli olan ziyaretçi sayısı olarak tanımlarken; Rahmani vd. (2015) ise gelecek kuşaklara belirli bir arazi veya yaşam alanının, herhangi bir azalma ya da tehlike oluşmadan sürdürülebilmesi için kaldırabileceği maksimum nüfus olarak tanımlanmaktadır.

Taşıma kapasitesi, çevresel faktörler, psikolojik (algısal) bileşenler, hükümet politikası, ulaşım olanakları, su ve elektrik gibi alt yapı hizmetlerinin destinasyona özgü kombinasyonu tarafından belirlenen, yöreye özgü bir faktördür (Prideaux, 2000). Taşıma kapasitesinin, bölgeden bölgeye ya da yöreden yöreye farklılıklar gösterebildiği gibi zamanla da farklılıklar gösterdiği ve bu farklılıklardan etkilendiği de düşünülmektedir. Bunun sebebinin ise, o destinasyonda yaşayan insanların sosyal durumlarının, yaşam tarzlarının ve tüketim kalıplarının farklı olması, zamanla tutum

ve davranışlarının değişmesi ve aynı zamanda destinasyona gelen ziyaretçilerin sosyo-ekonomik durumları şeklinde açıklanmaktadır (Sarkım, 2007). Örneğin daha önce sadece karayolu ile ulaşılabilen bir bölgeye havaalanı inşa edilmesiyle dikkat çekilebilir ve böylelikle insanlarda arzu ve istek uyandırılarak daha uzak yerlerden gelebilecek insanların bölgeye ulaşılabilmesine imkan sağlanabilir (Prideaux, 2000). Dolayısıyla taşıma kapasitesi statik bir yapı olmayıp; bölgesel koşullara, gelişim hedeflerine ve arzulanan koşullara göre değişiklik gösterebilmektedir.

Taşıma kapasitesi, gelecek kuşaklara yenilenemez kaynakların aktarılabilmesi, sınırlarının belirlenmesi açısından önem taşımaktadır. Sınırların aşılması durumunda ise, hem kaynaklar açısından hem de destinasyonda yaşayan yerel halk açısından telafisi olmayan problemler ortaya çıkmaktadır. Bu problemlerin ortaya çıkmadan önüne geçilebilmesi için, bölgenin veya yörenin taşıma kapasitesinin belirlenerek gerekli planlamaların yapılması gerekmektedir.

2.1.2.2. Turizmde Taşıma Kapasitesi

Turizm faaliyetleri, bölgesel ve yerel ekonomiye olumlu katkılarda bulunduğu gibi; çevre ve sosyal bağlam üzerinde olumsuz etkilere de neden olabilmektedir. Örneğin, turistik faaliyetlerin kontrolsüz gelişimi ve yoğun arazi kullanımı çevresel, kültürel ve sosyal kaynakların hızlı bir şekilde bozularak azalmasına ve sonuç olarak turistik destinasyonun olumsuz etkilenmesine neden olabilmektedir (Maggi ve Fredella, 2010). Bu tür sorunlar ilk olarak taşıma kapasitesi açısından değil, turizmin sosyo-kültürel, fiziksel, çevresel ve ekonomik etkileri bakımından ele alınmıştır. Son yıllarda ise turist sayısının hızla artması, turizm talebinin bazı destinasyonlarda yoğunlaşması gibi turizm sektöründe hızla yaşanan gelişmeler sonucunda; sosyo-kültürel, fiziksel, çevresel ve ekonomik açıdan meydana gelen olumsuz etkiler, turizm sektöründe yeni yönetim tekniklerini ve arayışları ortaya çıkarmıştır. Turizm sektörünün kendi başlangıç ve sınırlarının olabileceği ve bu sınırları yine turizm sektörünün tayin edebileceğine yönelik olan “taşıma gücü kapasitesi” bu arayışlardan birisidir (Saveriades, 2000; Kaya, 1997).

Turistler bir turistik destinasyonun çekiciliklerini deneyimlemek amacıyla tüketimde bulunmaktadır. Bu noktada, destinasyonlarda üretim ve tüketim

konusunda çok fazla dikkat edilmesi gereken nokta bulunmaktadır. Son yıllarda ise üretim ve tüketim arasındaki ilişkinin giderilerek, turistik destinasyonların öneminin artırılması amaçlanmaktadır ve sonuç olarak turistik destinasyonlarda taşıma kapasitesi kavramı üzerinde durulmaktadır (Richards, 2002). Bununla birlikte turizm sektörü için asıl çekicilik unsurunu oluşturan doğal kaynakların; koruma ve kullanma dengesinin sağlanarak aşırı kullanımından dolayı ortaya çıkan baskıların ve sömürülmesinin önlenmesi, kendini yenileyebilmesi ve bundan sonraki kuşaklara aktarılabilmesi açısından büyük önem arz etmektedir. Bu amacın faaliyete geçirebilmesi açısından ise taşıma kapasitesi oldukça önemli rol oynamaktadır (Kahraman ve Türkay, 2006; Demir ve Çevirgen, 2006).

Turizm faaliyetlerinin, tabiat alanları ve parklar üzerinde yarattığı olumsuz etkilerinin belirlenmesine yönelik analizler ilk olarak 1930'lu yıllarda ABD'de yapılmış olsa da; turizm taşıma kapasitesi 1970'li ve 1980'li yıllarda önemli bir kavram olarak ortaya çıkmıştır (Maggi ve Fredella, 2010). Turizm literatüründe ilk olarak Lucas'ın 1964 yılında, kano sporu yapılan bir alanda ziyaretçilerin vahşi yaşam algılamalarının incelenmesine yönelik yaptığı çalışmada kullandığı ve çevresel unsurları ilgilendirdiğini belirlediği taşıma kapasitesi kavramının en yaygın tanımı; turistik bir destinasyonu fiziksel, ekonomik ve sosyo-kültürel tahribata ve ziyaretçi memnuniyetinde kabul edilemez bir azalmaya sebep olmaksızın aynı anda ziyaret edebilecek maksimum kişi sayısı şeklindedir (Gündüz, 2011; WTO, 1999; Sousa vd., 2017). Bu tanımlamaya paralel olarak; bir destinasyonun halkına, doğal kaynaklarına, kültürüne ve ekonomisine olumsuz etkiler yaratmadan ve turistlerin tatmin düzeyini azaltmadan maksimum seviyede kullanılması şeklinde tanımlanan turistik taşıma kapasitesi; bir turistik destinasyonun ne kadar büyüklükte bir turizm faaliyetini kaldırabileceğinin sınırlarının önceden ortaya konulması şeklinde de tanımlanmaktadır ve turistik destinasyonların sosyo-kültürel ve doğal kaynaklarına olumsuz etkilerde bulunmadan gerçekleşen turizm faaliyetleriyle ilgili olduğu da ifade edilmektedir (Kocaman, 2012; Saarinen, 2003; Kahraman ve Türkay, 2006; Can, 2013). Bir diğer tanımlamaya göre, belirli bir turistik destinasyonun turistleri, yeni turistik tesisleri, etkinlikleri ve hizmetleri belli bir düzeye kadar karşılama kabiliyeti olarak ifade edilmektedir (Rızaoğlu ve Tanrısevdi, 1997). Genel anlamda turistik destinasyonlarda taşıma kapasitesi, o bölgenin doğal kaynaklarına, halkına, ekonomisine ve kültürüne olumsuz etki yaratmadan ve ziyaretçilerin tatmin

seviyesini azaltmadan maksimum miktarda kullanılmasını belirleyen seviye şeklinde ifade edilebilir. Örneğin daha az taşıma kapasitesine sahip olan bir turistik destinasyona talebin artmasıyla taşıma kapasitesi sınırı kolayca aşılabilmektedir. Bu durumda ise turistler, destinasyona girebilmek için uzun süre beklemek zorunda kalmakta veya girmeyerek daha yakın konumlarda, daha büyük taşıma kapasitesine sahip turistik destinasyonları seçme eğilimindedir. Bu nedenle turistik taşıma kapasitesi, turistlerin güzergahlarını belirlemesinde de önem taşımaktadır (Zhang vd., 2017). Diğer bir ifadeyle turistik destinasyonlarda taşıma kapasitesinin aşıldığı zamanlarda turizm talebinin düştüğü, mevcut imajın bozularak turistik destinasyonun büyümesinin durarak, düşüş yaşadığı görülmektedir (Kahraman ve Türkay, 2006). Dolayısıyla turistik destinasyonlarda belirlenen taşıma kapasitesi sınırların aşılması durumunda, verilen hizmet kalitesinin azalarak, turistlerin destinasyon hakkındaki imaj algısında olumsuzluklara yol açtığı ifade edilebilir.

2.1.2.3. Turizmde Taşıma Kapasitesi Türleri

Taşıma kapasitesi hakkındaki çalışmaların turizm sektöründe ilk olarak, turizmin çevreye vermiş olduğu etkilerin incelenmek istenmesi üzerine başladığı, özellikle de ilk yıllarda ekolojik taşıma kapasitesi çalışmalarının yapıldığı ifade edilmektedir. Daha sonraki zamanlarda ise belirlenmiş olan turizm alanlarında taşıma kapasitesi türlerinden sadece biri üzerinde araştırmalar yapıldığı görülmektedir (İnam, 2009). Turizmde taşıma kapasitesi türleri açısından literatüre bakıldığında, turizm sektörünün geniş niteliği ve boyutları nedeniyle farklı tanımlamaların ve sınıflamaların olduğu görülmektedir. Bu açıdan ise birbirinden farklı ancak birbirleri arasında ilişkili olan turistik taşıma kapasitesi türleri bulunmaktadır.

Kaya (1997) ve Simon vd. (2004) yapmış oldukları çalışmalarda turistik destinasyonlarda taşıma kapasitesinin, ekolojik (çevresel), fiziksel, sosyal (toplumsal) ve ekonomik taşıma kapasitesi şeklinde dört tür olarak incelemektedir. Akış (1999) çalışmasında turistik destinasyon taşıma kapasitesi türlerini ekolojik (çevresel) ve sosyal (toplumsal) taşıma kapasitesi olarak iki tür olarak incelemektedir. Demir ve Çevirgen (2006) ise çalışmasında turistik destinasyonlarda taşıma kapasitesi türlerini, ekolojik (çevresel), sosyal (toplumsal) ve psikolojik

olarak üç türde incelerken; Çavuş (2002), Ünlüönen ve Tokmak (2009) çalışmalarında turistik destinasyonlarda taşıma kapasitesi türlerini, sosyal (toplumsal), ekolojik (çevresel), ekonomik, fiziksel ve psikolojik olmak üzere beş türde incelemektedir.

Turizmde taşıma kapasitesi tanımlamalarında olduğu gibi, türlerinde de görüş birliği bulunmamaktadır. Bu araştırma kapsamında ise turistik destinasyonlarda taşıma kapasitesi; ekolojik (çevresel) taşıma kapasitesi, fiziksel taşıma kapasitesi, psikolojik taşıma kapasitesi, sosyal (toplumsal) taşıma kapasitesi ve ekonomik taşıma kapasitesi olmak üzere beş başlık altında incelenmektedir.

2.1.2.3.1. Ekolojik (Çevresel) Taşıma Kapasitesi

Turizmin en önemli değerlerinden bir tanesi olan çevre faktörünün; zenginliği ve kalitesi açısından yetersiz olduğu destinasyonlarda, turizm faaliyetlerinin gerçekleşmesi oldukça güçtür. Bu açıdan bakıldığında, ekolojik (çevresel) taşıma kapasitesinin oldukça önemli olduğu görülmektedir (Tokmak, 2008).

Ekolojik (çevresel) taşıma kapasitesi, herhangi bir turistik destinasyonda bulunan flora ve faunaya gelebilecek zararların başlangıç noktası şeklinde tanımlandığı gibi; turizm faaliyetleri sonucu doğal kaynaklara verilebilecek olası etkilerin sınırlarının belirlenmesi şeklinde de tanımlanmaktadır. Turizm faaliyetleri sonucu doğal kaynaklar yok oluyor veya zarar görüyorsa bu durum ekolojik (çevresel) taşıma kapasitesinin aşıldığı anlamını taşımaktadır (Swarbrooke, 1999; Kaya, 1997; Mercan, 2010).

Yukarıda belirtilen tanımlamalara göre ekolojik taşıma kapasitesi, doğa üzerinde kabul edilemez değişimler yaşanmadan, turizm faaliyetlerinin kabul edilebilir seviyede olabilmesi amacıyla sınırlarının belirlenmesi şeklinde ifade edilmektedir. Bu sınır aynı zamanda turizm faaliyetleri ile ekosistem arasındaki dengeyi ifade etmektedir. Öyle ki belirlenen sınırların aşılması durumunda, geri dönüşü olmayan sonuçlar ortaya çıkabileceği gibi, bölgedeki turizm de olumsuz olarak etkilenebilmektedir (Avcı, 2007; Çavuş, 2002). Örneğin bir destinasyonun sahip olduğu çevresel kaynakların kendilerini yenileyebilmesi için bir süreye ihtiyaç

vardır. Turizm faaliyetleri ile ekosistem arasındaki dengenin kurulamaması sonucunda, çevresel kaynakların kendilerini yenileme süreci tamamlanmadığından, bu çevresel kaynaklar zarar görebilmekte ve hatta bu kaynaklar yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kalmaktadır (Brown vd., 1997). Bu durum ise destinasyondaki turizmi olumsuz olarak etkilemektedir.

2.1.2.3.2. Fiziksel Taşıma Kapasitesi

Fiziksel taşıma kapasitesi kavramı, ekolojik (çevresel) taşıma kapasitesi kavramının etki alanlarını da içerisine almaktadır. Ekolojik (çevresel) taşıma kapasitesine göre daha geniş yelpazeye sahip bir kavram olan fiziksel taşıma kapasitesi; doğal kaynakların haricinde, el yapımı fiziksel kaynakları da barındırmaktadır. Örneğin fiziksel taşıma kapasitesi, su, toprak, hava, yabani hayvanlar ve bitkilerin yanında; çevrede insan eliyle yaratılmış kaynaklardaki değişimleri de kapsamaktadır (Çevirgen, 2003; Kaya, 1997). Çavuş (2002), fiziksel taşıma kapasitesi kavramının, ekolojik (çevresel) taşıma kapasitesi kavramının etki alanlarını içerisine alması sebebiyle bu iki kavram arasındaki ayrımın iyi yapılması gerektiğini ifade etmektedir. Buradan hareketle turizm ile doğal çevre arasındaki etkileşimin ekolojik (çevresel) taşıma kapasitesi kavramı içerisinde; bir turistik destinasyonun fazladan bir turisti bile kabul edemeyeceği sınırların ve turizm faaliyetleri sonucunda fiziksel çevre üzerindeki bozulmaların ise fiziksel taşıma kapasitesi kavramı içerisinde incelenmesi gerektiğini ifade etmektedir.

Bir turistik destinasyonun fiziksel olarak ağırlayabileceği turist sayısı olarak ifade edilen fiziksel taşıma kapasitesi; destinasyonun fiziksel kapasitesine ulaşarak, turizm faaliyetleri açısından ayrılmış olan alana, daha fazla turistin sığdırılmayacağı şeklinde tanımlanmaktadır (Swarbrooke, 1999). Fiziksel olarak tanımlanmış bir alana, belirli bir süre içerisinde aynı anda sığabilecek maksimum ziyaretçi sayısı olarak da ifade edilen fiziksel taşıma kapasitesi; bir tarihi alanda, plajda ya da tarihi yapıdaki yıpranmaların yaşanabileceği sınır olarak da tanımlanmaktadır (Zacarias vd., 2011; Tejada vd., 2009; Rızaoğlu ve Tanrısevdi, 1997). Fiziksel taşıma kapasitesi ayrıca; turistik destinasyonlarda restoranların, otoparkların, konaklama yerlerinin ve altyapı sistemlerinin sınırlarını da ifade etmektedir (Sarkım, 2007).

Fiziksel taşıma kapasitesi sınırının aşılmasına örnek olarak; tarihsel yapıların yıpranması, yolların yetersiz kalması, otoparkların araçları karşılayamaz konuma gelmesi ve kavşak zorluklarının yaşanması gösterilebilir (Rızaoğlu ve Tanrısevdi, 1997). Bu ifadelerden hareketle fiziksel taşıma kapasitesi kavramının, turistik destinasyonun fiziksel sınırları içerisinde ağırlanabilecek en fazla turist sayısı ile destinasyondaki turistik amaçlı tesis, altyapı ve sistemlerinin kullanımından ortaya çıkan bozulmaları kapsadığı görülmektedir. Ayrıca fiziksel taşıma kapasitesi Dünya Doğa ve Doğal Kaynakları Koruma Birliği (IUCN) tarafından önerilen şu formül ile hesaplanmaktadır (Ceballos- Lascuráin, 1996; Cifuentes, 1992):

$$FTK = A \times Z/a \times Rf$$

FTK: Fiziksel Taşıma Kapasitesi

A: Alan (ziyaretçilerin kullanımı için mevcut alan veya patika)

Z/a: Ziyaretçi / alan (ziyaretçi başına düşen alan veya patika uzunluğu)

Rf: Alanın günlük açık olduğu süre (g_s) / bir ziyaretin ortalama süresi (z_s)

(Rotasyon faktörü: Bir gün içerisinde, alanın açık olduğu saatlerde yapılabilecek ziyaret sayısıdır).

Formülden hareketle fiziksel taşıma kapasitesi, ziyaretçilerin kullanabileceği toplam alan, ziyaretçi başına düşen $1m^2$ alan veya $1m$ uzunluğunda patika ve bir gün içerisinde alanın açık olduğu saatler içerisinde yapılabilecek ziyaret sayısının çarpımı alınarak hesaplanmaktadır (Göktuğ, 2011).

2.1.2.3.3. Psikolojik Taşıma Kapasitesi

Psikolojik taşıma kapasitesi, turistik bir destinasyonun çekiciliğini yitirmeye başlamadan hemen önce, turistlerin anlayışla karşılayabileceği yoğunluk düzeyi şeklinde ifade edilmektedir ve turistlerin o destinasyonla ilgili memnuniyet düzeyini de göstermektedir (Mercan, 2010; Saveriades, 2000). Bir başka tanıma göre, turistlerin deneyimler sonucu elde ettiği tatminin en alt sınırını belirleyen kavram olarak ifade edilmektedir (Avcı, 2007). Aynı zamanda, rekreasyon deneyimlerinin kapsamını belirleyen ve davranışsal boyutu ifade eden psikolojik taşıma kapasitesi;

turistlerin, zihinlerinde önceden oluşturdukları beklentiler ile destinasyondaki olanakları karşılaştırmasına imkan tanımaktadır (Rızaoğlu ve Tanrısevdi, 1997). Bu noktada ise turist beklentilerinin farklılık gösterebileceği göz ardı edilmemelidir.

Psikolojik taşıma kapasitesinin, turistlerin deneyimleri sonucunda ortaya çıktığı ifade edilmektedir. Buradan hareketle turistlerin deneyimleri sonucunda, destinasyona yönelik beklentilerinin karşılanamaması memnuniyetsizliği; turistik destinasyonun yoğunluk düzeyinin fazla olması sonucunda destinasyonun fiziksel çevresinin olumsuz olarak etkileneceğinin algılanması ise turistlerin kendilerini rahatsız hissetmelerini ortaya çıkarmaktadır. Bu ise psikolojik taşıma kapasitesinin aşılmasına yol açmaktadır (Martin ve Uysal, 1990). Psikolojik taşıma kapasitesi aşıldığı takdirde ise turistler farklı turistik çekim merkezlerine yönelmektedir.

2.1.2.3.4. Sosyal (Toplumsal) Taşıma Kapasitesi

Yöre halkının kabul etmeyeceği etkileri ortaya çıkarmadan, kullanılabilir maksimum sınır olarak tanımlanan sosyal (toplumsal) taşıma kapasitesi; yerel halk ve turistler arasındaki ilişkide herhangi bir olumsuzluk yaşanmadığı ve turistik deneyim kalitesinde azalma olmadığı seviyeyi ifade etmektedir (Avcı, 2007; Ünlüöner ve Tokmak, 2009; Saveriades, 2000). Ayrıca, yöre halkının turistlere karşı hoşgörü derecesi ya da turistlerden etkilenme düzeyi olarak tanımlanan sosyal taşıma kapasitesinin, bazı destinasyonlarda sınırının aşıldığı veya zorlandığı görülmektedir. Bu durumda yöre halkının, turistlerin hareketlerine ve varlığına karşı hoşgörü düzeyinin aşıldığı ve dolayısıyla sosyal (toplumsal) taşıma kapasitesinin aşılmasına yol açtığı görülmektedir (Mercan, 2010; Atay, 2003; Akış, 1999). Bu sınırın aşılması, turizm sektörü üzerinde olumsuz etkiler ortaya çıkarmaktadır. Bu duruma örnek olarak; içten olmayan bir ortamın, destinasyonun çekiciliğini azaltması gösterilebilir (Rızaoğlu ve Tanrısevdi, 1997). Buradan hareketle sosyal (toplumsal) taşıma kapasitesi kavramının turistik destinasyonda yaşayan yerel halkın, turistik gelişmelere karşı tutumları ile ilgili olduğu ifade edilebilir (Çavuş, 2002). Sosyal (toplumsal) taşıma kapasitesinin evreleri Çizelge 2’de olduğu gibi gösterilebilir.

Çizelge 2: Sosyal (Toplumsal) Turizm Taşıma Kapasitesi Evreleri ve Özellikleri

EVRELER		ÖZELLİKLER
1	Aşırı Mutluluk	Turistlerin ve turizm yatırımcılarının yörede kabul görmesi, küçük çapta planlama ve denetim mekanizmasının yer alması.
2	Duyumsuzluk	Turistlerin yörede varlıklarını hissettirmesi. Yerel halk ve dışarıdan gelenler arasında daha fazla biçimsel (ticari) iletişim oluşması; çoğunlukla pazarlama ile ilgili planlamalara yer verilmesi.
3	Rahatsızlık	Yerel halkta turizm sektörü hakkında kuşkular oluşması, planlamacıların tutundurma çabalarına yönelmeleri.
4	Kin (Nefret)	Yerel halkta öfkenin açık bir biçimde dışa vurması, turistlerin tüm sorunların kaynağı olarak algılanması, çekim yerinin ürünün bozulmasını engellemek için daha çok tutundurma çabalarının artırılmasına ait önlemsel planlamalar.

Kaynak: Doxey, 1975'den Aktaran Çavuş, 2002: 209.

2.1.2.3.5. Ekonomik Taşıma Kapasitesi

Turistik bir destinasyonun ekonomisinin büyük ölçüde turizm sektörüne bağlı olması, ekonomik taşıma kapasitesinin önemini ortaya çıkarmaktadır. Turizm açısından geliştirilmeye çalışılan yöresel faaliyetlerin azaltılmadan, turist taleplerini karşılama yeteneği olarak tanımlanan ekonomik taşıma kapasitesi; herhangi bir turistik destinasyonda istenen yöresel faaliyetlerin kullanımı için yapılacak masrafların sınırını belirlemesi ve izdiham yaratmadan turistik çekicilik unsuru oluşturularak sunulabilmesi yeteneği şeklinde de tanımlanmaktadır (Rızaoğlu ve Tanrısevdi, 1997; Kaya, 1997; Çevirgen, 2003). Ayrıca ekonomik taşıma kapasitesinin, mevcut ekonominin diğer sektörlerle göre turizm sektörüne daha bağlı olmasıyla ilgili olduğu ve turizm sektörünün bir destinasyona ekonomik açıdan maliyet ve faydaları arasındaki denge şeklinde de ifade edilmektedir (Mercan, 2010). Benzer bir yaklaşımla ekonomik taşıma kapasitesi, turizm faaliyetleri sonucunda meydana gelen ekonomik yapıdan, yöre halkının en üst seviyede faydalanmasını sağlamak ve turizm sektörünün diğer sektörler üzerinde hakim olmasını engellemek amacıyla ortaya çıkarılmış bir kavram olarak ifade edilmektedir (Muğla Valiliği,

2010). Tüm bu ifadelerden hareketle ekonomik taşıma kapasitesi, turizm faaliyetlerinin kabul edilebilecek maliyetlerini ve olumsuz ekonomik etkilerinin sınırlarını ifade etmektedir (Çavuş, 2002).

2.1.2.4. Turizmde Taşıma Kapasitesini Etkileyen Faktörler

Turistik taşıma kapasitesi, turistlerin faaliyet türü, teknolojik gelişmenin boyutları ve turizmin büyüme hızı gibi faktörlerden etkilendiği gibi; ekolojik, fiziksel ve politik faktörlerden de etkilenmektedir (Simon vd., 2004; Kaya, 1997). Bu açıdan turistik taşıma kapasitesini etkileyen faktörler ziyaretçilerin özellikleri ve destinasyonun özellikleri olarak iki grupta toplamıştır (Jovicic ve Dragin, 2008):

- *Ziyaretçilerin özellikleri:* Sosyo-ekonomik ve psikolojik özellikler (Ziyaretçilerin; cinsiyet, yaş, gelir, satın alma gücü, motivasyon, tutum ve beklentileri, turistik niteliklerin algılanışı, ırk ve etnik yapı gibi faktörleri içermektedir. Bu faktörler genel olarak, yerel halk ve turistler arasındaki iletişimi önemli ölçüde etkilenmektedir), kullanım düzeyi (Bir turistik destinasyonun taşıma kapasitesinin tahmininde, ziyaretçi sayısı, zaman ve mekan arasındaki önemli parametreler ele alınmaktadır), sezona göre yoğunluk ve konaklama süresi, ziyaretçilerin faaliyetlerinin türü, ziyaretçilerin memnuniyet düzeyi.

- *Destinasyonun özellikleri:* Doğal, coğrafi ve beşeri özellikler, ekonomik yapı ve gelişme (Ekonomik kalkınma seviyesi, çeşitlilik ve ekonomik temel unsurlarının karşılıklı bağımlılığı, kalkınmanın mekânsal özellikleri, yatırım biçimleri ve ithalat-ihracat oranı), toplumsal yapı ve organizasyon (Yerel nüfusun demografik profili, yerel kültürün gücü ve azmi, kamu hizmetlerinin ve olanaklarının ulaşılabilirliği ve kalitesi, sosyal organizasyon biçimleri), siyasi yapı ve organizasyon (Sosyo-politik örgütlenme biçim ve ilkeleri, planlama ve parselleme ile ilgili düzenlemeler, turizm gelişimine yönelik önlemlerin teşvik edilmesi, bölgesel ve yerel turizm örgütlenmeleri), turizm gelişim düzeyi ve türü (Yerel halkın turizm gelişimine katılım düzeyi, turizm gelişiminin aşamaları, dinamikleri ve özellikleri, turistik mekanların özellikleri ve türleri, konaklama tesisleri ve toplu taşıma araçlarının biçimi ve kalitesi, ajansların ve yerel şirketlerin turizm faaliyetleri meydana getirmesi ve sunumundaki rolü).

Holden'e (2000: 140) göre ise turistik bir destinasyonun taşıma kapasitesini etkileyen faktörler şu şekildedir:

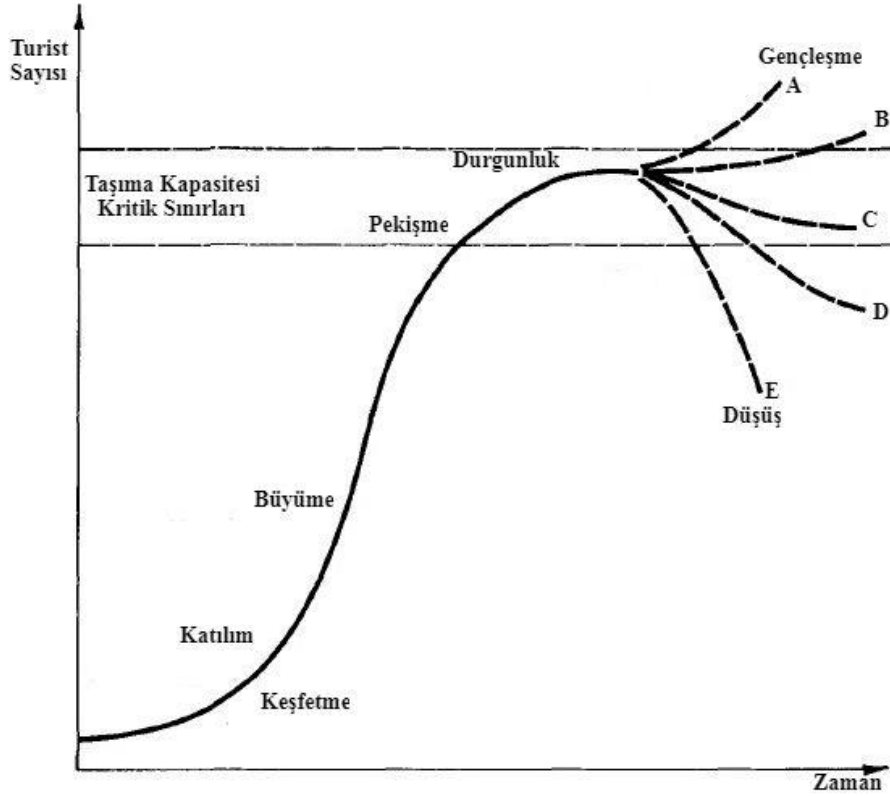
- Ziyaretçi sayısı,
- Yerel halkın çevre üzerindeki davranışları ve kısa dönemli kazanç için çevreye bakış açıları,
- Değişim ve gelişim açısından duyarlı alanlar,
- Yerel kültürün dış etkilere ve yabancı yaşam tarzlarına maruz kalma seviyesi,
- Alt yapı ile desteklenmiş turistik kalkınma düzeyi,
- Turist tipleri ve davranışları,
- Turistlerin ve yerel halkın çevresel eğitim düzeyleri,
- Ekonomik açıdan turizme olan bağlılık,
- İşsizlik ve yoksulluk düzeyleri.

Taşıma kapasitesini etkileyen faktörler arasında yer alan ziyaretçilerin çevre duyarlılığı, çevrenin geçmiş kuşaklardan emanet olarak alınarak gelecek kuşaklara ulaşmasını hedefleyen, çevre konusunda bilinçli ve duyarlı olan ziyaretçiler şeklinde ifade edilmektedir (Tan vd., 2000). Diğer bir ifadeye göre çevresel duyarlılık; çevre sorunlarının bireyler tarafından bilinçli bir şekilde ele alınarak çevresel farkındalık oluşturulmasını, çevreyi korumaya yönelik davranışları ve tedbirleri ifade etmektedir (Özbebek Tunç vd., 2012). Bu noktadan hareketle turistik destinasyonlarda, gerek ziyaretçilerin gerekse işletmelerin çevre duyarlılığı konusunda hassasiyet göstermeleri, kaynakların sürdürülebilirliği açısından oldukça önemli olduğu söylenebilir.

2.1.2.5.Turizmde Fiziksel ve Psikolojik Taşıma Kapasitesi ile Destinasyon Yaşam Evresi İlişkisi

İlk olarak Butler tarafından 1980 yılında bir destinasyonun nasıl geliştiğini açıklamak amacıyla ele alınan turistik merkez yaşam süreci modeli; keşfetme, katılım, büyüme, pekişme, durgunluk ve durgunluk sonrası olmak üzere altı evreden oluşmaktadır. Bu model ile destinasyon bir ürün olarak görülmekte ve klasik ürün yaşam eğrisi gelişmeleri göstermektedir (Butler, 1980; Akgündüz ve Akdağ, 2009;

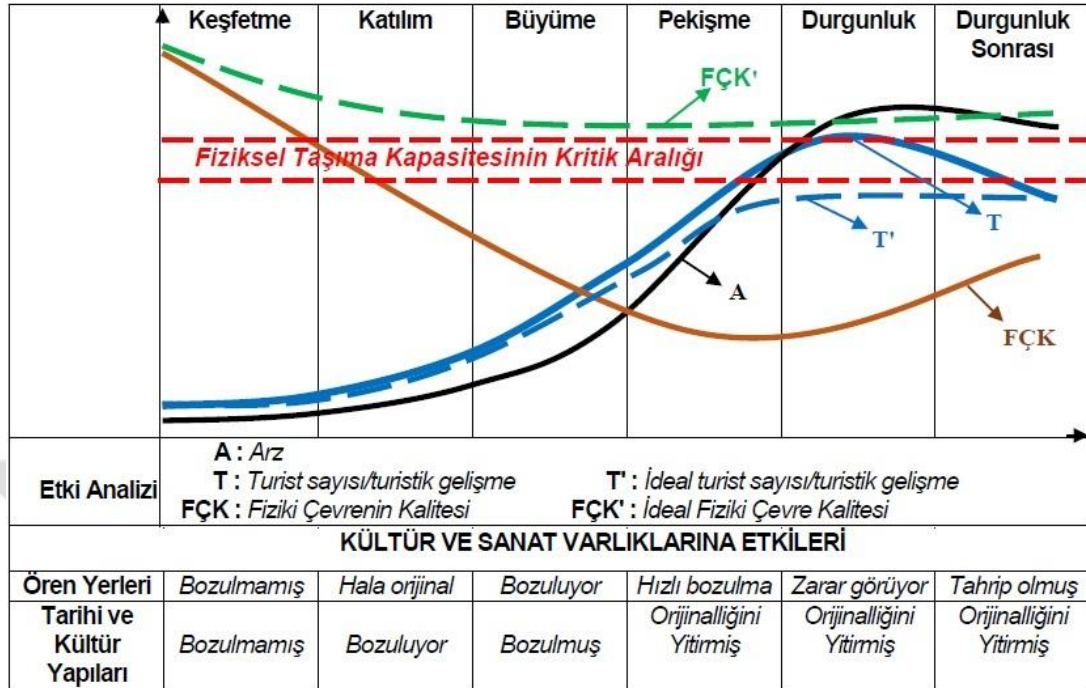
Ekici ve Çizel, 2014). Butler (1980) bu model ile, destinasyonlarında üretim sektöründeki bir üründe olduğu gibi yaşam döngüsünün olduğunu ve turizmin bir destinasyonda gelişmesiyle birlikte etkilerinin artacağını savunmaktadır. Turistik merkez yaşam süreci modeli, belirli bir destinasyonun gidişatına göre önemli aşamaları önermektedir. Bu modelde, destinasyonun keşif dönemi itibariyle ziyaretçiler heyecanla potansiyel oluşturarak, destinasyonun popülerlik seviyesini artırmakta ancak; zamanla destinasyona antipati beslemesiyle de bu artış S biçimine dönerek dibe vurmaktadır (Akgündüz ve Akdağ, 2009).

Şekil 1: Turistik Merkez Yaşam Süreci Modeli

Kaynak: Butler, 1980: 7

Fiziksel taşıma kapasitesi açısından destinasyon yaşam evrelerine yönelik aşağıdaki değerlendirmeler yapılabilir (Çavuş, 2002):

Şekil 2: Fiziksel Taşıma Kapasitesi ile Yaşam Evreleri Arasındaki İlişkiler

Kaynak: Çavuş, 2002: 167

- *Keşfetme Evresi:* Bu evrede destinasyondaki hizmet birimlerinin, ziyaretçilerin ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik olmadığı ifade edilmektedir. Doğal, kültürel ve tarihi kaynaklar açısından zengin olan destinasyonlarda, söz konusu kaynaklar zarar görmemiştir ve bu evrede kaynakların koruma altına alınarak sunulmasının, kaynakların sonraki evrelerde zarar görmemesi açısından önemlidir. Ayrıca bu evrede destinasyonun ziyaretçilere açılmasıyla, fiziksel planlama faaliyetlerinin yapılması, destinasyonun sürdürülebilir gelişme gösterebilmesi adına da önem taşımaktadır.

- *Katılım Evresi:* Ziyaretçi sayısının artmaya başladığı ve hizmet birimlerinin ziyaretçilerin ihtiyaçlarını karşılamaya başladığı evre olarak ifade edilmektedir. Bu evrede talebin az olması nedeniyle arkeolojik ve tarihi kalıntılar ile ören yerlerinde turizm faaliyetlerinden kaynaklanan önemli bir değişim olmamaktadır.

- *Büyüme Evresi:* Fiziksel taşıma kapasitesinde en fazla değişimin yaşandığı evre olan büyüme evresi; destinasyonlara yönelen ziyaretçilerin hızla arttığı ve fiziki çevre yapısının da aynı orantıda değiştiği evredir. Bu evrede ören yerleri ile kültürel

ve tarihi kaynakların yapılarında önemli değişmeler ortaya çıkabilmektedir. Ayrıca daha önceki evrelerde kültürel ve tarihi kaynakların turizm açısından sunulmaya başlanması ve bu evre kapsamında da bu kaynakların sunulmasına devam edilmesinin, kaynakların tahribatına sebep olabileceği ifade edilmektedir.

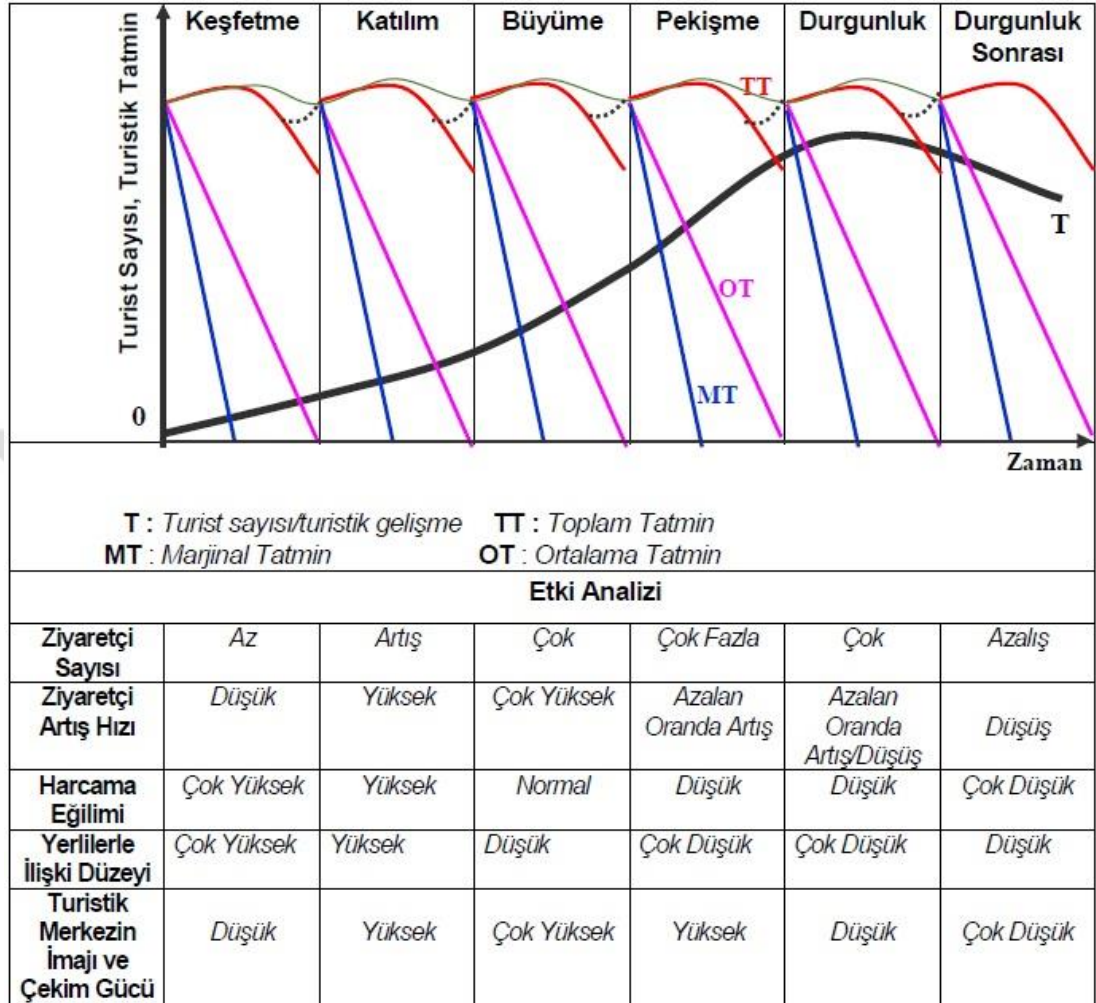
• *Pekişme Evresi:* Ziyaretçi sayısının arttığı ancak; artış hızının azaldığı bu evrede, turizm faaliyetlerinden kaynaklı olarak ören yerlerinde tarihi ve kültürel kaynakların büyük oranda zarar görebileceği belirtilmektedir. Ören yerlerindeki fazla ziyaretçinin hediyelik eşya, alışveriş vb. dükkanlarının artmasına yol açmasının dış çevreye; bu dükkanlardan alınan yiyecek-içeceklerin ören yeri içerisinde tüketilmesinin ise iç çevreye zarar verebileceği ifade edilmektedir. Ayrıca ziyaretçi talebinin yüksek olduğu bu evrede, ören yeri gezilerinin planlanmasının iyi yapılarak kontrolünün sağlanması gerekmektedir. Bu kapsamda turistik faaliyetler sonucunda ören yerinin zarar görmemesi adına, günlük kabul edilebilir ziyaretçi sayısı belirlenerek, bu sayının üzerinde ziyaretçinin alınmaması sağlanabilir.

• *Durgunluk Evresi:* Ziyaretçi sayısının maksimum düzeyde olduğu ancak; artmadığı bu evrede, turizmin kaynaklar üzerindeki olumsuz etkileri en üst düzeyde olabilmektedir. Kaynakların bilinçsiz ve plansız kullanılması sonucunda tahribat önemli boyutlara ulaşmaktadır. Bu sonuç ise kaynak çekiciliğinin kaybolmasına neden olmaktadır. Bu noktadan itibaren ise turizm faaliyetleri sonucunda zarar gören bu kaynakların restore edilmesi, kullanımına kesin olarak sınırlar getirilmesi ya da durdurulması sağlanmalıdır.

• *Durgunluk Sonrası Evre:* Bu evre destinasyonun imajının bozularak, ziyaretçi sayısının azalmasını ve sonucunda cazibe yeri olmaktan çıkmasını ifade etmektedir.

Fiziksel taşıma kapasitesine paralel olarak, psikolojik taşıma kapasitesi ile destinasyon yaşam evrelerine yönelik ise aşağıdaki değerlendirmelerin yapılabilmesi mümkündür (Çavuş, 2002):

Şekil 3: Psikolojik Taşıma Kapasitesi ile Yaşam Evreleri Arasındaki İlişkiler
Kaynak: Çavuş, 2002, s.238.

- **Keşfetme Evresi:** Bir yerin ilk defa ziyaret edildiği ve o destinasyonun turistik bir destinasyon olduğunun ortaya çıkmasını sağlayan evredir. Destinasyondaki ziyaretçi sayısının az ancak; ziyaretçi harcama gücünün yüksek olduğu ifade edilmektedir. Destinasyonda turizm yeni olduğundan ziyaretçiler ihtiyaçlarını karşılayabilecek hizmetleri alamamakta ve böylelikle turistik harcamalar en az düzeyde gerçekleşmektedir. Ziyaretçi sayısının artması, destinasyonu ilk defa ziyaret ederek ortaya çıkmasını sağlayan ziyaretçilerin deneyim kalitesinde düşüş ve tatmin düzeylerinin azalmasına neden olabilmektedir.

- **Katılım Evresi:** Destinasyondaki yerel halkın, turizmin gelişme sürecine dahil olduğu evre olarak ifade edilmektedir. Bunun sonucunda, talep açısından

değişmelerin ve gelişmelerin başladığı görülmektedir. Destinasyon, ziyaretçilerin beklentilerini karşılayabildiği oranda, ziyaretçileri tatmin etmektedir. Destinasyonun popüler bir yere dönüşmesi ziyaretçi sayısının artmasına ve turizm faaliyetlerinin artmasına yol açmaktadır. Bu ise ziyaretçilerin beklentilerinin, deneyimleri ile ters düşmesine ve sonucunda da tatmin düzeylerinin düşmesine sebep olmaktadır.

• *Büyüme Evresi:* Turizm faaliyetlerinin artarak olumsuz etkilerinin hissedilmeye başlandığı ve ziyaretçi sayısında hızlı bir artışın olduğu evre olarak ifade edilmektedir. Bu evrede ziyaretçiler destinasyondaki hizmet kalitesinin, yaşadıkları toplumda alışık oldukları hizmet standartlarına yakın olmasını beklemektedir. Dolayısıyla bir önceki evrede yer alan turistlere oranla isteklerinin daha az olacağı, sadece ihtiyaçlarını tatmin etmeye yönelecekleri ifade edilmektedir. Buradan hareketle ziyaretçilerin istek ve ihtiyaçlarını karşılayamaması, ziyaret tatminlerini düşürmekte ve deneyim kalitesini olumsuz etkilemektedir. Tatmin düzeyinin azalarak, deneyim kalitesinin azaldığını algılayan ziyaretçiler, destinasyona tekrar gelmeme şeklinde tepki verebilmektedir.

• *Pekişme Evresi:* Turizm faaliyetlerinin son derece artarak, turizmin olumsuz etkilerinin de arttığı, ayrıca destinasyona yönelik talebin artışa devam ettiği ancak, artış hızının yavaşladığı evre olarak ifade edilmektedir. Ziyaretçi sayısının artmasına rağmen, artış hızının düşmesinin nedeni ise destinasyonun aşırı kalabalıklaşması ve aynı zamanda ziyaretçi istek ve ihtiyaçlarının karşılanamaması olarak ifade edilmektedir. Bu evrede destinasyon, kitle turistine hitap edecek bir hal almıştır. Bu ziyaretçiler alışık olduğu durumların dışına çıkmak istemezler ve tatmin edilebilmeleri için standart bir şekilde hizmet sunulması gerekmektedir. Bu açıdan ise destinasyona yönelik tatmin düzeyleri azalan veya deneyim kalitelerinde olumsuz değişimler ziyaretçiler, destinasyondan çekilmeye başlamaktadır.

• *Durgunluk Evresi:* Destinasyondaki talebin en yüksek düzeyde olduğu ancak, artış göstermediği evre olarak ifade edilmektedir. Bu evrede ve daha önceki evrelerde de yer alan birçok sorun bulunmaktadır. Bu sorunlar çözülmediği takdirde ise destinasyonun uzun bir süre ziyaretçi çekme şansı yoktur. Bu evrede yer alan ziyaretçilerin tatmin edilebilmesi için, turizmden kaynaklı olumsuzlukların en az seviyeye indirilmesi gerekmektedir. Turizmden kaynaklı olumsuzlukların giderilememesi durumunda ise ziyaretçiler destinasyondan çekilmeye başlamaktadır.

• *Durgunluk Sonrası Evre:* Destinasyonun çekiciliğini yitirdiği ve mevcut yapısıyla ziyaretçi ağırlamasının mümkün olmadığı evre olarak ifade edilmektedir. Bu evrede destinasyon doğal ve kültürel çekicilikten yoksun, fiziksel ve çevresel kaynaklarında ciddi zararlar görmüştür. Bu durumda ise turizmin sürdürülebilirliğinden bahsetmek güçtür.

Durgunluk evresi sonrası destinasyona yönelik iki olasılık bulunmaktadır. İlk olasılık düşüş aşamasıdır. Bu olasılıkta destinasyonun hayatta kalabilmesi için gösterilen çabaların yetersiz kalması sonucunda, gelen ziyaretçilerin memnuniyeti söz konusu değildir. Sonuç olarak destinasyon sadece gününbirlik veya hafta sonları olarak ziyaret edilir, turizm dışında kullanımlar artar ve destinasyon turistik fonksiyonunu tamamen kaybeder. İkinci olasılık ise gençleşme ya da yenilenme aşamasıdır. Bu olasılıkta ise turistik çekiciliklerde köklü değişiklikler yapılması önem taşımaktadır. Bu aşama ise iki şekilde yapılabilmektedir. İlki destinasyonda yapay çekiciliğin yaratılarak farklı hedef pazarlara yönelmek; ikincisi ise daha önceden değerlendirilmemiş kaynakların turistik amaçlarla değerlendirilmesidir. Ayrıca bu noktada sunulan hizmetlerin ve olanakların geliştirilmesi de önem taşımaktadır (Güney, 2016).

Yukarıdaki değerlendirmeler kaynakların korunmasının destinasyonlarda durgunluk süresinin uzatılmasında ve yenilenme aşamasının sağlıklı gerçekleşebilmesinde planlamanın ne kadar önemli olduğunu işaret etmektedir. Bu yaklaşımlar sürdürülebilir turizm açısından da önem taşımaktadır.

2.1.3. Sürdürülebilir Turizm

Çalışmanın bu başlığı altında; sürdürülebilir turizm kavramı ve kapsamı, sürdürülebilir turizmin tarihsel süreci, sürdürülebilir turizm ihtiyacını doğuran nedenler, sürdürülebilir turizmin özellikleri, sürdürülebilir turizmin amaç, ilke ve hedefleri ve sürdürülebilir turizmde planlama konuları değerlendirilmektedir.

2.1.3.1. Sürdürülebilir Turizm Kavramı ve Kapsamı

Hızla büyüyen sektörler arasında yer alan turizm sektörü, kültürel ve doğal kaynaklara bağımlıdır ve bu açıdan bakıldığında bahsi geçen kaynakların zarar görmesi durumunda turizmden söz edilemez. Bu ise turizm sektöründe, sürdürülebilirlik kavramının büyük önem taşıdığını göstermektedir (Çevirgen, 2003).

Hızla gelişen endüstri ve teknolojinin meydana getirdiği çevresel problemler, doğal kaynakların sınırlılığı ve nüfusun kontrolsüz artması gibi faktörlerin, sürdürülebilirlik kavramını ortaya çıkardığı ifade edilmektedir (Gündüz, 2014). Temel ilkeleri arasında; verimliliğin uzun bir döneme yayılmasına ve gelecek kuşaklara ulaşılmasına izin veren büyüme modelleri, temel ekolojik süreçleri koruma, doğal kaynaklar arasındaki denge, strateji geliştirme, insan mirasını ve bio-farklılığı koruma ve ekonomik büyüme yer alan sürdürülebilirlik; bir ekosistemin, toplumun veya sürekliliği olan herhangi bir sistemin bozulmadan veya ana kaynakların tüketilmeden sürdürülebilmesi yeteneği olarak tanımlanmaktadır (Kodaş, 2012: 347-348; Akıncı ve Elinç, 2010; Çakılcıoğlu, 2013).

Birçok alanda kullanılan sürdürülebilirlik kavramının ortak özelliği, insan geleceği ve kaynakların korunması şeklindedir. Turizm açısından bakıldığında, kitle turizminin gelişmesiyle birlikte yerel yönetimlerin; doğal, sosyo-kültürel ve tarihsel kaynakları turistlere pazarladıkları ve bu değerlerin korunması konusunda yetersiz kaldıkları ifade edilmektedir. Bu yetersizlik sonucunda ise, kitlesel turistlerin etkisiyle doğal ve kültürel kaynakların plansız ve bilinçsiz kullanılarak çevre üzerinde tahribatlar meydana getirdiği belirtilmektedir. Buradan hareketle turizm sektörünün, yenilenemez kaynakların önemli bir kullanıcısı olduğu ve söz konusu turizm faaliyetlerinin çevreye verdiği tahribatlar sonucunda, sürdürülebilirlik kavramının gündeme gelmeye başladığı ifade edilmektedir (Altanlar ve Akıncı Kesim, 2011; Beyhan ve Ünügür, 2005; Özkök ve Gümüş, 2009). Özetle sürdürülebilirlik kavramı, insanoğlunun ekonomik kazanç sağlamak adına doğa ve çevreyi tahrip etmesi, doğal kaynakları bilinçsizce tüketmesi üzerine giderek önem kazanmıştır. Bu faaliyetler sonucu ortaya çıkan problemler, farklı çözüm arayışlarını da beraberinde getirmiştir ve bu anlamda “Sürdürülebilir Refah”, “Sürdürülebilir Gelişme”, “Sürdürülebilir Kalkınma” gibi aynı anlamlara gelen kavramlar geliştirilmiştir (Gündüz, 2011).

Sürdürülebilir turizmin temelini oluşturan sürdürülebilir kalkınma kavramı, ilk kez resmi olarak 1987 yılında Birleşmiş Milletler Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu Brundtland Raporunda “ortak geleceğimiz” başlığı altında kullanılarak; gelecek kuşakların ihtiyaçlarını karşılayabilme kapasitesinden ödün vermeden, bugünün kuşaklarının ihtiyaçlarını karşılayan bir model olarak tanımlanmaktadır. Ayrıca bu raporda, çevrenin korunması ile kalkınma arasındaki bağlantıya ve uluslararası düzeyde çevresel sorunların önemine değinilmektedir (IISD, 2010: 8). Sürdürülebilir kalkınma; hem bugünün kuşakları hem de gelecek kuşaklar arasında eşitlik anlayışını içermektedir ve aynı zamanda çevreyle ilgili olduğu kadar, toplumsal, ekonomik ve kültürel boyutları da içermektedir. Bu açıdan sürdürülebilir kalkınma kavramı; gelecek kuşakların yaşamaları adına yeterli kaynak bırakılması şeklinde tanımlanabilmektedir (Akıncı ve Elinç, 2010). Bir yandan kalkınma sağlamaya çalışılırken, diğer yandan korumanın sağlanmasına yönelik faaliyetlerde bulunan sürdürülebilir kalkınma kavramı; insan ve doğal kaynaklarının kalitesini iyileştirerek, bu kaynaklardan uzun vadede yararlanılmasına yönelik faaliyetlerde bulunan bir yaklaşım olarak da tanımlanmaktadır (Kaya, 1997).

Sürdürülebilir kalkınma açısından; doğal, kültürel ve çevresel kaynakları en fazla kullanan sektörlerden birisi olan turizm sektörü ayrı bir önem taşımaktadır (Çakılcıoğlu, 2013). Dolayısıyla temeli doğal ve kültürel kaynakların varlığına dayanan sürdürülebilirlik kavramının, turizm sektörü için oldukça önemli olduğu; aynı şekilde destinasyonların da kalkınma ve refah gücünü artırıcı rolleri ile sürdürülebilir kalkınma için oldukça önem taşıdığı sonucuna ulaşılmaktadır.

1970-1980’lerde ortaya çıkan “sürdürülebilir kalkınma” kavramının, turizm sektörüne yansımaları sonucu ortaya çıkan “sürdürülebilir turizm” kavramı; bir destinasyondaki doğal kaynakların ve sosyo-kültürel çevrenin korunarak geliştirilmesi ve devamlılığının sağlanarak gelecek nesillere ulaştırılabilmesini sağlayan, destinasyon yaşam kalitesini yükselten, yerel halkın ekonomik refahına katkıda bulunan, çevreye uygun turizm tesislerinin kapasitelerinin geliştirilmesini sağlayan ve turizm etkinliklerinin çevreye verebilecek olumsuz etkilerini en aza indirmeyi amaçlayan bir yaklaşım olarak tanımlanmaktadır (Avcıkurt, 2003; Cinnioğlu, 2015; Seyhan ve Yılmaz, 2010; Dinçer, 1996). Çevresel, sosyal ve ekonomik olarak planlı ve dengeli bir altyapının oluşturulmasına bağlı olan, ekolojik

duyarlılık, toplumsal sorumluluk, ekonomik verimliliği içeren ve bunları birbirleriyle uyumlu hale getirmeye çalışan sürdürülebilir turizm; turistik destinasyonun tarihi, kültürel, doğal değerlerinin, flora ve fauna türlerinin zarar görmeden korunarak devamlılığının sağlanması adına önem arz etmektedir (Sarkım, 2007; Acuner, 2015). Bir diğer tanımlamaya göre sürdürülebilir turizm; çevre, turistler, turizm endüstrisi ve ev sahibi toplum arasındaki ilişkilerle meydana gelen gerilimleri en az seviyeye indirmeyi amaç edinen pozitif bir yaklaşım şeklinde ele alınmaktadır (Avcıkurt, 2015). Tüm bu tanımlamalardan yola çıkılarak sürdürülebilir turizm; zorunlu ekolojik süreçlerin, kültürel bütünlüğün, yaşam destek sistemi ve biyolojik çeşitliliğin sürekliliğini sağlarken, aynı zamanda sosyal, ekonomik ve estetik ihtiyaçları karşılayabilecek biçimde öne çıkarması şeklinde ifade edilebilir (Çakılcıoğlu, 2013).

Sürdürülebilir turizm; turizm çeşitlerinin genel olarak çevresel değerlere dayanmasından dolayı bir turizm çeşidi olarak algılanmakta ve aynı zamanda turizm çeşitleri ile ilişkilendirilmektedir. Ancak sürdürülebilir turizm; tüm turizm çeşitlerinin, çevresel değerleri turizmin temel unsuru olarak ele almasını ve korunmasını, çevresel değerlerin korunması ile turizmin ekonomik gelişimi çabalarının bir uyum içerisinde yürütülmesini ve gerçekleştirilecek turizm faaliyetlerinin çevreye karşı sorumlu bir şekilde yürütülmesini ifade etmektedir (Akşit, 2007). Bu açıdan bakıldığında sürdürülebilir turizmi bir turizm çeşidi olarak değil; tüm turizm çeşitleri için, kaynaklara duyarlı olan tüm politika ve uygulamaları içeren bir felsefe olarak ele almak mümkündür (Can, 2013). Özetle ifade etmek gerekirse sürdürülebilir kalkınma kavramının, turizm endüstrisine uyarlanmasıyla ortaya çıkan sürdürülebilir turizm kavramı; turizm faaliyetleri sonucu destinasyondaki tarihi, kültürel, sosyal, doğal ve çevresel kaynaklara verilebilecek olası zararların engellenerek veya azaltılarak gelecek kuşaklara ulaştırılmasına yönelik bir yaklaşım ve tüm turizm çeşitlerinin çevreye karşı duyarlı olmasının sağlanacağı bir süreç olarak ifade edilebilir.

2.1.3.2. Sürdürülebilir Turizmin Tarihsel Süreci

Bir yandan doğal kaynakların gelecek kuşaklara ulaşmadan bugünden tüketilmesi, bazı grupların bu kaynakları daha kişisel kullanma eğilimleri, kıyı bandında artan yoğunluk gibi faktörlerin çevre üzerinde olumsuz etkiler yaratması ve kaliteyi bozması; diğer yandan ise 1960 yılından itibaren başlayan kitle turizminde, arz kalitesi ve talep arasındaki tutarsızlığın yaşanması, ekonomik etkisinin beklenen düzeyde olmaması gibi çeşitli sorunlar, bilim insanlarını konu hakkında düşünmeye ve çözüm arayışlarına yönlendirmiştir (Kaypak, 2010; Demir ve Çevirgen, 2006; Beyhan ve Ünügör, 2005; Akşit, 2007). Bu sorunlara yönelik çözüm arayışları sonucunda ise sürdürülebilir turizmin ortaya çıktığı ifade edilmektedir.

Sürdürülebilir turizmin tarihsel sürecinde, sürdürülebilir kalkınma kavramının ortaya çıkmasının önemli bir yeri olduğu ifade edilmektedir. Bu açıdan bakıldığında, 1972 yılında “Uluslararası İnsan Çevresi Konferansı” adı altında Stockholm’de gerçekleştirilen, özellikle gelişmekte olan ülkelerde teknolojik gelişme ve sanayileşmeyle birlikte çevresel problemlere yönelik yirmi altı temel ilkenin ortaya konulduğu konferans, sürdürülebilir kalkınma kavramının geliştirilmesinde önemli bir yere sahiptir (Çalık, 2014). Sürdürülebilir turizmin temelini oluşturan sürdürülebilir kalkınma kavramı, ilk kez 1987 yılında Birleşmiş Milletler Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu Brundtland Raporunda “ortak geleceğimiz” başlığı altında kullanılmıştır (IISD, 2010: 8). Bu raporda Brundtland komisyonu, sürdürülebilir turizm kavramından doğrudan söz etmemiştir ancak; turizmin hammaddesini oluşturan çevre faktörünün, gelişen çevre bilinciyle beraber ele alınmasıyla turizm sektörüne de yansıdığını ifade etmiştir. 1992’de Rio de Janeiro’da toplanan Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı Dünya Zirvesi’nde de ele alınan sürdürülebilir kalkınma kavramının, dünya kamuoyunun gündemine getirilmesiyle önemi vurgulanmıştır ve sürdürülebilir kalkınma konusunda uluslararası işbirliği ve koordinasyonu sağlamaya yönelik “Gündem 21” eylem programı Rio’da kabul edilmiştir (Akış, 1999). İklimin korunmasına yönelik 1997 yılında Japonya’da Kyoto Protokolü ve hemen ardından 2001 yılında ise Johannesburg Dünya Zirvesi toplantısında çevrenin korunması ve sürdürülebilir kalkınmaya yönelik kararlar alınmıştır. Alınan kararlara göre; doğal kaynakların verimli kullanımı, çevre doğallığının korunması, geri dönüşümün artırılması, hava,

su ve toprak kalitesinin korunması, sera gazı emisyon oranlarının ve atıklarının azaltılarak bertaraf edilmesi şeklindeki konular sürdürülebilir kalkınma içerisinde ele alınmıştır (Kaypak, 2010; Karacan vd., 2015).

Sürdürülebilir turizm kavramının; turizm alanındaki bilim insanlarının ve uygulamacıların Brundtland Raporu “ortak geleceğimiz” başlığının etkisi altında kalarak, bu raporun 1980’li yılların sonlarına doğru turizm sektörüne uyarlanmasıyla kullanılmaya başlandığı ve sürdürülebilir kalkınma kavramı konusunda yapılan tartışmalarla birlikte gelişme gösterdiği ifade edilmektedir (Swarbrooke, 1999). Özellikle sürdürülebilir turizm kavramı üzerine yapılan çalışmaların ve tartışmaların 1990 yılından sonra hız kazandığı, konu ile ilgili birçok konferans ve kongrenin düzenlendiği belirtilmektedir. Bu kongrelerden bazıları şu şekildedir (Kaya, 1997: 23):

- 20-23 Mart 1990 – Endonezya’nın Bali Adası’nda düzenlenen İnsan Ekolojisi, Turizm ve Sürdürülebilir Kalkınma Semineri (Human Ecology, Tourism and Sustainable Development),

- 19-23 Mart 1990 - Kanada’nın Vancouver şehrinde düzenlenen Çevre ve İş Alanları İçin Global Fırsatlar Konferansı (Global Opportunities for Business and The Environment – Globe’90),

- 27-29 Ocak 1991 – Kanada’nın Hull, Quebec şehrinde düzenlenen ve turizm, sürdürülebilir gelişme ve çevre için bir araştırma ajandasının geliştirildiği Kanada Seyahat ve Turizm Araştırma Birliği Bölümü Konferansı (Conferance of the Canada Chapter of the Tourism Research Association).

- Mart 1992’de Kanada’nın Vancouver şehrinde düzenlenen Global 92’nin Turizm Dalı Konferansı (The Tourism Stream of Globe’92),

- 24-29 Nisan 1995’de İspanya’nın Kanarya Adaları’nda düzenlenen Sürdürülebilir Turizm Üzerinde Dünya Konferansı.

2.1.3.3 Sürdürülebilir Turizm İhtiyacını Doğuran Nedenler

Doğayla bütünleşmiş, doğaya dayalı şekilde kelimelerle özdeşleştirilmeye çalışılan sürdürülebilir turizm faaliyetlerinin son yıllarda hızla gelişim kaydetmesinin en önemli nedenleri arasında, kalabalık şehirlerde betonlaşma, gürültü ve hava

kirliliği gibi çevre sorunları yer almaktadır (Akşit, 2007). Genel anlamda bakıldığında ise çevre kirliliğine neden olan faktörler arasında; sanayileşme, nüfus artışı, kentleşme ve turizm faaliyetlerinin olduğu görülmektedir (Arslan, 1995).

Dünya çapında turizm faaliyetlerinin hız kazanması kültürel, doğal, çevresel ve tarihi olarak yeterli derecede turistik arz potansiyeli olan ülkelerde turizmin gelişmesine ortam hazırlamıştır. Gelişmekte olan bu ülkelerin turizm sayesinde, kum, deniz, güneş, manzara gibi satılması ve pazarlanması imkansız olan doğal değerlerden döviz geliri sağlamak amacıyla yatırımlar yaptığı görülmüştür. Bu yatırımlar ise turizmin kaynağı olan kültürel, doğal, çevresel ve tarihi değerlere geri dönüşü olmayan zararların verilmesine neden olmuştur (Sarkım, 2007). Dünyadaki en önemli sektörlerden birisi olarak ifade edilen turizmin, çevresel kaynakları kullanması, bu kaynaklara bağlı olarak gelişmesi ve çevresel faktörleri dikkate almadan plansız bir şekilde gerçekleştirilmesi, turizm faaliyetlerine katılan turistlerin artmasına yol açarak taşıma kapasitesinin aşılmasına, dolayısıyla turistik destinasyonların çevresinin bozulmasına, tahrip olmasına ve sosyo-kültürel yapıda değişime uğramasına neden olduğu ifade edilmektedir. Bu bozulmayı önlemek, olumsuz faaliyetleri ortadan kaldırmak veya azaltmak düşüncesi ise sürdürülebilir turizm faaliyetlerine ihtiyaç olduğunu göstermektedir (Pelit vd., 2015; Cinnioğlu, 2015; Kızılırmak, 2011). Aynı zamanda turizm sektöründe 20. Yüzyılın sonlarına doğru üreticilerin ve tüketicilerin davranışlarında değişikliklerin görülmesi, turizmin toplum ve çevre üzerindeki olumsuz etkilerinin fark edilmesi gibi faktörlerin, alternatif turizm türlerine yönelik arayışları ve dolayısıyla turizmde sürdürülebilirlik ihtiyacını teşvik ettiği ifade edilmektedir (Çevirgen, 2003). Ayrıca hükümetler ve turizm sektörü tarafından yeterli önlemler alınmaz ve turizm çevrenin mevcut durumunun korunması konusunda etkili bir araç olarak kullanılamazsa, çevre üzerinde meydana gelen olumsuzlukların yanında, sosyo-kültürel ve ekonomik açıdan olumsuz sonuçları da beraberinde getireceği ifade edilmektedir (Kaya, 1997).

Herhangi bir turistik destinasyonda gerçekleştirilen faaliyetlerin çevre üzerindeki olumsuz etkilerinden diğer turistik destinasyonların da etkilendiği ve doğal kaynakların tükenebilir yapıda olduğunun anlaşılması üzerine, turizmde yer alan tüm paydaşların çevresel bir sorumluluk yüklenmesi gerekliliği ortaya çıkmıştır (Seyhan ve Yılmaz, 2010). Bunun üzerine hükümetler ve turizm sektörü, turizmin

çevre üzerinde meydana getirmiş olduğu etkiler için belirli bir ölçekte, yerleşim ve turizm yönetimi açısından politikalar geliştirmiştir. Bu gelişim ise turizmin sadece ekonomik temellere bağlı olmadığı, aynı zamanda çevresel ve sosyal değerleri dikkate alması gerektiğini vurgulayan sürdürülebilir turizm gelişimi şeklinde adlandırılmıştır (Çevirgen, 2003). Aynı zamanda turizm sektörünün fiziksel, sosyo-kültürel ve ekonomik çevre üzerindeki olumsuz etkilerinin azaltılması ve mevcut problemlere bir çözüm getirebilmesi için; sürdürülebilir kalkınma hedef, temel ilkeleri ve stratejilerinin yanında, toplumun çevre konusunda bilinçlendirilmesi, hukuksal düzenlemeler ve en önemlisi sürdürülebilir turizm politikalarının ele alınması gerektiği ifade edilmektedir (Gündüz, 2004).

2.1.3.3.1. Turizmin Çevre Üzerindeki Etkileri

Doğa ve insan kavramının kesişme noktasında yer alan çevre, canlılar üzerinde hemen ya da uzun bir süre içerisinde doğrudan ya da dolaylı olarak etkilerde bulunabilecek fiziksel, kimyasal ve biyolojik faktörlerin bütünü olarak ifade edildiği gibi; canlıların ortak yaşama alanlarını oluşturan toprak, hava, su veya evrensel değerlerin tümü şeklinde tanımlanmaktadır (Parlak, 2004; Çepel, 1992, Keleş ve Hamamcı, 2005; Karacan vd., 2015). Çevre, insanların ve diğer canlıların hayatlarını devam ettirdikleri ekonomik, sosyo-kültürel ve fiziksel çevre olarak ele alınmaktadır. İnsanların doğuştan kontrolü altında olmayan ancak zamanla yeterli ekonomik gelir ve eğitim gibi faktörlerle geliştirebilecekleri ortamlara “sosyo-kültürel çevre”, yine doğuştan insan kontrolü altında olmayan ancak sosyal çevre ve eğitim gibi faktörlerle geliştirebilecekleri ortamlara “ekonomik çevre” ve insan kontrolü altında olan, eğitim seviyelerine bağlı olarak değişen ortamlar “fiziksel çevre” şeklinde ele alınmaktadır (Davran, 2007).

Turizm faaliyetlerinin büyük bir kısmı doğanın arz ettiklerinin sergilenmesi ve sunulması ile gerçekleşmektedir. Bu açıdan turizm faaliyetlerinin plansız ve kontrolsüz gelişimi, fiziksel çevre üzerinde çeşitli şekillerde etkilere sahiptir. Bu etkiler; hava, su, ses kirliliği, nüfus artışı, trafik yoğunluğu, ormanların tahrip edilmesi, kıyıların ya da kültürel mirasın zarar görmesi, bölgenin doğal güzelliğine uygun inşa edilemeyen yapıların estetik bozukluğu sonucu oluşan görsel kirlilik,

taşıma kapasitesinin aşılması ve doğal çevrenin tahribatı şeklinde olumsuz yönde olabildiği gibi, geri kazanım veya korumaya yönelik önlemlerin alınması gibi olumlu biçimlerde de olabilmektedir. Bu karşılıklı etkileşim turizm ve fiziksel çevre ilişkisini de ortaya koymaktadır (Maviş vd., 2008; Çalık, 2014; Calaretu, 2011; Ayaş, 2007; Seyhan ve Yılmaz, 2010). Belirli bir destinasyonda gerçekleşen turizm faaliyetleri, doğal çevrede bazı olumlu ve olumsuz izler bırakmaktadır ve bu açıdan turizmin fiziksel çevre üzerindeki etkileşimi “olumlu” ve “olumsuz” olmak üzere iki başlık altında incelenmektedir (Özdemir, 2006).

Turizm sektörü gelişiminin dengeli ve sağlıklı olması halinde turizmin çevre üzerinde olumlu etkileri bulunmaktadır. Turizm sektörü, tanıtım ve bölge imajına yapmış olduğu katkılar sonucunda elde edilen gelirleri çevreye dönük olarak kullanabilmektedir. Aynı zamanda yerel halkın çevre konusunda bilinçlenerek çevreye zarar verebilecek faaliyetler yerine turizm faaliyetlerine yönelmesi, denetimler sonucu doğal alanların yerinde geliştirme ve korunmasının sağlanması, tarihi ve sit alanlarının arkeolojik özelliklerinin korunması, devletler tarafından çevreyi koruyucu yasaların düzenlenerek bir politika haline getirilmesi gibi faaliyetler turizmin çevre üzerindeki olumlu etkileri olarak ifade edilebilmektedir (Doğan, 2012; Kaya, 1997).

Turizmin fiziksel çevre üzerindeki olumlu etkilerini şu şekilde sıralayabiliriz (Teye vd., 2002; Ulama, 2015; Yoon vd., 2001; Doğan, 2012; Pappas, 2008; Sarkım, 2007; Kaya, 1997; Ko ve Stewart, 2002; Kuvan ve Akan, 2005):

- Turizm bölgelerinde elde edilen parasal desteğin çevre için kullanılması ve bölge imajının geliştirilmesi,
- Yapılan denetimlerle yerinde koruma ve geliştirmeler yapılması,
- Halkın çevre konusunda bilinçlenmesi,
- Çevreye zarar veren aktivitelerde bulunan halkın bu faaliyetler yerine turizm aktivitelerine yönelmesi,
- Turizmin getirdiği katkıların devamlılığının sağlanması nedeniyle turizm bölgelerinde çevreyi koruyucu yasaların düzenlenerek çevre korumanın bir devlet politikası haline getirilmesi,
- Turizmin; deniz yaşamı, ulusal ve bölgesel parkların geliştirilmesi dahil önemli doğal alanların ve yaban hayatının korunmasına yardımcı olması,

- Turizmin; turistler için çekicilik taşıyan arkeolojik ve tarihi yerlerin restore edilerek korunmasını sağlaması,

- Günümüzde ekoturizm, yayla turizmi, çiftlik turizmi gibi doğa temelli turistik faaliyetler sayesinde çevrenin korunmasının sağlanması,

- Turizmin gelişmesi sayesinde ekonomik ve çevresel fayda olarak yollar, park alanları, havaalanları, su temini, kanalizasyon ve iletişim imkanları gibi altyapı donanımlar ve hizmetlerin gelişmesi.

Uluslararası ölçekte bakıldığında, çoğu sektörde olduğu gibi turizm sektörü de ekonomik faydalar sağlamaya yönelik bir eğilim içerisindedir. Bu durum ise sürekliliği bakımından çevreyle yakından ilgili olan turizm sektöründe, doğal kaynakların plansız ve bilinçsiz bir şekilde pazarlanmasına ve turizmin hammaddesi olan çevre kaynaklarının bozulmasına ve zarar görmesine yol açabilmektedir. (Demir ve Çevirgen, 2006; Aslan ve Aktaş, 1994).

Turizmin fiziksel çevre üzerindeki olumsuz etkilerini ise şu şekilde sıralayabiliriz (Doğan, 2012; Teye vd., 2002; Demir, 2012; Ko ve Stewart, 2002; Demir ve Çevirgen, 2006; Kuvan ve Akan, 2005; Olalı ve Timur, 1988; Cinnioğlu, 2015; Selimoğlu, 2004; Yoon vd., 2001; Simon vd., 2004; Kızılırmak vd., 2015; Pappas, 2008; Issı, 1989):

- Bacasız sanayi olarak nitelendirilen turizm sektörünün, tesislerin kurulması amacıyla doğal kaynakları ortadan kaldırması,

- Turizmin sağlamış olduğu iş imkanları sonucunda, bölge nüfusunun artarak kentleşmeyi ve göze hoş gelmeyen bina yapılanmalarını ortaya çıkarması,

- Turizm sektöründe diğer sektörlerin aksine tüketicilerin ürünün üretildiği yere gitmesinin, iyi yönetilemediği takdirde bölgenin kaldırabileceği ölçünün üzerine çıkan yoğunlukları ortaya çıkarması ve bunun sonucunda doğal çevrenin tahribi, hava, su, toprak kirlenmesi, manzaranın bayağlaşması ve altyapı problemlerini ortaya çıkarması,

- Turistlerin seyahatlerinde kullanmış olduğu ulaştırma araçlarının, çevreye yaymış olduğu fosil atıklar,

- Bölgede bulunan endemik bitki türlerinin yurt dışına kaçırılması,

- Çöplerin yığılması ve trafik yoğunluğundan kaynaklı gürültü kirliliği,

- Turistik destinasyonlarda dikkatsiz ateş kullanımının ortaya çıkardığı orman yangınlarının, fauna ve flora çeşitliliğine zarar vermesi,
- Turistik destinasyonlarda plansız ve bilinçsizce kesilen ağaçların erozyona yol açması,
- Turistik destinasyonlardaki aşırı kalabalığın, yol dışında araç sürmenin ve doğa yürüyüşü safarilerinin, ses ve gürültünün, yaban hayatının rahatsız edilmesine ve hayvan davranışlarında değişmelere sebebiyet vermesi.

2.1.3.3.2. Turizmin Sosyo-Kültürel Etkileri

Turizm sektörü, sosyal yönü ağır basan ve insan merkezli bir sektör olmasından dolayı, sosyo-kültürel ve manevi yönden olumlu ve olumsuz etkilerle karşı karşıya kalmaktadır (Gürbüz, 2002).

Özellikle turist kabul eden toplum üzerinde turizmin sosyo-kültürel olumsuz etkileri şu şekilde belirtilmektedir (Tokmak, 2008; Berber, 2003; Çevirgen, 2003; Avcı, 2007; Kaya, 1997; Gürbüz, 2002):

- Alkol, kumar, fahişelik vb. olumsuz faaliyetlerin başlaması,
- Tarihi sitlerin kirlenmesi,
- Turistler ve yerel halk arasında ırksal farklılıkların neden olduğu gerginliklerin yaşanması,
- Yerel halkın sahip olduğu değer ve inanç yapısı, giyim ve yaşam biçiminde değişimler yaşanması,
- Aşırı ticaretleşme ve fiyatları yüksekliğinin yaşanması,
- Yerel halk ile turistler arasında dil farklılığından dolayı gerilimlerin ve anlaşmazlıkların yaşanması,
- Yerel halkın, turistlerin kullandığı lüks ürünlere talep göstermesi sonucu ortaya çıkan gösteriş etkisi ve turistlere benzeme arzusu,
- Yoğun turist ziyareti sonucu, yerel halkın yaşam standartlarında sürekli değişim yaşanması ve toplum hayatını olumsuz etkilemesi,
- Yerel halkın turistlerle iletişim kurmaları sonucunda, yörenin dil yapısına giren yabancı sözcüklerin dilde yabancılaşmayı ortaya çıkarması,

- Turistlerin, yerel halkın örf, adet, gelenek, görenek ve yaşam biçimleri gibi kültürel değerlerine aykırı davranışları sonucunda ortaya kültürel çatışmaların çıkması,

- Turistik destinasyonlarda aşırı gürültü ve kirliliğin, yerel halkın huzurunu bozması sonucunda yerel halkın turistlere karşı tavır alması.

Turizm faaliyetlerinin, yerel halkın sosyo-kültürel yapısı üzerindeki etkileri toplumdan topluma değişiklik göstermesi, bazı durumlarda ortaya olumlu sosyo-kültürel etkileri ortaya çıkarabilmektedir. Bu olumlu etkiler şu şekildedir (Çevirgen, 2003; Gürbüz, 2002):

- Turistler ve yerel halk arasında kültür alışverişi sağlar,
- Farklı toplumlardan gelen bireylerin kültür alışverişinde bulunması sayesinde, dünya barışının sağlanmasına katkıda bulunur,
- Turistlerin yerel halkın kültürünü incelemesi, ilgi duyması ve öğrenmek istemesi; o destinasyonda ulusal bilinci artırarak, yerel halkın kültürü ile gurur duymasını ve yerel kültürü canlı tutmasını sağlar,
- Turist kabul eden bir destinasyonda yerel halkın, turistlerle iletişime geçebilmek adına daha fazla okuma, araştırma ve yabancı dil öğrenmeye yönelmesi, eğitim ve kültür düzeyinin yükselmesini sağlar,
- Turizm; yerel sanatlar, folklorik değerler, müze, tiyatro ve diğer kültürel olanaklar gibi faaliyetleri destekleyerek kültürel mirasın korunmasını sağlar,
- Turizm yerel halka istihdam sağlayarak, yaşam kalitesinin gelişmesini sağlar.

Sonuç olarak turizmde, yerel halk ile turistler arasında sosyo-kültürel bir uyumsuzluk yaratmayacak şekilde faaliyetlerin ve ilişkilerin yürütülmesinin, ancak sosyo-kültürel açıdan sürdürülebilir turizm yaklaşımının benimsenmesiyle mümkün olacağı ifade edilmektedir (Çevirgen, 2003).

2.1.3.3.3. Turizmin Ekonomik Etkileri

Turizm sektörünün yıllar itibariyle ekonomik ve kitlesel bir olgu haline gelerek ülke ekonomileri açısından olumlu etkiler yaratması, turizmin ekonomik boyutunun ön plana çıkmasını sağlamıştır. Ülkeler açısından ekonomik anlamda karşılaşılan

sıkıntılarının giderilmesinde, turizm sektörünün ekonomik etkileri oldukça önem taşımaktadır. Bu etkiler; gelir ve istihdam artışı etkisi, ödemeler dengesine etkisi ve gelir etkisi şeklinde özetlenebilmektedir (Kar vd., 2004). Bu noktada ise turizm sektöründe, uzun vadeli bir gelişmenin sağlanması, olumlu ekonomik etkilerin artırılması ve olumsuz ekonomik etkilerin en aza inmesi bakımından sürdürülebilir turizm yaklaşımı oldukça önemli bir rol oynamaktadır (Çevirgen, 2003).

Turizmin ekonomik etkileri şu şekildedir (Kaya, 1997; Kar vd., 2004; Ataç, 1986; Yavuz, 2006; Brohman, 1996):

- Fiziki kaynaklar ve altyapı üzerindeki etkisi,
- Döviz girdisinin, ödemeler dengesindeki açıklar üzerindeki etkisi,
- Ekonomik yapının çeşitliliği üzerindeki etkisi,
- Milli paranın değeri üzerindeki etkisi,
- Üretim üzerindeki etkisi,
- Dış ticaret dengesine üzerindeki etkisi,
- Turistik talebin yatırımlar üzerindeki etkisi,
- Ekonomik kalkınma üzerindeki etkisi,
- Kamu gelirleri üzerindeki etkisi,
- Ulusal gelirden artışa yol açması sonucu ekonomik büyüme üzerindeki etkisi,
- İstihdam olanaklarının artması ve iş sahalarının açılması üzerindeki etkisi.

Ülkelerin kalkınmasında turizm sektörünün ekonomik etkilerinin önemli bir rol oynadığı ortadadır. Buradan hareketle, sürdürülebilir turizm yaklaşımıyla bir turistik destinasyonun doğal kaynaklarının yok edilmeden geliştirilmesi ve olası etkilerin ise olumlu ya da olumsuz olacağını belirlemesi oldukça önem taşımaktadır (Özkök, 2006).

2.1.3.4. Sürdürülebilir Turizmin Özellikleri

Yerel halkın ve turistlerin istek ve beklentilerinin karşılanması, ekolojik süreçlerin, kültürel bütünlüğün, yaşam destek sistemlerinin, biyolojik çeşitliliğin devamlılığının sağlanmasını, kaynakların sürdürülebilir kullanımını ve çevre

tahribinin önlenmesini amaçlayan sürdürülebilir turizmin özellikleri şu şekilde sıralanmaktadır (Akşit, 2007; Çalık, 2014; Alkan, 2015):

- Doğa temelli olması,
- Yenilenemez kaynakların minimum kullanımını gerektirmesi,
- Doğal mirasın, ekolojik çeşitliliğin, biyolojik çeşitliliğin korunmasını ve çevresel kaynakların optimum kullanımını hedeflemesi,
- Yerel toplumların refahını desteklemesi, tüm paydaşlar için kalıcı bir istihdam politikası izlemesi, sosyo-ekonomik faydalar sağlanması ve uzun vadede ekonomik istikrarı hedeflemesi,
- Olumsuz çevresel ve sosyo-kültürel etkilerin minimuma indirgenmesi için turizm aktiviteleri; hem yerel halkın yerleşik hayat tarzlarına, sosyo-kültürel özelliklerine, geleneksel ve kültürel miras değerlerinin korunmasına yönelik hem de turistlere yönelik düzenleyerek kültürlerarası hoşgörü ve anlayışın artmasına katkıda bulunması.

Ayrıca sürdürülebilir turizmin; dinamik, kapsamlı, topluma yönelik, interaktif, yenilenebilir ve hedef odaklı altı özelliğinin olduğu ifade edilmektedir. Bu açıdan ise sürdürülebilir turizmin özellikleri şu şekilde incelenmektedir (Taşçıoğlu, 2016: 22):

- Çevresel, sosyal, kültürel, politik, ekonomik çıkarım içermesi,
- Politik ve çevresel değişikliklere rahatlıkla yanıt vermesi,
- Toplumsal gelişmede geniş yaklaşımlar içeren fonksiyonlara sahip olması,
- Tüm paydaşların toplumsal katılımını gerektirmesi,
- Gelecek nesillerin ihtiyacını dikkate alan prensipleri içermesi,
- Gerçekçi hedeflerin oluşumu faydaların eşit dağılımını sağlamalıdır.

2.1.3.5. Sürdürülebilir Turizmin Amaç, İlke ve Hedefleri

Sürdürülebilir turizm kavramı ile ilgili olarak literatürde yer alan tanımlamaların ana ilkesi, doğal kaynakların ve çevrenin korunarak gelecek kuşakların da bu kaynaklardan ve turizm faaliyetlerinden yararlanmasının sağlanması şeklindedir. Bu açıdan günümüzde elde edilen faydaların, gelecek kuşaklara sürdürülebilir turizm planları ve politikaları ile sürdürülmesi amaçlanmaktadır.

Belirlenmiş olan amaçların gerçekleştirilmesi adına ise özellikle gelişmiş ülkeler birtakım ilkeleri benimseyerek ulusal planlar ve politikalarına dahil etmektedir (Alkan, 2015).

Temel amacının, turizm hizmetlerinin kalkınmaya en üst düzeyde katkı sağlaması ve çevresel değerlerin korunması, gelişmesi olarak ifade edilen sürdürülebilir turizm kavramının aynı zamanda; 1960'larda doğal kaynakların veya turistik destinasyonların ziyaretçi sayısına sınır koymak amacıyla geliştirildiği ifade edilmektedir (Demir ve Çevirgen, 2006; Jurado vd., 2013). Diğer bir açıdan sürdürülebilir turizm; sektörün önemli girdileri olan yapay ve doğal çevreyi, insan kaynaklarını olumsuz etkilemeden turistik ürünlerin kalitesini artırarak, turist kapasitesini artırmayı amaçlamaktadır. Ayrıca sürdürülebilir turizmin amaçları şu şekilde ifade edilmektedir (Eren, 2009; Özkök ve Gümüş, 2009):

- Alt yapı ve hizmet sorunlarının çözülmesi,
- Turizm sektöründeki yatırım olanaklarının genişletilmesi,
- Tarihsel, doğal, kültürel varlıklar ve çevrenin korunarak turizme kazandırılması,
- Turizmin çeşitlendirilerek 12 aya yayılması,
- Kalkınmada eşitliğin desteklenmesi,
- Turizm gelirlerinin artırılması,
- Ulusal ve uluslararası organizasyonlara ev sahipliği yapılması,
- Ziyaretçilere yüksek kalitede hizmetin sağlanması,
- Ulaşım olanaklarının çeşitlendirilerek, kalite artırımına gidilmesi,
- Yerel halkın yaşam kalitesinin desteklenmesi,
- Turizm sektöründeki işgücünün nitelik ve niceliğinin artırılması,
- Turizm amaçlı turizm ve pazarlama etkinliklerinin artırılması,
- Turizmin çevresel ve ekonomik etkilerine ilişkin bilincin artırılması,
- Bu amaçlarla birlikte çevrenin kalitesinin sürdürülmesi ve artırılmasıdır.

Özetle ifade etmek gerekirse sürdürülebilir turizm, turizm sektörüne kaynak sağlayan yerel ve bölgesel çekiciliklerin korunarak, geliştirilmesi ve devamlılığının sağlanmasını amaçlamaktadır (Avcıkurt, 2003).

Gibson (2006) sürdürülebilir turizmle ilgili rehber ilkeleri; kısa sürede uzun vadeli entegrasyonun sağlanması, sosyo-ekolojik sistem bütünlüğü, kaynakların verimliliği ve korunması, sosyo-ekolojik nezaket ve demokratik yönetim, nesiller arası eşitlik, önlem ve adaptasyon ve yerel halkın geçim yeterliliği ve fırsatları olarak ifade ederken; doğayla uyum içerisinde bir turizm gelişimi sağlamak ve sürdürülebilir turizmin daha iyi kavranması amacıyla Buhalis ve Fletcher (1996) ise sorumluluklar, eğilimler ve gelecek açısından on ilke belirlemiştir (Buhalis ve Fletcher, 1996'dan aktaran Beyhan ve Ünügür, 2005: 80). Bunlar:

- Doğayı korumak,
- Zayıf elemanları, toplumları ve yerleri desteklemek,
- Turizm pazarlamasını, promosyonunu ortaya koymak,
- Tarım ve ormanlık alanların kullanımını güçlendirmek,
- Kurallı bir şekilde gelişmenin amaçlarını oluşturmak,
- Harekete geçmek amacıyla ihtiyaçları tanımak,
- Alan ve varlık üzerinde kontrol sağlamak, alanın gelişimi ve alanın sahibine karşı aktif bir politika izlemek,
- Malzeme politikası oluşturmak,
- Yerel mimariyi, gelenekler ile kültür ve folklor mirasını korumaya yardım etmek,
- Ekonomik aktivitelerin düzenini genişletmek.

Tüm bu maddelerin yanında, sürdürülebilir turizmin uygulanabilmesi için doğal kaynakların sürekli tüketimi yerine, dengeli kullanılması ve yenilenebilmesi, sosyal (toplumsal) ve fiziksel taşıma kapasitesi sınırlarının aşılmaması gibi maddelerin temel ilke olarak benimsenmesi gerektiği ifade edilmektedir. (Can, 2013). Ayrıca sürdürülebilir turizmin ilkeleri aşağıdaki çizelgede sekiz başlık altında incelenmektedir.

Çizelge 3: Sürdürülebilir Turizmin İlkeleri

Kaynakların Sürdürülebilir Kullanımı Sürdürülebilir turizm kavramı büyümeye karşı olmamasına rağmen büyümenin sınırları olduğunu ve turizm stratejisinin bu sınırlar dikkate alınarak oluşturulması gerektiğini savunur. Ayrıca kısa vadeli kazanımlar yerine uzun vadeli kazanımlar ön plana çıkarılmalıdır.	Kamu ve diğer paydaşların görüşlerinin alınması Turizm karar süreçlerine tüm paydaşların katılımını öngörür. Ayrıca tüm paydaşlar sürdürülebilir kalkınma konularında bilgilendirilmeye ihtiyacı vardır.
Gereğinden fazla tüketim ve atıkların azaltılması Atıkların ve gereksiz tüketimin sınırlandırılması uzun vadede çevresel zararlara sebep olacak ve turizmin kalitesini etkileyecek maliyetlerden kaçınılmasını sağlayacaktır.	Sorumlu turizm pazarlaması Tüm politikalar ve faaliyetler sürdürülebilir kalkınmayı hedeflerken, sürdürülebilir turizm pratikleri kısa, orta ve uzun vadeli olarak tanımlanarak bölgesel kapasite sınırları aşılmamalı.
Yerel girişimlerin desteklenmesi Sürdürülebilir turizm yaklaşımı yerel halkın eşitlik ve açıklık taleplerini karşılayarak ihtiyaçlarını ve arzularını tatmin edilmesinin önemini vurgulayan bir yaklaşımdır.	Biyo- çeşitliliğin korunması Doğal, sosyal ve kültürel çeşitliliğin korunması sürdürülebilir turizmin temel yaklaşımıdır.
Yerel toplumun taleplerini kapsamaması Yerel destinasyonlara kabul edilecek turistlerin sayısı, turistlerin yerel halkın yaşam kalitesini olumsuz olarak etkilememesi.	Turizmin planlama ile entegrasyonu Politika, planlama ve yönetim süreçlerine turizmin sebep olduğu doğal ve insan kaynağı olumsuzluklarının da dahil edilmesi.

Kaynak: Yalçın ve Çalık (2014)

Birleşmiş Milletler Çevre Programı ise sürdürülebilir turizm için belirlediği on iki hedef şu şekildedir (UNEP ve WTO, 2005: 18-19):

•*Ekonomik Uygulanabilirlik:* Turizm destinasyonları ve işletmeleri uzun vadede fayda sağlamaya ve gelişmeye devam etmeleri için varlıklarının devamlılığını ve rekabet gücünü sağlamaktır.

•*Yerel Refah:* Turizm kapsamında, turistlerin destinasyonda gerçekleştirdiği harcama oranı da dahil olmak üzere, ev sahibi destinasyonun ekonomik refahına maksimum katkı sağlamaktır.

•*İstihdam Kalitesi:* Ücret koşulları da dahil olmak üzere turizm tarafından yaratılan ve desteklenen yerel istihdamın kalitesini güçlendirmek için, ırk, cinsiyet, engellilik ya da herhangi bir konuda ayırım yapılmaksızın tüm hizmet kalitesini arttırmaktır.

• *Sosyal Eşitlik*: Turizmden sağlanan ekonomik ve sosyal faydaların yoksullara adil bir şekilde fırsatlar sağlaması, hizmet ve gelirlerin geliştirilmesini içeren ev sahibi toplumda eşit dağılımı sağlamaktır.

• *Ziyaretçi Memnuniyeti*: Ziyaretçilere cinsiyet, ırk, engellilik ya da herhangi bir konuda ayrımcılık yapmadan, herkes için güvenli, tatmin edici ve memnun edici bir deneyim sağlamaktır.

• *Yerel Kontrol*: Ev sahibi toplumda, turizmin yönetimi ve geleceği hakkında turizm sektöründeki diğer paydaşlarla birlikte istişarede bulunarak, planlama ve karar verme aşamalarında görev ve yetki almalarını sağlamaktır.

• *Toplumsal Refah*: Toplumun, sosyal yapı, kaynak, imkan ve yaşam destek sistemlerine erişimi de dahil olmak üzere, yaşam kalitesini korumak ve güçlendirmek amacıyla herhangi bir sosyal bozulma ve sömürünün önlenmesidir.

• *Kültürel Zenginlik*: Toplumun tarihi mirasına, otantik kültürüne, geleneklerine ve farklılıklarına saygı duyulması ve geliştirilmesidir.

• *Fiziksel Bütünlük*: Kentsel ve kırsal alanların kalitesini korumak, geliştirmek ve aynı zamanda çevrenin fiziksel ve görsel bozulmasını önlemektir.

• *Biyolojik Çeşitlilik*: Doğal alanların, habitatların ve yaban hayatının korunmasını desteklemek ve verilecek olası zararı en aza indirmektir.

• *Kaynak Verimliliği*: Turistik tesislerin, hizmetlerinin geliştirilmesi, faaliyetlerinde kıt ve yenilenemeyen kaynakların kullanımını en aza indirmektir.

• *Çevresel Temizlik*: Turizm işletmeleri ve ziyaretçiler tarafından meydana gelen hava, su, toprak kirliliği ve atık üretimini en aza indirmektir.

Yukarıda belirtilmiş olan ekonomik, çevresel ve sosyo-kültürel yaklaşımları içeren sürdürülebilir turizm ilkeleri; sürdürülebilir turizmin her türlü plan ve uygulamaların gerçekleşmesinde önemli rol oynamaktadır.

2.1.3.6. Sürdürülebilir Turizmde Planlama

Turizm sektörü, gelişme ve toplumsal refah açısından oldukça önemli bir yere sahip olmasına rağmen, kendi kaynaklarını yok edebilecek bir kapasiteye sahiptir. Bu açıdan bakıldığında öne çıkan turizm planlaması konusunun, dikkatle ve özenle ele alınması gerektiği ifade edilmektedir (Özdemir, 2006).

Turizmde belirli bir dönemde ulaşılmak istenen hedefleri, hedeflere yönelik kullanılacak kaynakları, alınacak önlemleri ve bu faaliyetlerin sonuçlarını ifade eden disiplinli bir düzenleme şeklinde tanımlanan turizm planlaması; bu hedef, önlem ve kaynaklar arasında ülkenin siyasal rejimini, ekonomik sisteme ve turizm politikasına yönelik küresel analize dayalı gerçekçi uyumun kurulmasını amaçlamaktadır (Olalı, 1990). Genel olarak, konaklamadan ulaşıma, altyapıdan eğitime kadar bütün planlama çalışmalarını kapsayan turizm planlamasının; psikolojik ve biyolojik dengelerin korunmasını sağlamak ve dış ödemeleri dengelemek şeklinde iki ana amacı bulunmaktadır (Kalem, 2001). Turizm planlamalarının; gelişmenin yalnız ekonomik özelliğine odaklanılarak değil, aynı zamanda çevresel ve sosyo-kültürel özellikler de dikkate alınarak, bütüncül bir şekilde hazırlanması gerektiği ifade edilmektedir (Taşçıoğlu, 2016). Ayrıca, turizm planlamalarının farklı sektörlerle bütünleştirilmesi gerektiği; farklı sektörlerle bütünleştirilmeyen turizm planlamalarının, turizm açısından zararlı sonuçlar ortaya çıkarabileceği belirtilmektedir. Bu açıdan ise turizm paydaşları ile farklı sektörler arasında bütüncül işbirliğinin sağlanması, planlama amaçları içerisinde yer almaktadır (Kauppila vd., 2009; Uzun, 2012).

Turizmin sürdürülebilir bir şekilde geliştirilebilmesi için, turizm gelişiminin yok edilmeden çevrenin korunması, ilgili mekanların planlanması ve turizm planlanmasının süreklilik göstererek bir döngü olarak ele alınması gerekmektedir. Sürdürülebilir turizm yaklaşımıyla hazırlanan planlamalarda amaç; turizmin ve çevre korumanın, toplum yaşamına entegre edilerek yerel halkın hayat standardının yükseltilmesi, bölgesel kalkınma kapsamında çevrenin korunarak ekonomik hedeflerin desteklenmesi, ziyaretçi tatmini ve mal sahiplerine fayda sağlanması şeklinde ifade edilmektedir (Özdemir, 2006; Soykan, 2003). Sürdürülebilir turizm planlamasının odak faktörleri; kapsamlılık, uzun vadeli bir bakış açısı ve sürdürülebilirliğin temel öğeleri olan çevresel, sosyo-kültürel ve ekonomik öğelerin bir arada düşünülmesi gerekliliğidir (Kauppila vd., 2009). Ayrıca başarılı bir sürdürülebilir turizm planlamasında yerel halkın turizm ile nasıl iyi yerlere gelebileceği, turistlerin çevreyi nasıl değerlendirdiği gibi faktörlerin de tanımlanarak dikkate alınması gerektiği belirtilmektedir. Buradan hareketle sürdürülebilir turizm yaklaşımında taşıma kapasitesi ve planlamanın belirlenmesinin, sosyo-kültürel, ekonomik ve çevresel etkilerin azaltılması açısından önemli araçlar olduğu ifade

edilmektedir (Uzun, 2012). Sürdürülebilir bir turizm yaklaşımının faaliyete geçirilebilmesinin temel şartları arasında yer alan, taşıma kapasitesinin belirlenmesiyle birlikte; turistlere sunulan hizmet kalitesi yüksek tutulmaya çalışılırken, diğer yandan da turistik talebi ortaya çıkaran doğal kaynakların, sosyo-kültürel değerlerin korunması amaçlanmaktadır. Bu açıdan bakıldığında sürdürülebilir turizmin amaçlarına ulaşılabilmesinin; sürdürülebilir bir yaklaşımla oluşturulacak olan turizm planlamalarının, turizm talebi ile arzı arasında bir denge sağlanmasıyla mümkün olabileceği ifade edilmektedir (Eser, 2011; Durak, 2014).

Sürdürülebilir turizm yaklaşımının benimsenmiş olduğu sürdürülebilir turizm planlamasının, temelleri ve davranış ilişkileri şu şekilde ifade edilmektedir (Kuntay, 2004):

- Planlama bir süreçtir,
- Planlama ve araçlar uyumlu olmalıdır,
- Planlama ve politika temel verilerdir,
- Turizm planlaması diğer planlama süreçleri ile bir bütündür,
- Ruhsal, niteliksel bir planlamadır,
- Temel ekolojik süreçlerin korunmasını temel alır,
- Ekonomik, çevresel ve sosyo-kültürel değerlerin bütününe bağlayıcıdır,
- Biyolojik çeşitliliğin ve sosyal-kültürel mirasın korunmasına uğraşılır,
- Kültürler arası geleneklerin korunmasına önem verilir,
- Ülkeler arasında fırsat ve çeşitlilik dengesinde daha iyi bir başarı sağlanmasına çalışılır,
- Turizmin politik boyutu tanımlayıcıdır.

Ayrıca, sürdürülebilir turizm planlamalarında göz önünde bulundurulması gereken faktörler şu şekildedir (Olahı, 1990: 76-77):

- Turistik destinasyonun sahip olduğu, turistik arz değerleri envanterinin zayıf ve güçlü yönlerinin ortaya çıkarılması,
- Turistik destinasyonun taşıma kapasitesinin belirlenmesi,
- Turistik arz değerlerinin fazla olduğu destinasyonlarda, mevcut olan üst yapıların korunması ve yerel yapılaşmanın bölgenin ihtiyaçları doğrultusunda kontrolünün sağlanması,

- Turistik destinasyonda denetim ve gözetimler yapılarak çevreye saygılı ve otantik mimariye önem verilmesinin sağlanması,
- Turistik destinasyonun çevresel, sosyo-kültürel ve tarihi zenginliği ile uyumlu çevre düzenleme çalışmalarına önem verilmesi,
- Turistik destinasyonda farklı turizm türlerinin turizm talebine göre değil; mevcut arz değerlerine göre düzenlenmesinin sağlanması,
- Turizm talebi ve arzına göre alt yapının düzenlenmesinin sağlanması,
- Sürdürülebilir bir turizm yaklaşımının gelişmesi ve korunabilmesi için yöre halkının turizm konusunda bilinçlenmesinin sağlanması,
- Turizmin mevsimsellikten çıkarılarak, yılın on iki ayına yayılması,
- Turistik destinasyonda çevre kirliliğinin en aza indirilmesi,
- Rüzgar, akarsu, jeo-termal, güneş enerjileri gibi çevreyle uyumlu enerji kullanımına ağırlık verilmesi ve yatırımların yapılması,
- Turistik destinasyona yapılan yatırımların kontrollü bir şekilde sürdürülmesi ve destinasyonun ihtiyaçlarına yönelik olarak uzun vadeli yapılması.

Özetle ifade etmek gerekirse, sürdürülebilir bir turizm için turizm planları yapılırken; gelecek kuşakların da turizmden yararlanabilmeleri amacıyla, günümüzde ve gelecekte turistik destinasyonlar açısından çevresel, ekonomik ve sosyo-kültürel sorunlar yaratmayacak karar ve önlemlerin alınması gerekmektedir. Sürdürülebilir turizm planlaması için; çevresel duyarlılık, ekonomik verimlilik ve toplumsal sorumluluk gibi sürdürülebilir bir yaklaşımla ele alınan faktörlerin, bir bütün olarak değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu yaklaşımlarla planlamaların yapılması, günümüzde ve gelecekte turizmden en üst düzeyde faydalanılmasını sağlayacaktır (Baran ve Sat, 2015).

2.2. İlgili Araştırmalar

Çalışmanın bu bölümünde sürdürülebilir turizm kapsamında taşıma kapasitesinin belirlenmesi ile ilgili daha önce yapılmış araştırmalara yer verilmektedir.

Göktuğ ve Arpa (2015), Ilgaz Kış Sporları Turizm Merkezi'nin fiziksel ve sosyal taşıma kapasitesinin belirlenmesine yönelik gerçekleştirdiği çalışmada; fiziko-

sosyal taşıma kapasitesinin 1191 ziyaretçi/gün olduğu, mevcut liftler ile pistlerin %100 doluluk oranında kullanılabilirdiği, mevcut kullanımların ise kapasitenin üzerinde olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Tokmak (2008), Topkapı Sarayı'nda taşıma kapasitesinin belirlenmesine yönelik gerçekleştirmiş olduğu çalışmada; Topkapı Sarayı'nda fiziksel ve psikolojik taşıma kapasitesine yönelik önemli problemlerin yaşandığı sonucuna ulaşmıştır. Ayrıca araştırmada ziyaretçi algılarının; yaş, cinsiyet, milliyet, ikamet yeri, eğitim düzeyi ve ziyaret sıklığı değişkenlerine göre farklılaştığı sonucuna ulaşmıştır.

Büyükşalvarcı vd. (2015), Konya Mevlana Müzesi'nin fiziksel taşıma kapasitesinin belirlenmesi ve müzenin taşıma kapasitesine yönelik ziyaretçi düşüncelerini ortaya koymak amacıyla çalışma gerçekleştirmiştir. Araştırmada; Konya Mevlana Müzesi'nin gereğinden fazla ziyaretçiye ev sahipliği yaptığı ve fiziksel taşıma kapasitesinin aşıldığı sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca ziyaretçilerin, eserleri rahat inceleyebilmeleri, müzeyi ziyaret etme nedenleri, müzeye girişleri, müzenin ve eserlerin yıpranması gibi konularda farklı düşüncelere sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Dinçer vd. (2015) tarafından gerçekleştirilen çalışmada, turistik destinasyonlarda taşıma kapasitesinin, turistler tarafından nasıl algılandığı ölçülmektedir. Bu kapsamda ise Göbekli Tepe'de algısal taşıma kapasitesinin turistlerin memnuniyetleri üzerindeki etkisi incelenmektedir. Çalışmada sonuçlarına göre Göbekli Tepe'nin taşıma kapasitesi açısından, bazı sorunlar yaşandığı ifade edilmektedir. Ayrıca çalışmada; yaş, eğitim düzeyi ve ziyaret sıklığı değişkenlerine göre anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir.

Göktuğ (2011) çalışma kapsamında, Dilek Yarımadası Büyük Menderes Deltası Milli Parkı sınırları içerisinde yer alan; Kalamar Koyları, Botanik Parkuru, Oluklu Kanyon, Eski Doğanbey Köyü, Karina Mevkii ve Büyük Menderes Nehri Kıyı Şeridi taşıma kapasitelerini belirlemiştir. Çalışmada; Kalamar Koyları'nda yaz aylarında fiziksel taşıma kapasitesinin aşıldığı sonucuna ulaşılmıştır.

Çavuş (2002), taşıma kapasitesinin ekolojik, fiziksel, ekonomik, toplumsal ve psikolojik boyutları ile yaşam evreleri arasında karşılıklı ve çok yönlü ilişkiler olduğu sonucuna ulaşmıştır. Ayrıca, taşıma kapasiteleri ve turist sayıları ile ilgili

yeterli verilerin olması halinde, bu ilişkilerden, turistik merkezlerin yaşam süreci analizlerinde yararlanılabileceği sonucuna ulaşmıştır.

Soylu (2013) gerçekleştirmiş olduğu çalışmada, Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkı'nın fiziksel taşıma kapasitesini 3.042 gün/ziyaretçi olarak hesaplamıştır. Ancak ziyareti etkilemesi olası olan aşırı sıcaklık, yağmur ve fırtınalı günler gibi hesaplamada kullanılan meteoroloji verileri göz önüne alındığında gerçek taşıma kapasitesi 1.087 olarak hesaplanmıştır. Ayrıca, çalışmadaki bulgulardan hareketle çeşitli değerlendirmeler sunulmuş, mevcut ve olası sorunlara yönelik önerilere değinilmiştir.

2.3. Araştırma Alanıyla İlgili Genel Bilgiler

Türkiye'nin gözde turizm destinasyonları arasında yer alan Pamukkale Hierapolis Ören Yeri; Anadolu Yarımadası'nın güneybatısında, Ege, İç Anadolu ve Akdeniz bölgeleri arasında bir geçit konumunda olan Denizli iline bağlıdır. Pamukkale Hierapolis Ören Yeri'nde, Travertenler ile Hierapolis antik kenti iç içedir ve ören yeri kent merkezine 18 km mesafededir.

Travertenler çok yönlü, çeşitli nedenlere ve ortamlara bağlı, kimyasal reaksiyon sonucu çökeltme ile oluşan bir kaya olarak ifade edilmektedir. Pamukkale termal kaynağından çıkan 35,6 °C sıcaklığında, içinde yüksek miktarda Kalsiyum Hidrokarbonat bulunan suyun havadaki oksijen ile olan teması sırasında Karbondioksit ve Karbon monoksitin uçarak, kalsiyum karbonatın çökeldiği ve traverten oluşumuna sebep olduğu ifade edilmektedir. Çökelmekte olan kalsiyum karbonatın başlangıçta yumuşak bir jel halinde olduğu, zamanla sertleşerek travertenleri meydana getirdiği belirtilmektedir. Termal su kaynaktan çıktıktan sonra, 320 m uzunluğunda bir kanal ile traverten başına gelmekte ve buradan, 60-70 m'lik kısmi çökeltmenin olduğu traverten katlarına dökülerek, ortalama 240-300 m yol kat etmektedir. Travertenlere termal su kontrollü olarak belirli bir program dahilinde verilmektedir. Bunun sebebi olarak, fazla miktarda ve uzun süre aynı yere akıtılan suyun yosunlaşmaya ve dolayısıyla travertenlerde hoş olmayan kirliliğe neden olması gösterilmektedir. Ayrıca Travertenlerin beyazlığının oluşumunda, hava şartları, ısı

kaybı, akışın yayılımı ve süresinin etkili olduğu ifade edilmektedir (Denizli İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2017).

Hierapolis Antik Kenti'nin Arkeoloji literatüründe "Holy City" yani Kutsal Kent olarak adlandırılmasının, kentte bilinen birçok tapınak ve diğer dinsel yapının varlığından kaynaklandığı ifade edilmektedir. Ayrıca Hierapolis Antik Kenti'nin Bergama Krallarından II. Eumenes tarafından M.Ö. II. YY. başlarında kurulduğu ve Bergama'nın kurucusu Telephos'un karısı Hiera'dan dolayı, Hierapolis adını aldığı da ifade edilmektedir. Antik kentin Roma İmparatoru Neron Dönemi'ndeki (M.S. 60) büyük depreme kadar özgün dokusunu sürdürdüğü ancak, bu depremden sonra büyük zarar gördüğü ve ardından yenilenerek Roma kenti görünümünü aldığı belirtilmektedir. Hierapolis Antik Kenti'nin Roma Dönemi'nden sonra, M.S. 80 yıllarında Bizans Dönemi'nde Aziz Phillippus'un burada öldürülmesinden ve M.S. IV. YY. 'dan itibaren Hristiyanlık merkezi olmasından dolayı önemli bir merkez olduğu ifade edilmektedir. Antik kentin XII YY. sonlarına doğru ise Türklerin eline geçtiği ifade edilmektedir. Antik Çağ'dan beri şifalı suları ile tanınan ve o zaman da günümüzdeki gibi şifa bulmak isteyen ziyaretçilerini ağırlayan Hierapolis Antik Kenti'nde birçok hamam yapısı bulunmaktadır. Antik kentte en çok ilgi çeken yapılar arasında; 9.500 kişilik tiyatro, Antik Çağ'ın en büyük nympheum'larından biri (Antik Yunanistan ve Roma'da nemfleri kutsamak adına dikilen anıtlara verilen isim), Apollon Tapınağı ve nekropol alanı yer almaktadır (Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2013).

Pamukkale Travertenleri ve Hierapolis Antik Kenti 1988 yılında UNESCO Doğal ve Kültürel Dünya Mirası listesine girerek, koruma altına alınmıştır. T.C. Denizli Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü'nden konuyla ilgili yazılı dilekçemize istinaden verilen resmi belgeye göre: Pamukkale Hierapolis Ören Yeri'nin koruma altına alınan, tel çitle çevrili olan kısmının alanı yaklaşık olarak 1.250.000 m²'dir. Pamukkale Hierapolis Ören Yeri'ne girişler; Güney Kapısı, Kuzey Kapısı ve Traverten Yaya Girişi olmak üzere 3 ayrı kapıdan sağlanmaktadır.

3. YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın hipotezleri, araştırmanın evreni ve örnekleme, veri toplama araç ve teknikleri, veri toplama süreci, verilerin analizi, ölçeğin geçerliliği ve güvenilirliği ile ilgili bilgiler verilmektedir.

3.1. Araştırmanın Hipotezleri

Hipotezler, bir araştırmanın araştırma probleminde yer alan değişkenler arasında ne türden bir ilişki olduğuna yönelik yargı ve beklentileri ifade etmektedir (Coşkun vd., 2015). Araştırmanın hipotezleri şu şekildedir:

H1: “Ziyaretçilerin psikolojik taşıma kapasitesi algısı, uyruğa göre değişmektedir.”

H2: “Ziyaretçilerin çevresel duyarlılığı, uyruğa göre değişmektedir.”

H3: “Ziyaretçilerin psikolojik taşıma kapasitesi algısı, cinsiyete göre değişmektedir.”

H4: “Ziyaretçilerin çevresel duyarlılığı, cinsiyete göre değişmektedir.”

H5: “Ziyaretçilerin psikolojik taşıma kapasitesi algısı, medeni duruma göre değişmektedir.”

H6: “Ziyaretçilerin çevre duyarlılığı, medeni duruma göre değişmektedir.”

H7: “Ziyaretçilerin psikolojik taşıma kapasitesi algısı, yaşa göre değişmektedir.”

H8: “Ziyaretçilerin çevre duyarlılığı, yaş durumuna göre değişmektedir.”

H9: “Ziyaretçilerin psikolojik taşıma kapasitesi algısı, öğrenim durumuna göre değişmektedir.”

H10: “Ziyaretçilerin çevre duyarlılığı, öğrenim durumuna göre değişmektedir.”

H11: “Ziyaretçilerin psikolojik taşıma kapasitesi algısı, mesleğe göre değişmektedir.”

H12: “Ziyaretçilerin çevre duyarlılığı, mesleğe göre değişmektedir.”

H13: “Yerli ziyaretçilerin psikolojik taşıma kapasitesi algısı, gelir durumuna göre değişmektedir.”

H14: “Yerli ziyaretçilerin çevre duyarlılığı, gelir durumuna göre değişmektedir.”

H15: “Ziyaretçilerin psikolojik taşıma kapasitesi algısı, çevre tahribatı puanlamasına göre değişmektedir.”

H16: “Ziyaretçilerin çevre duyarlılığı, çevre tahribatı puanlamasına göre değişmektedir.”

3.2. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini; 2017 yılı Temmuz-Ağustos aylarında Pamukkale Hierapolis Ören Yeri’ni ziyaret eden yerli ve yabancı ziyaretçiler oluşturmaktadır. Kültür ve Turizm Bakanlığı DÖSİMM (2015), müze ve ören yeri 2015 yılı istatistiklerine göre Pamukkale Hierapolis Ören Yeri’ni toplam 1.731.271 kişi ziyaret etmiştir. Evren büyüklüğü 1.000.000’den fazla olan araştırmalar için örneklem sayısının en az 384 olması gerekliliği göz önüne alınarak (Coşkun vd., 2015), çalışmada toplam 429 ziyaretçi araştırma kapsamına alınmıştır. Bu kapsamda uygulanan anketlerin 22 tanesi eksik verilerden dolayı çıkarılmış ve analizler toplam 407 anket üzerinden yapılmıştır.

3.3. Veri Toplama Araç ve Teknikleri

Çalışmada, veri toplama aracı olarak anket, mülakat ve gözlem tekniğinden yararlanılmıştır. Anket ölçeğinin oluşturulmasında konu ile ilgili alanyazındaki (Çabuk ve Karacaoğlu, 2003; Güçer ve Kement, 2015; İnce ve Tokmak, 2015; Tokmak, 2008) çalışmalardan yararlanılmıştır. Oluşturulan ölçeğin kapsam geçerliliği için konu ile ilgili beş uzmanın görüşüne başvurulmuştur. Türkçe, İngilizce ve Rusça olmak üzere üç dilde hazırlanan anket, iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde; ziyaretçilerin demografik özellikleri, bugüne kadar Pamukkale’yi kaç kez ziyaret ettikleri, ziyaret biçimleri, Pamukkale’yi ziyaret etmelerini sağlayan en önemli nedenler, Pamukkale’nin turistik kaynaklarına zarar veren faktörler ve Pamukkale’deki çevre tahribatının puanlanması ile ilgili sorular yer almaktadır. İkinci bölümde ise psikolojik taşıma kapasitesi ve çevre duyarlılığına ilişkin 19 önermeden oluşan bir ölçek yer almaktadır. Ölçekte 5’li Likert (1: Hiç Katılmam, 2: Az Katılım, 3: Orta Derecede Katılım, 4: Çok Katılım, 5: Tamamen Katılım) derecelendirme sistemi kullanılmıştır. Ayrıca Pamukkale Hierapolis Ören Yeri’nin fiziksel taşıma kapasitesinin hesaplanmasında, Dünya Doğa ve Doğal Kaynakları Koruma Birliği tarafından önerilen formülden yararlanılmıştır.

3.4. Veri Toplama Süreci

Pamukkale Hierapolis Ören Yeri’nde anket uygulamasına başlamadan önce Denizli Valiliği’nden konuyla ilgili izinler alınmış olup, anketin yapılmasına 3 Temmuz 2017 tarihinde başlanmış ve 19 Ağustos 2017 tarihinde anket sonlandırılmıştır. Anketin hazırlanmasının ardından, anketin aksayan ve anlaşılamayan kısımları ile anketin güvenilirliğinin belirlenebilmesi için bir pilot uygulama yapılmıştır. Anket formu üzerinde gerekli düzenlemelerin yapılmasının ardından, son hali verilerek anketin uygulanması sürecine geçilmiştir.

3.5. Verilerin Analizi

Çalışmada verilerin istatistiksel analizi SPSS (Statistical Program For Social Sciences) 21 istatistik paket programıyla yapılmıştır. Araştırmada ilk olarak

kullanılan ölçeğin güvenilirliği test edilmiştir. 57 ziyaretçi üzerinden gerçekleştirilen pilot uygulama sonucunda, anketin Cronbach's Alpha değeri $\alpha = ,73$ olarak hesaplanmıştır. Kalaycı'ya (2006: 405) göre alfa katsayısı $0,00 \leq a < 0,40$ arasında değer alması durumunda ölçek güvenilir değildir; $0,40 \leq \alpha < 0,60$ ise ölçeğin güvenilirliği düşük; $0,60 \leq \alpha < 0,80$ ise ölçek oldukça güvenilir ve $0,80 \leq \alpha < 1,00$ ise ölçek yüksek derecede güvenilirdir. Pilot çalışmada elde edilen bu değer, kullanılan ölçeğin oldukça güvenilir olduğunu göstermektedir. Güvenirlilik testi sonuçlarına göre elde edilen alfa katsayısı yeterli bulunduğundan, ziyaretçilere yönelik uygulanan anketlere devam edilmiştir. Çalışma kapsamında toplam 429 ziyaretçiye anket uygulanmıştır. Bu anketlerin 22 tanesi eksik verilerden dolayı çıkarılmış ve analizler toplam 407 anket üzerinden yapılmıştır.

Verilerin normal dağılım gösterip göstermediğinin anlaşılması için çarpıklık ve basıklık katsayıları Kolmogorov-Smirnov analizi ile incelenmiştir. Bu analiz yöntemi örnek verilerin, frekans dağılımlarının belirli bir dağılıma uyup uymadığını incelemek amacıyla kullanılmaktadır (Coşkun vd., 2015: 208). Analiz sonucunda çarpıklık ve basıklık değerlerinin 0,001 ile 0,200 arasında değiştiği görülmüştür. Bu değerlerin -2 ve +2 sınırlarının altında olduğu ortaya çıkmıştır. Daha sonra 407 anket üzerinden tekrar uygulanan Cronbach's Alpha yöntemiyle, ölçeğin alfa katsayısı $\alpha = ,68$ olarak hesaplanmıştır. Bu değer, çalışmada kullanılan ölçeğin oldukça güvenilir olduğunu göstermektedir.

Araştırmada katılımcıların demografik özelliklerini belirlemeye yönelik frekans, aritmetik ortalama ve standart sapma değerleri verilmiştir. Ayrıca araştırma hipotezlerinin test edilmesinde bağımsız örneklem t testi ve anova analizinden yararlanılmıştır. Ayrıca Pamukkale Hierapolis Ören Yeri'nin fiziksel taşıma kapasitesinin belirlenmesinde ise T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Döner Sermaye İşletmesi Merkez Müdürlüğü - Pamukkale Hierapolis Ören Yeri 2016 ve 2017 (Ağustos Ayı Dahil) Ziyaretçi İstatistiklerinden yararlanılmıştır.

3.6. Ölçeğin Geçerliliği ve Güvenirliği

Araştırmada, 19 ifadeli psikolojik taşıma kapasitesi ve çevre duyarlılığı ölçeğine yönelik verilerin faktör analizine uygunluğu test edilmiştir. Araştırmada

kullanılan ölçeğin yapı geçerliliğini incelemek için ise, faktör analizi uygulanmıştır. Faktör analizi, sosyal bilimler yazınında ölçeğin yapı geçerliliğini sınamada sıkça kullanılan bir yöntemdir (Özutku ve Çetinkaya, 2012: 357). Öncelikle, ölçeğe faktör analizi uygulanıp uygulanamayacağını test etmek için, Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) değerine bakılmıştır. KMO değerinin 0,5'ten büyük olması, veri setinin faktör analizi için uygunluğunu göstermektedir (Kalaycı, 2006: 327). Çalışmada ölçeğin KMO değeri 0,79 olarak bulunmuştur (Çizelge 4). Bu değer ise, orta düzeyde bir örneklem yeterliliği sonucunu ortaya koymaktadır ve araştırma kapsamında örneklem büyüklüğünün faktör analizi için yeterli olduğunu ifade etmektedir. Ölçeğin faktör analizine uygunluğunun test edilmesinin ardından, yapı geçerliliğini belirlemek amacıyla faktör analizine devam edilmiştir.

Çizelge 4: 19 İfadeye Yönelik KMO Testi Sonuçları

Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy		,790
Barlett's Test of Sphericity	Approx. Chi-Square	3255,960
	df	171
	Sig.	,000

Yapılan faktör analizi sonuçlarına göre madde yükleri 0,5'in altında çıkan 4 ifade ölçekten çıkarılmıştır. Kalan 15 ifade "direct oblimin" yöntemi ile rotasyona tabii tutulmuştur. Bu yolla elde edilen 4 faktörlü ölçekte matris yapısını bozan 2 ifade daha ölçekten çıkarılmıştır. En sonunda Çizelge 5'de görüldüğü üzere, kalan 13 ifadenin faktör analizine uygunluğu tekrar test edilerek KMO değeri ,76 olarak hesaplanmıştır. Uygulanan faktör analizi sonucunda toplam varyansın %73,19'unu açıklayan yeni bir ölçek elde edilmiştir (Çizelge 6). Sosyal bilimlerde yapılan analizlerde ise çok faktörlü yapılarda açıklanan varyans miktarının %40 ile %60 arasında olması yeterli kabul edilmektedir (Tavşancıl, 2010). Bu durumda ölçeğin yapı geçerliliği oldukça yüksektir.

Çizelge 5: 13 İfadeye Yönelik KMO Testi Sonuçları

Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy		,760
Barlett's Test of Sphericity	Approx. Chi-Square	2554,350
	df	78
	Sig.	,000

Özdeğeri 3,48 olan 1. faktör toplam varyansın %26,81'ini açıklamaktadır. 12., 13., 14. ve 15. ifadelerden oluşan bu faktöre “turizmin çevresel etkisine ilişkin psikolojik taşıma kapasitesi faktörü” adı verilmiştir. Özdeğeri 2,63 olan 2. faktör ise toplam varyansın %20,27'sini açıklamaktadır. 17., 18. ve 19. ifadelerden oluşan bu faktöre “çevresel duyarlılık faktörü” adı verilmiştir. Özdeğeri 2,22'i olan 3. faktör toplam varyansın %17,08'ini açıklamakta ve 3., 4. ve 5. ifadelerden oluşmaktadır. Bu faktöre ise “hizmet kalitesine ilişkin psikolojik taşıma kapasitesi faktörü” adı verilmiştir. Son olarak, özdeğeri 1,17 olan 4. faktör 1., 7. ve 8. maddelerden oluşmakta ve toplam varyansın %9,02'sini açıklamaktadır. Bu faktöre de “yoğunluğa ilişkin psikolojik taşıma kapasitesi faktörü” adı verilmiştir (Çizelge 6). Analizde elde edilen 1., 3. ve 4. faktörler alanyazında psikolojik taşıma kapasitesi kapsamında ele alınmaktadır. Bu nedenle bundan sonraki analizlerde bu 3 faktör psikolojik taşıma kapasitesini oluşturan alt boyutlar olarak ele alınacaktır.

Çizelge 6: Faktör Analizi Sonuçları

Faktörler	Yük	Özdeğer	Var.	Ort.
I. Turizmin Çevresel Etkisine İlişkin Psikolojik Taşıma Kapasitesi		3,486	26,813	3,1407
12.Pamukkale'deki ziyaretçi sayısı çevresel düzenlemelere zarar verebilecek bir düzeyde görünüyor.	3,1032			
13.Pamukkale'deki ziyaretçi sayısı travertenlere zarar verebilecek bir düzeyde görünüyor.	3,2654			
14.Pamukkale'deki ziyaretçi sayısı travertenlere gelen termal suyu kirletebilecek bir düzeyde görünüyor.	3,4226			
15.Pamukkale'deki ziyaretçi sayısı ören yerine (müze ve antik kent) zarar verebilecek bir düzeyde görünüyor.	2,7715			
II. Çevresel Duyarlılık		2,636	20,279	4,1089
17.Çevreyi tahrip edenleri gördüğümde, onları uyarırım.	4,1400			
18.Atıkları çöp kutularına atmayanları gördüğümde, onları uyarırım.	4,0885			
19.İnsanları çevre kirliliği konusunda duyarlı olmaları için uyarırım.	4,0983			
III. Hizmet Kalitesine İlişkin Psikolojik Taşıma Kapasitesi		2,221	17,084	2,8591
3.Pamukkale'deki güvenlik hizmetleri ziyaretçi sayısını karşılayabilir düzeydedir.	2,9361			
4.Pamukkale'de ziyaretçilere hizmet veren personel sayısı ziyaretçi sayısını karşılayabilir düzeydedir.	2,8747			
5.Pamukkale'de ziyaretçilere sunulan hizmetlerin kalitesi yeterli düzeydedir.	2,7666			
IV. Yoğunluğa İlişkin Psikolojik Taşıma Kapasitesi		1,173	9,020	3,6577
1. Pamukkale'ye rahat bir ortamda ve beklemeden giriş	3,6462			
7.Pamukkale'yi gezerken kalabalıktan rahatsızlık hissetmedim.	3,2088			
8.Pamukkale'nin çıkışında beklemeden ve rahat bir çıkış	4,1179			
TOPLAM			73,196	3,4184

* Döndürme Sayısı: 100, Döndürme Yöntemi: Oblimin ile Kaiser Normalizasyonu, KMO: ,760, $X^2=2554,350$, df:78, $p<,000$

Faktörleri oluşturan maddelerin ait oldukları faktörlerle ne ölçüde ilişkili olduklarının belirlenmesi amacı ile 4 faktör altında toplanan değişkenlere ayrı ayrı güvenilirlik analizi uygulanmıştır. Çizelge 8’de bu faktörlerle ilgili güvenilirlik analizi sonuçları görülmektedir.

Çizelge 7: Psikolojik Taşıma Kapasitesi ve Çevre Duyarlılığı Ölçeğine İlişkin Matris Yapısı

	Faktör 1	Faktör 2	Faktör 3	Faktör 4
İfade 12	,871			
İfade 13	,906			
İfade 14	,867			
İfade 15	,778			
İfade 17		,895		
İfade 18		,932		
İfade 19		,914		
İfade 3			,866	
İfade 4			,905	
İfade 5			,808	
İfade 1				,763
İfade 7				,646
İfade 8				,800

*Çıkarım Yöntemi: Temel Bileşenler Analizi, Döndürme Yöntemi: Oblimin ile Kaiser Normalizasyonu

Çizelge 8: Faktörlere Göre Psikolojik Taşıma Kapasitesi ve Çevre Duyarlılığı Ölçeği Güvenirlik Analizi

Faktörler	Psikolojik Taşıma Kapasitesi ve Çevre Duyarlılığı Ölçeği		
	N	Madde Sayısı	Cronbach's Alpha
Turizmin Çevresel Etkisine İlişkin Psikolojik Taşıma Kapasitesi	407	4	,883
Çevresel Duyarlılık	407	3	,902
Hizmet Kalitesine İlişkin Psikolojik Taşıma Kapasitesi	407	3	,826
Yoğunluğa İlişkin Psikolojik Taşıma Kapasitesi	407	3	,579
TOPLAM	407	13	,612

Araştırmada kullanılan ölçeğin güvenilirliğinin değerlendirilmesinde Cronbach’s Alpha testinden yararlanılmıştır. Çizelge 8’de görüldüğü üzere yapılan güvenilirlik analizlerine göre “yoğunluğa ilişkin psikolojik taşıma kapasitesi” faktörü dışında kalan tüm faktörlerin güvenilirlik katsayıları $\alpha = ,60$ ’ın üzerindedir. Genel olarak ise $\alpha = ,61$ olan Cronbach’s Alpha değeri ölçeğin oldukça güvenilir olarak değerlendirilebileceğini göstermektedir.

4. BULGULAR VE YORUMLAR

Çalışmanın bu bölümünde; Pamukkale Hierapolis Ören Yeri'nin fiziksel taşıma kapasitesinin hesaplanması, araştırma kapsamına alınan ziyaretçilere ait demografik verilerin yüzde ve frekans değerleri, katılımcıların psikolojik taşıma kapasitesi ve çevre duyarlılığına yönelik bulgular, mülakat yöntemi ile elde edilen bulgular ve hipotez testleri bu bölümde yer almaktadır.

4.1. Pamukkale Hierapolis Ören Yeri'nin Fiziksel Taşıma Kapasitesinin Hesaplanması

Fiziksel taşıma kapasitesi kısmında değinildiği gibi, Pamukkale Hierapolis Ören Yeri'nin fiziksel taşıma kapasitesinin hesaplanmasında aşağıdaki formül kullanılmıştır:

$$FTK= A \times Z/a \times Rf$$

Formülde “A” değerinin, T.C. Denizli Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Müze Müdürlüğü'nden konuyla ilgili yazılı dilekçemize istinaden verilen resmi belgeye göre, ziyaretçilerin kullanabileceği mevcut alanın 100.000 m² olduğu belirlenmiştir.

“Z/a” değeri ise alanyazındaki Soylu (2013) ve Sayan ve Atik (2011)'in çalışmalarına dayanılarak, senaryo 1'e göre 1; Jangra ve Kaushik (2017)'in çalışmasına istinaden senaryo 2'ye göre ½ olarak alınmıştır. İkinci senaryoda z/a'nın ½ olarak alınmasının nedeninin, alan kullanımında sürdürülebilirlik kaygısıyla güvenlik marjının yüksek tutulmasından kaynaklandığı ileri sürülebilir.

“Rf” değerinin hesaplanabilmesi için Pamukkale Hierapolis Ören Yeri'nin açık olduğu süre ve bir ziyaretin ortalama süresine yönelik bilgilere ihtiyaç duyulmaktadır. Bu kapsamda 12-15 Ekim 2017 tarihlerinde Pamukkale Hierapolis

Ören Yeri ziyaret edilerek, 4 gün boyunca ziyaretçilerin ortalama ziyaret süresi gözlem yöntemi ile hesaplanmaya çalışılmıştır. Belirtilen tarihlerde 50 ziyaretçinin Pamukkale Hierapolis Ören Yeri'nde buldukları sürelerin ortalaması alınarak, ortalama ziyaret süreleri hesaplanmıştır. Buradan hareketle Pamukkale Hierapolis Ören Yeri'nde ortalama bir ziyaretin süresi 3,7 saat olarak hesaplanmıştır. Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından Pamukkale Hierapolis Ören Yeri'nin yaz aylarında (15 Nisan- 2 Ekim) açık olduğu saatler 08:00- 21:00 olarak belirlenmiştir. Diğer bir deyişle, Pamukkale Hierapolis Ören Yeri yaz aylarında 13 saat ziyarete açıktır. Kış aylarında ise (3 Ekim- 14 Nisan) saat 08:00-17:00 arasında 9 saat ziyarete açıktır. Çalışmada Pamukkale Hierapolis Ören Yeri'nin açık olduğu günlük süre, ören yerine yaz aylarında daha fazla ziyaretçinin ziyaret edeceği düşünülerek 13 saat üzerinden ele alınmıştır. Bu durumda:

$$\begin{aligned} R_f &= \text{Alanın günlük açık olduğu süre (gs)} / \text{bir ziyaretin ortalama süresi (zs)} \\ &= 13 / 3,7 = 3,5135 \end{aligned}$$

Ayrıca Pamukkale Hierapolis Ören Yeri'nde rehberlik hizmeti veren tur rehberleri ile yapılan görüşmeler sonucunda, Pamukkale Hierapolis Ören Yeri'nin ortalama 4 saatte gezilebileceği ifade edilmiştir. Pamukkale Hierapolis Ören Yeri geçmişten günümüze ulaşan arkeolojik doku, dinsel yapılar, travertenler ve termal sularından dolayı hem sağlık hem inanç hem de kültür turizmi açısından yoğun ilgi görmektedir. Dolayısıyla ziyaretçilerin ziyaret sebeplerine göre, ören yerinde geçirdikleri süre farklılık gösterebilmektedir. Bu durum ise ziyaret süreleri arasında farklılıkları ortaya çıkararak, ziyaret süresinin sabit olmadığı anlamını taşımaktadır. Sonuç olarak çalışma kapsamında bir ziyaretin ortalama süresi, 50 ziyaretçinin Pamukkale Hierapolis Ören Yeri'nde bulunduğu zamanların ortalaması alınarak belirlenmiştir.

Bu veriler doğrultusunda Pamukkale Hierapolis Ören Yeri'nin senaryo 1 ve senaryo 2'ye göre fiziksel taşıma kapasitesiyle ilgili sonuçlar Çizelge 9 ve Çizelge 10'da yer almaktadır.

Senaryo (1)

$$FTK = A \times Z/a \times R_f = 100.000 \times 1 \times 3,5135 = 351.350 \text{ ziyaretçi/gün}$$

Çizelge 9: Pamukkale Hierapolis Ören Yeri'nin Senaryo 1'e Göre Fiziksel Taşıma Kapasitesi

zs: Bir ziyaretin ortalama süresi (saat)	3,7
gs: Örenyeri'nin ziyarete açık olduğu günlük süre (saat)	13
A: Ören Yeri Alanı (m ²)	100.000 m ²
Z/a: Ziyaretçi/alan	1
FTK (ziyaretçi/gün)	351.350

Senaryo (2)

$$FTK = A \times Z/a \times R_f = 100.000 \times 1/2 \times 3,5135 = 175.675 \text{ ziyaretçi/gün}$$

Çizelge 10: Pamukkale Hierapolis Ören Yeri'nin Senaryo 2'ye Göre Fiziksel Taşıma Kapasitesi

zs: Bir ziyaretin ortalama süresi (saat)	3,7
gs: Örenyeri'nin ziyarete açık olduğu günlük süre (saat)	13
A: Ören Yeri Alanı (m ²)	100.000 m ²
Z/a: Ziyaretçi/alan	1/2
FTK (ziyaretçi/gün)	175.675

Gerek senaryo 1 gerekse senaryo 2'ye göre hesaplanan Pamukkale Hierapolis Ören Yeri'nin fiziksel taşıma kapasitesinin aşılmış aşılmadığını tespit edebilmek amacıyla, Pamukkale Hierapolis Ören Yeri 2016 ve 2017 (Ağustos Ayı Dahil) Ziyaretçi İstatistikleri ile kıyaslama yapılmıştır (Çizelge 11).

Kıyaslama sonucuna göre 2016 ve 2017 yıllarında hiçbir gün veya ayda fiziksel taşıma kapasitesinin aşılmadığı tespit edilmiştir. Bu tespit ilerleyen kısımlarda ören yerini ziyaret eden ziyaretçilerin psikolojik taşıma kapasitesi algılarının yorumlanmasında kullanılacaktır.

Çizelge 11: Pamukkale Hierapolis Ören Yeri Ziyaretçi Sayıları*

	2016	2017
Ocak	32.321	31.263
Şubat	44.295	32.410
Mart	56.683	49.562
Nisan	74.470	90.410
Mayıs	112.481	154.038
Haziran	85.162	147.162
Temmuz	143.880	235.450
Ağustos	148.658	271.430
Eylül	121.557	-
Ekim	79.810	-
Kasım	43.324	-
Aralık	31.867	-
Toplam	974.508	1.011.725

* T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Döner Sermaye İşletmesi Merkez Müdürlüğü - Pamukkale Hierapolis Ören Yeri 2016 ve 2017 (Ağustos Ayı Dahil) Ziyaretçi İstatistikleri

4.2. Katılımcılarla İlgili Demografik Veriler

Çalışmanın bu bölümünde, katılımcılardan elde edilen demografik özelliklerin (katılımcıların yerli veya yabancı oldukları, cinsiyetleri, medeni durumları, yaşları, öğrenim durumları, meslekleri, ortalama aylık gelirleri) frekans ve yüzde dağılımları çizelgeler halinde incelenerek, sonuçları yorumlanmaktadır.

Araştırmaya toplamda 407 ziyaretçi katılmıştır. Araştırmanın %84,3'ünü yerli katılımcılar (343 kişi) oluştururken, %15,7'sini ise yabancı katılımcılar (64 kişi) oluşturmaktadır. Katılımcıların cinsiyet dağılımı ise %44,7 erkek (182 kişi); %55,3 kadın (225 kişi) şeklindedir. Buradan hareketle katılımcıların cinsiyet dağılımlarının yakın olduğu ifade edilebilir. Ayrıca araştırmaya katılan 407 kişinin %63,4'ü bekarken (258 kişi); %36,6'sı ise evlidir (149 kişi).

Çizelge 12: Katılımcıların Demografik Özelliklerine Göre Dağılımı

Demografik Özellikler		Frekans	Yüzde
Uyruk	Yerli	343	84,3
	Yabancı	64	15,7
Cinsiyet	Erkek	182	44,7
	Kadın	225	55,3
Medeni Durum	Bekar	258	63,4
	Evli	149	36,6
Yaş	20 yaş ve altı	38	9,3
	21-25 yaş	111	27,3
	26-30 yaş	137	33,7
	31-35 yaş	59	14,5
	36-40 yaş	31	7,6
	40 yaş ve üstü	31	7,6
Öğrenim Durumu	Lise ve altı	64	15,7
	Önlisans	42	10,3
	Lisans	225	55,3
	Lisansüstü	76	18,7
Meslek	İşçi	50	12,3
	Memur	96	23,6
	Öğrenci	91	22,4
	Serbest meslek	39	9,6
	Diğer	131	32,2
Toplam		407	100,0

Araştırmayı, en fazla %33,7 oran ile 26-30 yaş arası katılımcılar (137 kişi), ardından %27,3 oran ile 21-25 yaş arası katılımcılar (111 kişi), en az ise %7,6 oranlar ile 36-40 yaş arasındaki katılımcılar (31 kişi) ve 40 yaş üstü katılımcılar (31 kişi) oluşturmaktadır. Bu verilere göre, katılımcıların büyük çoğunluğunun genç yaş gruplarından oluştuğu ifade edilebilir.

Katılımcıların öğrenim durumu grupları arasındaki düzeylerin farklı olması ve alt gruplarda yeterli örneklem elde etmek amacıyla, öğrenim durumu değişkeninin dört kategoride toplanması tercih edilmiştir. Katılımcıların büyük çoğunluğunun öğrenim durumlarının %55,3 oran ile lisans düzeyinde (225 kişi) olduğu görülürken, en az ise %10,3 oran ile önlisans düzeyinde olduğu görülmektedir. Buradan hareketle katılımcıların eğitim seviyesinin yüksek olduğunu söylemek mümkündür. Meslek değişkeni grupları arasındaki düzeylerin çok farklı olması ve alt gruplarda yeterli örneklem elde etmek amacıyla, meslek değişkeninin beş kategoride toplanması tercih edilmiştir. Toplam katılımcının %26,8'ini diğer meslek grubuna sahip olanlar,

%23,6'sını memurlar (96 kişi), %22,4'ünü öğrenciler (91 kişi) oluştururken, en az katılımı %9,6 oran ile serbest meslek grubuna dahil olanlar oluşturmaktadır.

Çizelge 13: Katılımcıların Aylık Gelirlere Göre Dağılımı

Demografik Özellikler		Frekans	Yüzde
Yerli Ziyaretçi Aylık Gelir	1500 TL ve altı	92	22,6
	1501-3000 TL	93	22,9
	3001-4500 TL	88	21,6
	4501-6000 TL	29	7,1
	6001 TL ve üstü	41	10,1
Yabancı Ziyaretçi Aylık Gelir*	3500 TL ve altı	23	5,7
	3501-7000 TL	14	3,4
	7001 TL ve üstü	14	3,4
	Yanıtsız	13	3,2
Toplam		407	100,0

* Yabancı ziyaretçilerin gelirleri 1 USD = 3,50 TL dönemsel kur üzerinden TL'ye dönüştürülmüştür.

Araştırmada, yerli ve yabancı katılımcıların aylık gelirlerine göre dağılımları Türk Lirası (TL) olarak ele alınmaktadır. Yerli ziyaretçilerde alt gruplar düzeyinde yeterli örneklem elde etme gerekliliğinden dolayı, katılımcı gelirleri beş kategoride toplanmıştır. Ayrıca yabancı ziyaretçilerde örneklem sayısının sınırlı olması (64 kişi), Amerikan Doları bazında gelir düzeylerinin çok farklı olması ve alt gruplarda yeterli örneklem elde etme gerekliliğinden dolayı yabancı katılımcı gelirlerinin üç kategoride toplanması tercih edilmiştir. Buradan hareketle yerli katılımcıların aylık gelir dağılımları en çok %22,9 oran ile 1501-3000 TL (93 kişi) ifadesinde görülürken; yabancı katılımcıların aylık gelir dağılımı ise en çok %5,7 oran ile 3500 TL ve altı (23 kişi) ifadesinde görülmektedir. Ayrıca yerli katılımcıların tümü gelir durumlarını belirtirken; yabancı katılımcılardan 13 kişi gelir durumlarını belirtmemiştir.

4.3. Katılımcıların Pamukkale Hierapolis Ören Yeri'ni Ziyaret Tekrarları, Ziyaret Biçimleri ve Ziyaret Amaçları ile İlgili Bulgular

Çalışmanın bu bölümünde katılımcıların Pamukkale Hierapolis Ören Yeri'ni ziyaret sıklığı, ziyaret biçimleri ve ziyaret amaçları frekans ve yüzde dağılımları çizelgeler halinde incelenerek, sonuçları yorumlanmaktadır.

Çizelge 14: Katılımcıların Pamukkale Hierapolis Ören Yeri'ni Ziyaret Sıklığı

Katılımcıların Pamukkale Hierapolis Ören Yeri'ni Kaçınıcı Kez Ziyaret Ettikleri	Frekans	Yüzde
1	246	60,4
2	86	21,1
3	28	6,9
4	7	1,7
5	22	5,4
6 ve üstü	18	4,4
Toplam	407	100,0

Araştırma kapsamında değerlendirmeye alınan 407 katılımcının %60,4'ü Pamukkale Hierapolis Ören Yeri'ne ilk defa geldiklerini belirtirken (246 kişi), bu oranı %21,1 ile Pamukkale Hierapolis Ören Yeri'ne ikinci defa gelenler (86 kişi) takip etmektedir.

Çizelge 15: Katılımcıların Pamukkale Hierapolis Ören Yeri'ni Ziyaret Etme Biçimi

Ziyaret Biçimleri	Frekans	Yüzde
Konaklamalı Ziyaret	138	33,9
Günübirlik Ziyaret	269	66,1
Toplam	407	100,0

Büyük bir çoğunlukla Pamukkale Hierapolis Ören Yeri'ni %66,1 oranla günübirlik ziyaretlerin oluşturduğu görülürken (269 kişi), Pamukkale'yi konaklamalı olarak ziyaret edenlerin oranının ise %33,9 (138 kişi) olduğu görülmektedir.

Çizelge 16: Katılımcıların Pamukkale Hierapolis Ören Yeri'ni Ziyaret Etme Amacı

Ziyaret Amaçları	Frekans	Yüzde
Travertenler	284	69,8
Antik kent ve tarihi eserler	74	18,2
Gezi programında yer alması	21	5,2
Boş vakit değerlendirmek	18	4,4
Diğer	10	2,4
Toplam	407	100,0

Araştırma sonuçlarına göre, katılımcılar Pamukkale Hierapolis Ören Yeri'ni en çok travertenler %69,8 için ziyaret ederken (284 kişi), antik kent ve tarihi eserler için ziyaret edenlerin oranı %18,2 (74 kişi) olarak görülmektedir. Merkez limit teoremi

doğrultusunda, çalışmada ziyaret amaçlarına ilişkin alt gruplarda yeterli örneklem elde edilemediğinden, katılımcıların ziyaret amaçları 5 kategoride toplanmıştır.

4.4. Katılımcılara Göre Pamukkale Hierapolis Ören Yeri'ndeki Turistik Kaynaklara Zarar Veren Faktörler

Araştırma kapsamında Pamukkale Hierapolis Ören Yeri'nin turistik kaynaklarına zarar veren unsurları ortaya çıkarmak adına, katılımcılardan turistik kaynaklara zarar veren faktörleri önem derecesine göre sıralamaları istenmiştir. Bu noktada ise ölçme çeşitlerinden sıralama ölçeğinden yararlanılmıştır (Ural ve Kılıç, 2011).

Çizelge 17: Katılımcılara Göre Pamukkale Hierapolis Ören Yeri'ne Zarar Veren Faktörlerin Önem Derecesi

Faktörler	Önem Derecesi														Toplam	
	1		2		3		4		5		6		7			
	F	%	F	%	F	%	F	%	F	%	F	%	F	%	F	%
Bakımsızlık	71	17,4	42	10,3	34	8,4	11	2,7	4	1,0	1	0,2	0	0	163	40
Yaşlanma (eskime)	23	5,7	21	5,2	9	2,2	9	2,2	9	2,2	4	1,0	0	0	75	18
Plansız gelişme	32	7,9	41	10,1	27	6,6	5	1,2	3	0,7	0	0	0	0	108	26
Denetim eksikliği	91	22,4	49	12,0	11	2,7	0	0	1	0,2	1	0,2	1	0,2	154	37
Doğal afetler	7	7,7	3	0,7	8	2,0	5	1,2	2	0,5	2	0,5	4	1,0	31	7
Niteliksiz ziyaretçiler	149	36,6	10	2,5	12	2,9	2	0,5	0	0	1	0,2	0	0	174	42
Ziyaretçi sayısının fazlalığı	31	7,6	45	11,1	4	1,0	10	2,5	2	0,5	1	0,2	3	0,7	96	23

Çizelge 18'den de görüleceği gibi, katılımcılar Pamukkale Hierapolis Ören Yeri'ne en fazla zarar veren faktörün 2,88 madde yükü ile niteliksiz ziyaretçiler olduğunu ifade etmektedir. Bunu ikinci derecede 2,43 ile denetim eksikliği, üçüncü derecede 2,40 ile bakımsızlık, dördüncü derecede 1,55 ile plansız gelişme, beşinci derecede 1,37 ile ziyaretçi sayısı fazlalığı, altıncı derecede 1,11 ile yaşlanma (eskime) ve yedinci derecede 0,34 ile doğal afetler takip etmektedir.

Çizelge 18: Pamukkale Hierapolis Ören Yeri'ne Zarar Veren Faktörlerin Aritmetik Ortalaması

Önem Derecesi	Faktörler	Madde Yüğü	S.S.	F
1	Niteliksiz ziyaretçiler	2,88	3,37199	407
2	Denetim eksikliği	2,43	3,17555	407
3	Bakımsızlık	2,40	3,02360	407
4	Plansız gelişme	1,55	2,64407	407
5	Ziyaretçi sayısı fazlalığı	1,37	2,55914	407
6	Yaşlanma (eskime)	1,11	2,27148	407
7	Doğal afetler	0,34	1,32441	407

4.5. Katılımcıların Pamukkale Hierapolis Ören Yeri'ndeki Çevre Tahribatını Puanlamasıyla İlgili Bulgular

Çalışmanın bu bölümünde, katılımcıların Pamukkale Hierapolis Ören Yeri'ndeki çevre tahribatına yönelik puanlamaları frekansları, yüzde dağılımları ve ağırlıklı ortalaması çizelge halinde incelenerek, sonuçları yorumlanmaktadır.

Çizelge 19: Katılımcıların Çevre Tahribatına Verdikleri Puana Göre Dağılımları

Katılımcıların Pamukkale Hierapolis Ören Yeri'ndeki Çevre Tahribatı Puanlaması	Frekans	Yüzde	A.Ortalama
0	9	2,2	5,13
1	24	5,9	
2	38	9,3	
3	46	11,3	
4	49	12,0	
5	65	16,0	
6	38	9,3	
7	60	14,7	
8	39	9,6	
9	19	4,7	
10	20	4,9	
Toplam	407	100,0	

Araştırmada katılımcılardan Pamukkale Hierapolis Ören Yeri'ndeki çevre tahribatını puanlamaları istenmiştir. Katılımcılar çevre tahribatı yoksa 0, varsa 1 ile 10 arasında puan vermişlerdir (1 en düşük, 10 en yüksek). Elde edilen sonuçlara göre

katılımcıların %2,2'si (9 kişi) Pamukkale'de çevre tahribatının olmadığını düşünmektedir. Katılımcıların %97,8'i ise (398 kişi) Pamukkale Hierapolis Ören Yeri'nde çevre tahribatının var olduğunu düşünmektedir. Katılımcıların Pamukkale'ye yönelik çevre tahribatı algısının aritmetik ortalaması ise 5,13 olarak hesaplanmıştır. Bu değerden yola çıkarak, ziyaretçilerin Pamukkale Hierapolis Ören Yeri'nde orta düzeyde çevre tahribatı algıladıkları söylenebilir.

4.6. Katılımcıların Psikolojik Taşıma Kapasitesi ve Çevre Duyarlılığına İlişkin Bulgular

Çalışmanın bu bölümünde ilk olarak katılımcıların psikolojik taşıma kapasitesi ve çevre duyarlılığı ölçeği ifadelerine verdikleri yanıtların aritmetik ortalaması çizelge halinde incelenerek, sonuçları yorumlanmaktadır.

Çizelge 20: Katılımcıların Yoğunluğa İlişkin Psikolojik Taşıma Kapasitesi Faktörüne Katılım Düzeyi

İfadeler	$\bar{x}$	S.S.
1.Pamukkale'ye rahat bir ortamda ve beklemeden giriş yaptım.	3,64	1,25
7.Pamukkale'yi gezerken kalabalıktan rahatsızlık hissetmedim.	3,20	1,28
8.Pamukkale'nin çıkışında beklemeden ve rahat bir şekilde çıkış yaptım.	4,11	0,99
Toplam	3,65	,871

Yoğunluğa ilişkin psikolojik taşıma kapasitesi faktörünün içerisinde yer alan ifadelere katılımcıların vermiş oldukları yanıtların aritmetik ortalaması Çizelge 20'de görülmektedir. Çizelge 20'de yer alan sonuçlara göre "Pamukkale'ye rahat bir ortamda ve beklemeden giriş yaptım" ifadesinin aritmetik ortalaması 3,64 olarak görülmektedir. Bu değer katılımcıların Pamukkale'ye rahat bir ortamda ve beklemeden giriş yaptıklarını göstermektedir. Diğer bir deyişle katılımcıların bu ifadeye yüksek düzeyde katılım gösterdikleri görülmektedir. "Pamukkale'yi gezerken kalabalıktan rahatsızlık hissetmedim" ifadesi, bir önceki ifadeye oranla daha düşük aritmetik ortalamaya sahiptir. Aritmetik ortalaması 3,20 olarak hesaplanan bu ifadeye de orta derecede bir katılım görülmektedir. "Pamukkale'nin

çıkışında beklemeden ve rahat bir şekilde çıkış yaptım” ifadesinin aritmetik ortalaması 4,11 olarak hesaplanmıştır. Bu değer aynı zamanda, yoğunluğa ilişkin psikolojik taşıma kapasitesi faktörünün en yüksek değeridir. Bu sonuç katılımcıların Pamukkale’nin çıkışında beklemeden ve rahat bir şekilde çıkış yaptığı ifadesine katılımlarının yüksek derecede olduğunu göstermektedir. Özellikle Pamukkale’ye girebilmek için gişelerden bilet veya Müze Kart alınması gerekli olduğundan ve Pamukkale çıkışında bu gibi bir işlem bulunmadığından ziyaretçilerin beklemeden ve rahat bir şekilde çıkış yaptığı, bu açıdan ise 1. ve 8. ifadelere verilen cevapların aritmetik ortalamaları arasında bir fark oluştuğu düşünülmektedir. Yoğunluğa ilişkin psikolojik taşıma kapasitesi faktörü ifadelerinin tümünün ortalaması ise 3,65 olarak yüksek düzeyde katılımı işaret etmektedir. Bu sonuç genel olarak katılımcıların Pamukkale giriş ve çıkışında problem yaşamadıkları, Pamukkale’yi gezdikleri esnada kalabalıktan rahatsızlık hissetmedikleri şeklinde yorumlanabilir.

Çizelge 21: Katılımcıların Hizmet Kalitesine İlişkin Psikolojik Taşıma Kapasitesi Faktörüne Katılım Düzeyi

İfadeler	$\bar{x}$	S.S.
3.Pamukkale’deki güvenlik hizmetleri ziyaretçi sayısını karşılayabilir düzeydedir.	2,93	1,08
4.Pamukkale’de ziyaretçilere hizmet veren personel sayısı ziyaretçi sayısını karşılayabilir düzeydedir.	2,87	1,03
5.Pamukkale’de ziyaretçilere sunulan hizmetlerin kalitesi yeterli düzeydedir.	2,76	1,08
Toplam	2,85	,920

Katılımcıların hizmet kalitesine ilişkin psikolojik taşıma kapasitesi faktörüne verdikleri yanıtların ortalaması Çizelge 21’de görülmektedir. Çizelgede yer alan sonuçlara göre, “Pamukkale’deki güvenlik hizmetleri ziyaretçi sayısını karşılayabilir düzeydedir” ifadesine katılımın aritmetik ortalaması 2,93 hesaplanmıştır. Bu değerden hareketle katılımcıların, Pamukkale’deki güvenlik hizmetlerinin ziyaretçi sayısını orta düzeyde karşılayabildiği yönünde algıya sahip oldukları ifade edilebilir. “Pamukkale’de hizmet veren personel sayısı ziyaretçi sayısını karşılayabilir düzeydedir” ifadesinin aritmetik ortalaması 2,87 ile orta düzeyde katılımı göstermektedir. “Pamukkale’de ziyaretçilere sunulan hizmetlerin kalitesi yeterli düzeydedir” ifadesine katılımcıların 2,76 aritmetik ortalamayla cevap verdikleri

görülmektedir. Bu değer orta düzeyde katılım düzeyini işaret etmekle beraber, hizmet kalitesine ilişkin psikolojik taşıma kapasitesi faktörü içerisinde en düşük aritmetik ortalamaya sahiptir. Hizmet kalitesine ilişkin psikolojik taşıma kapasitesi faktörü ifadelerinin tümünün ortalaması ise 2,85 olarak orta düzeyde katılımı işaret etmektedir. Genel olarak katılımcılar, Pamukkale’deki güvenlik hizmetlerinin, ziyaretçilere hizmet veren personel sayısının ve hizmet kalitesinin ziyaretçi sayısını kısmen karşılayabildiğini düşünmektedirler.

Çizelge 22: Katılımcıların Turizmin Çevresel Etkisine İlişkin Psikolojik Taşıma Kapasitesi Faktörüne Katılım Düzeyi

İfadeler	$\bar{x}$	S.S.
12.Pamukkale’deki ziyaretçi sayısı çevresel düzenlemelere zarar verebilecek bir düzeyde görünüyor.	3,10	1,15
13.Pamukkale’deki ziyaretçi sayısı travertenlere zarar verebilecek bir düzeyde görünüyor.	3,26	1,17
14.Pamukkale’deki ziyaretçi sayısı travertenlere gelen termal suyu kirletebilecek bir düzeyde görünüyor.	3,42	1,18
15.Pamukkale’deki ziyaretçi sayısı ören yerine (müze ve antik kent) zarar verebilecek bir düzeyde görünüyor.	2,77	1,10
Toplam	3,14	,994

Katılımcıların, turizmin çevresel etkisine ilişkin psikolojik taşıma kapasitesi faktörü içerisinde yer alan ifadelerin ortalaması Çizelge 22’de yer almaktadır. Buradaki sonuçlardan hareketle katılımcıların “Pamukkale’deki ziyaretçi sayısı çevresel düzenlemelere zarar verebilecek bir düzeyde görünüyor” ifadesindeki aritmetik ortalamaları 3,10 şeklinde hesaplanmıştır. Bu değerlerden hareketle katılımcıların, Pamukkale’deki ziyaretçi sayısını çevresel düzenlemelere orta derecede zarar verebileceği yönünde algıladıkları söylenebilir. Aynı şekilde “Pamukkale’deki ziyaretçi sayısı travertenlere zarar verebilecek bir düzeyde görünüyor” ifadesinin de 3,26 ortalama ile katılımcılar tarafından orta düzeyde algılandığı görülmektedir. Ancak “Pamukkale’deki ziyaretçi sayısı travertenlere gelen termal suyu kirletebilecek bir düzeyde görünüyor” ifadesine katılımcılar 3,42 ortalama ile yüksek düzeyde katılım göstermektedir. Turizmin çevresel etkisine ilişkin psikolojik taşıma kapasitesi faktörünün son ve en düşük aritmetik

ortalamasına sahip ifadesini ise “Pamukkale’deki ziyaretçi sayısı ören yerine (müze ve antik kent) zarar verebilecek bir düzeyde görünüyor” ifadesi oluşturmaktadır. Bu ifadenin aritmetik ortalaması 2,77 olarak hesaplanırken, katılımcılarda müze ve antik kentin orta derecede zarar görebileceği algısı bulunmaktadır. Bu ifade, katılımcıların Pamukkale’yi ziyaret etmelerini sağlayan en önemli nedenlerine göre dağılımlarıyla örtüşen bir yapıdadır. Çalışmanın önceki kısımlarında (Çizelge 16) katılımcıların %69,8’i Pamukkale’yi travertenler için ziyaret ederken, antik kent ve tarihi eserler için ziyaret edenlerin oranı %18,2 olarak görülmüştü. Bu oranlar ise Pamukkale travertenlerinin, Pamukkale Hierapolis ören yeri içerisinde yer alan Hierapolis antik kentine ve tarihi eserlere göre oldukça yoğun ilgi gördüğünü açıkça ortaya koymaktadır. Turizmin çevresel etkisine ilişkin psikolojik taşıma kapasitesi faktörü ifadelerinin tümünün ortalaması ise 3,14 olarak orta düzeyde katılımı işaret etmektedir. Bu değerler katılımcıların, ziyaretçi sayısının çevresel düzenlemelere, travertenlere, travertenlere gelen suya ve antik kent-tarihi eserlere orta düzeyde zarar verebileceği algısına sahip olduğunu göstermektedir.

Çizelge 23: Katılımcıların Çevresel Duyarlılığa İlişkin Değerlendirmeleri

İfadeler	$\bar{x}$	S.S.
17.Çevreyi tahrip edenleri gördüğümde, onları uyarırım.	4,14	0,97
18.Atıkları çöp kutularına atmayanları gördüğümde, onları uyarırım.	4,08	1,03
19.İnsanları çevre kirliliği konusunda duyarlı olmaları için uyarırım.	4,09	1,01
Toplam	4,10	,923

Katılımcıların, çevre duyarlılığı faktörü içerisinde yer alan ifadelere vermiş oldukları yanıtların ortalaması Çizelge 23’de görülmektedir. “Çevreyi tahrip edenleri gördüğümde, onları uyarırım” ifadesinin aritmetik ortalaması 4,14 olarak görülürken, “atıkları çöp kutularına atmayanları gördüğümde, onları uyarırım” ifadesinin aritmetik ortalaması 4,08, “insanları çevre kirliliği konusunda duyarlı olmaları için uyarırım” ifadesinin aritmetik ortalaması ise 4,09 olarak görülmektedir. Faktör bütünü oluşturulan ifadelerin ortalaması ise 4,10 ile yüksek düzeyde katılımı göstermektedir. Buradan hareketle katılımcıların çevre duyarlılığının yüksek düzeyde olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

Çalışmada elde edilen dört faktöre yönelik ortalamalar kıyaslandığında; en yüksek katılım düzeyinin 4,10 ile çevresel duyarlılık faktöründe, 3,65 ile ikinci düzeyde yoğunluğa ilişkin psikolojik taşıma kapasitesi faktöründe, 3,14 ile üçüncü düzeyde turizmin çevresel etkisine ilişkin psikolojik taşıma kapasitesi faktöründe ve son olarak 2,85 ile en düşük düzeyde hizmet kalitesine ilişkin psikolojik taşıma kapasitesi faktöründe ortaya çıktığı görülmektedir.

4.7. Mülakat Yöntemi ile Elde Edilen Bulgu ve Yorumlar

Çalışmada araştırma problemi ve anket ölçeği ifadeleri ile ilgili sektör temsilcilerinin görüşlerine de başvurulmuştur. Bu amaçla Denizli İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Müdür Yardımcısı, Denizli İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Müze Müdürü ve destinasyona yönelik turlarda görev alan tur rehberlerinden biri ile mülakat yapılmıştır. Denizli İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Müdür Yardımcısı'nın konuya ilişkin ifadeleri şöyledir:

“Pamukkale’ye giriş ve çıkışlarda turnikeler yer almakta, bu turnikeler sayesinde Müze Kart’a sahip olan ziyaretçiler hiçbir şekilde beklemeden bölgeye giriş yapabilmektedir. Ayrıca bu turnikeleri Kültür ve Turizm Bakanlığı da izleyebilmektedir, bu sayede ise yoğunluk olup olmadığı denetlenmektedir. Pamukkale’nin içerisinde yer alan Müze Müdürlüğü sayesinde Pamukkale’deki temizlik hizmetleri, güvenlik hizmetleri ve diğer hizmetler sürekli olarak denetlenmektedir. Denetimler sonucu Pamukkale’deki temizlik hizmetleri, güvenlik hizmetleri ve diğer hizmetlerde bir aksaklık yaşandığı takdirde ise ihale yapılmış olan şirket ile görüşmeler yapılmaktadır. Antik havuzun pis olduğuna dair zaman zaman şikayetler alıyoruz ancak antik havuzun pis olmasının imkanı yok, çünkü bu su mikrop tutmamaktadır. Bu havuzdan Avrupalı Bilim adamları çok örnekler götürdüler ve mikrop bulunamadı. Bize teşekkür yazılarıyla geriye döndüler. İnsanları memnun etmek maalesef çok zor şöyle ki: Geçtiğimiz günlerde bir ziyaretçi bu havuzun kenarından kazımış olduğu yosunu bize fotoğraflayarak gönderdi. Bakınız suyun olduğu ve üstelik sıcak suyun olduğu yerde yosunun olması gayet normaldir. Yine geçtiğimiz yıllarda bu havuza herkesin saçlarının döküldüğü konusu gündeme geldi. Bu sefer Bakanlık bu havuza boneyle girilmesi şartı getirdi. Boneyle girişler başladı, ardından Avrupalı ziyaretçilerimiz neden boneyle giriliyor şeklinde şikayet etti. Buradan hareketle Pamukkale’deki temizlik hizmetleri bizce yeterli

düzyededir. Şu anda Pamukkale'nin istediğiniz her yerine girmeniz mümkün değildir. Pamukkale travertenlerinin bir kısmı UNESCO tarafından koruma altına alınmıştır ve buraya giriş yasaktır. Belirlenmiş olan bir güzergah vardır ve ziyaretçilerin oradan geçmesi sağlanmaktadır. Bu yüzden Pamukkale travertenlerinde ve ören yerinde uygun sayıdan daha fazla ziyaretçi yoktur. Antik Havuza fazla sayıda ziyaretçi alınmamaktadır, bu havuz çok yoğun olduğu zamanlarda bir kısım ziyaretçi bekletilmektedir. Havuzdaki fazla ziyaretçi sayısını ise havuz başındaki yöneticiler belirlemektedir. Ayrıca Pamukkale travertenlerinde gezen ziyaretçiler sabah saat 8'de başlayarak, akşam 9'a kadar güvenlik görevlileri tarafından izlenmektedir. Pamukkale travertenlerine zarar verecek şekilde davranış sergileyen ziyaretçiler ise yine güvenlik görevlileri tarafından uyarılmaktadır. Geçmiş yıllarda Pamukkale travertenlerine su bir kısma verilirken diğer kısma verilmemekteydi. Ancak günümüzde Pamukkale travertenlerine programlı olarak ve daha geniş bir alanda su dağıtılmaktadır." şeklindedir.

Denizli İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Müze Müdürü'nün konuya ilişkin beyanı ise:

"Pamukkale'ye yılda yaklaşık olarak bir buçuk milyon ziyaretçi gelmektedir. Pamukkale'ye giriş için üç kapı bulunmaktadır. Bunlar: Kuzey Kapısı, Güney Kapısı ve Yaya Yolu şeklindedir. Dolayısıyla ziyaretçilerin Pamukkale'ye rahat bir ortamda ve beklemeden giriş-çıkış yapmaları için yeterlidir. Pamukkale'deki temizlik hizmetleri, güvenlik hizmetleri ve ziyaretçilere hizmet veren personel sayısı ise ziyaretçi sayısını karşılayabilir düzeydedir. Pamukkale travertenlerinde ve ören yerinde rahat gezebilmek için uygun olan sayıdan daha fazla ziyaretçi mevcut değildir; ziyaretçi sayısı yeterlidir. Ayrıca gerekli güvenlik önlemleri alındığından dolayı, Pamukkale'deki ziyaretçi sayısının çevresel düzenlemelere, travertenlere, gelen termal suya, müzeye, antik kente ve antik havuza zarar vermesi söz konusu değildir." şeklindedir.

Pamukkale Hierapolis Ören Yeri'ne yönelik turlarda görev alan bir turist rehberinin konuyla ilgili yorumları da şu şekildedir:

"Pamukkale dünyada eşi benzeri olmayan, dünya miras listesinde yer alan bir ören yeri ve doğal oluşum olarak düşünüldüğünde Pamukkale'ye gelen turist sayısı

olması gerekenin 20'de 1'i durumunda şu an. Sadece Pamukkale için değil diğer ören yerleri içinde aynı durum söz konusu. Bu yıl yabancı ziyaretçiler arasında Rus ziyaretçilerin ağırlıklı olacağını öngörüyoruz. Giriş ve çıkış konusunda büyük aksamlar olduğunu düşünmüyorum, ancak iyileştirmeye muhakkak ihtiyaç var. Pamukkale'ye giriş yaptığınız gün içerisinde biletinizi tekrar kullanamıyorsunuz. Yani bir biletle sabah Pamukkale'de travertenlere gezdiniz, öğle yemeği için ören yerinin dışına çıktığınızda, öğle sonrası antik kenti gezmek istediğinizde bir bilet daha almanız gerekli. Bu uygulama ise Pamukkale'de konaklamalı turizmi baltalamakta. Bu durumda günü birlik turlarla bir gelenin bir daha gelmediği bir yer oluyor Pamukkale. Gişelerde ise yoğun zamanlarda fazla personelle iyileştirmeler yapılabilir. Gişede çalışan personel turnikeye yardıma gelemiyor, hiç biletle alakası olmayan güvenlikçiler devreye girince sorunlar yaşanabiliyor. Pamukkale'deki temizliğin iyi ve bakımın yerinde olduğunu düşünüyorum. Bu konuda bir sorunla karşılaşmadım. Antik havuzun turistlerce rağbet görmesinden dolayı, özellikle yoğun sezonda çok fazla tahrip olduğunu, özelliğini ve güzelliğini yitirdiğini düşünüyorum. Travertenli alanın genişliğinden dolayı böyle bir sorun yaşanmıyor ancak, suyun kontrollü verilmesi ve bazı terasların susuz olmasından dolayı sulu alandaki yoğunluk bazen görüntü ve hatta fiziksel kirliliği ortaya çıkarıyor. Ayrıca Pamukkale kontrollü bir şekilde ve düzenlemelerle zarar görmeden, mevcut olandan daha fazla misafir kabul edebilecek bir kapasiteye sahip.”

Çalışmada sektör temsilcileri görüşlerinin yanında, anket uygulama sürecinde önceden yapılandırılmamış sorular ile katılımcıların görüş ve önerilerinin de ele alınmasının yararlı olacağı düşünülmüştür. Bu yaklaşımdan hareketle katılımcılardan elde edilen görüşler konularına göre sınıflandırılmıştır. Sınıflandırma sonucunda elde edilen bulgular şu şekildedir:

- Ören yeri giriş ücreti ve büfelerde satılan ürün fiyatlarının yüksek olması,
- Eserlerin daha iyi korunması için ziyaretçi sayısının sınırlandırılması,
- Hizmet kalitesinin arttırılabilmesi için ziyaretçi sayısının sınırlandırılması,
- Antik kente ilginin artırılmasına yönelik çalışmaların yapılması,
- Travertenlerdeki suyun yetersiz olması,
- Açıklayıcı bilgi tabelalarının yetersiz olması,
- Ören yeri gişe görevli sayısının yetersiz olması.

4.8. Araştırma Hipotezlerinin Test Edilmesi

Araştırmada ilk olarak demografik değişkenlere dayalı, katılımcılar arasında psikolojik taşıma kapasitesi algısı ve çevre duyarlılığı düşüncesinde bir farklılık olup olmadığı tespit edilmeye çalışılmıştır. Buradan hareketle oluşturulan araştırma hipotezlerinin test edilmesinde bağımsız örneklem t testi ve tek yönlü anova analizinden yararlanılmıştır. Söz konusu bu değişkenlerde tespit edilen anlamlı farklılığın, kaynağının belirlenmesi için Tukey Testi uygulanmıştır. Bu hipotezlerin test edilmesiyle ilgili sonuçlar ise çizelgeler yardımıyla yorumlanmıştır. Ayrıca ölçeğin geçerliliği ve güvenilirliği bölümünde de belirtildiği üzere, hipotezlerin test edilmesi aşamasında da psikolojik taşıma kapasitesi, kendisini oluşturan alt boyutlara göre ele alınmaktadır.

4.8.1. Uyruk Değişkenine Yönelik Hipotezlerin Test Edilmesi

Katılımcıların uyruklarına yönelik hipotez testi sonuçları aşağıdaki çizelgelerde yer almaktadır. İlk olarak psikolojik taşıma kapasitesi faktörü içerisinde yer alan, yoğunluğa ilişkin psikolojik taşıma kapasitesi algı farklılığı ölçülürken, ikinci olarak hizmet kalitesine ilişkin algı farklılığı, üçüncü olarak ise turizmin çevresel etkisine ilişkin psikolojik taşıma kapasitesine ilişkin algı farklılığı ölçülmüştür. Son olarak ise uyruk değişkenine göre katılımcıların çevresel duyarlılık değerlendirmelerinde görülen düşünce farklılığı ölçülmüştür.

Katılımcılar arasında uyruk değişkenine dayalı yoğunluğa ilişkin psikolojik taşıma kapasitesi algısında farklılık olup olmadığını belirlemeye yönelik yapılan analiz sonucu, uyruk değişkenine dayalı yoğunluğa ilişkin psikolojik taşıma kapasitesi algısında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunamamıştır ($t = -.038$, $p = .970$). Bu sonuç doğrultusunda araştırmanın ilk hipotezi olan “ziyaretçilerin psikolojik taşıma kapasitesi algısı, uyruğa göre değişmektedir” hipotezi, psikolojik taşıma kapasitesinin “yoğunluğa ilişkin psikolojik taşıma kapasitesi” alt boyutu açısından kabul edilmemiştir.

Çizelge 24: Uyruk Değişkenine Dayalı Alt Boyutlar Düzeyinde Psikolojik Taşıma Kapasitesi Algı Farklılığı

Uyruk	N	Ortalama	S.S.	t	p
Yoğunluğa İlişkin Psikolojik Taşıma Kapasitesi Algı Farklılığı					
Yerli	343	3,65	,893	-,038	,970
Yabancı	64	3,66	,750		
Hizmet Kalitesine İlişkin Psikolojik Taşıma Kapasitesi Algı Farklılığı					
Yerli	343	2,75	,910	-5,739	,000
Yabancı	64	3,44	,739		
Turizmin Çevresel Etkisine İlişkin Psikolojik Taşıma Kapasitesi Algı Farklılığı					
Yerli	343	3,09	1,01	-2,341	,020
Yabancı	64	3,40	,825		
Çevresel Duyarlılık Değerlendirmelerinde Görülen Düşünce Farklılıkları					
Yerli	343	4,17	,922	3,385	,001
Yabancı	64	3,77	,860		

Psikolojik taşıma kapasitesinin alt boyutlarından “hizmet kalitesine ilişkin psikolojik taşıma kapasitesi” boyutu açısından ise katılımcıların uyruk değişkenine dayalı algı farklılığı istatistiksel olarak anlamlıdır ($t = -5,739$, $p = ,000$). Çizelge 24’den de görülebileceği gibi ortalamalar yerli ziyaretçilerde 2,75, yabancı ziyaretçilerde 3,44’dür. Bu sonuç yabancı ziyaretçilerin hizmet kalitesine ilişkin psikolojik taşıma kapasitesi algısının, yerli ziyaretçilere göre daha olumlu olduğunu ortaya koymaktadır. Bu bulgular doğrultusunda araştırmanın ilk hipotezi olan “ziyaretçilerin psikolojik taşıma kapasitesi algısı, uyuşma göre değişmektedir” hipotezi, psikolojik taşıma kapasitesinin alt boyutlarından “hizmet kalitesine ilişkin psikolojik taşıma kapasitesi” boyutu açısından kabul edilmiştir.

Katılımcılar arasında uyruk değişkenine dayalı olarak turizmin çevresel etkisine ilişkin psikolojik taşıma kapasitesi algısında farklılık olup olmadığını belirlemeye yönelik yapılan analiz sonucu, uyruk değişkenine dayalı turizmin çevresel etkisine ilişkin psikolojik taşıma kapasitesi algısının da farklılaştığı ortaya çıkmıştır ($t = -2,341$, $p = ,020$). Çizelge 24’den de görülebileceği gibi ortalamalar yerli ziyaretçilerde 3,09, yabancı ziyaretçilerde 3,40’dır. Bu sonuç yabancı ziyaretçilerin, turizmin çevresel etkisine ilişkin psikolojik taşıma kapasitesi algısının daha yüksek olduğunu, yerli ziyaretçilerde ise daha düşük olduğunu ortaya koymaktadır. Diğer bir deyişle yabancı ziyaretçiler, yerli ziyaretçilere göre turizmin olumsuz çevresel

etkilerinin daha çok olduğunu düşünmektedir. Bu bulgular doğrultusunda araştırmanın ilk hipotezi olan “ziyaretçilerin psikolojik taşıma kapasitesi algısı, uyruğa göre değişmektedir” hipotezi, psikolojik taşıma kapasitesi alt boyutunun “turizmin çevresel etkisine ilişkin psikolojik taşıma kapasitesi” açısından kabul edilmiştir.

Katılımcılar arasında uyruk değişkenine dayalı olarak çevresel duyarlılık düşüncesinde farklılık olup olmadığını belirlemeye yönelik yapılan analiz sonucu, uyruk değişkenine dayalı çevresel duyarlılıkta istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık ortaya çıkmıştır ($t= 3,385$, $p=,001$). Çizelge 24’den de görülebileceği gibi yerli ziyaretçilerin ortalaması 4,17 iken, yabancı ziyaretçilerin ortalaması 3,77’dir. Bu sonuç yerli ziyaretçilerin çevresel duyarlılığının, yabancı ziyaretçilere göre daha yüksek olduğunu ortaya koymaktadır. Bu bulgular araştırmada öngörülen “ziyaretçilerin çevresel duyarlılığı, uyruğa göre değişmektedir.” yönündeki H2 hipotezini desteklemektedir.

4.8.2. Cinsiyet Değişkenine Yönelik Hipotezlerin Test Edilmesi

Katılımcıların cinsiyet değişkenine yönelik hipotezlerinin test edilmesi ve yorumlanması çizelgeler yardımıyla yapılmıştır. İlk olarak cinsiyet değişkeninin, katılımcıların yoğunluğa ilişkin psikolojik taşıma kapasitesi algılarına, ikinci olarak hizmet kalitesine ilişkin psikolojik taşıma kapasitesi algılarına, üçüncü olarak turizmin çevresel etkisine ilişkin psikolojik taşıma kapasitesi algılarına ve son olarak çevresel duyarlılık değerlendirmelerine göre farklılık gösterip göstermediği test edilmiştir.

Katılımcılar arasında cinsiyet değişkenine dayalı olarak yoğunluğa ilişkin psikolojik taşıma kapasitesi algısında farklılık olup olmadığını belirlemeye yönelik yapılan analiz sonucu, cinsiyet değişkenine dayalı yoğunluğa ilişkin psikolojik taşıma kapasitesi algısında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunamamıştır ($t= 1,103$, $p=,271$). Bu sonuç doğrultusunda araştırmanın üçüncü hipotezi olan “ziyaretçilerin psikolojik taşıma kapasitesi algısı, cinsiyete göre değişmektedir” hipotezi, psikolojik taşıma kapasitesinin “yoğunluğa ilişkin psikolojik taşıma kapasitesi” alt boyutu açısından kabul edilmemiştir.

Çizelge 25: Cinsiyet Değişkenine Dayalı Alt Boyutlar Düzeyinde Psikolojik Taşıma Kapasitesi Algı Farklılığı

Cinsiyet	N	Ortalama	S.S.	t	p
Yoğunluğa İlişkin Psikolojik Taşıma Kapasitesi Algı Farklılığı					
Erkek	182	3,71	,810	1,103	,271
Kadın	225	3,61	,918		
Hizmet Kalitesine İlişkin Psikolojik Taşıma Kapasitesi Algı Farklılığı					
Erkek	182	2,74	,940	-2,277	,023
Kadın	225	2,95	,894		
Turizmin Çevresel Etkisine İlişkin Psikolojik Taşıma Kapasitesi Algı Farklılığı					
Erkek	182	3,05	,976	-1,593	,112
Kadın	225	3,21	1,00		
Çevresel Duyarlılık Değerlendirmelerinde Görülen Düşünce Farklılıkları					
Erkek	182	4,12	,907	,306	,759
Kadın	225	4,09	,938		

Psikolojik taşıma kapasitesinin alt boyutlarından “hizmet kalitesine ilişkin psikolojik taşıma kapasitesi” boyutu açısından ise katılımcıların cinsiyet değişkenine dayalı algı farklılığı istatistiksel olarak anlamlıdır ($t = -2,277$, $p = ,023$). Çizelge 25’den de görülebileceği gibi ortalamalar erkek ziyaretçilerde 2,74, kadın ziyaretçilerde 2,95’dir. Bu sonuç kadın ziyaretçilerin hizmet kalitesine ilişkin psikolojik taşıma kapasitesi algısının, erkek ziyaretçilere göre daha olumlu olduğunu ortaya koymaktadır. Bu bulgular doğrultusunda araştırmanın üçüncü hipotezi olan “ziyaretçilerin psikolojik taşıma kapasitesi algısı, cinsiyete göre değişmektedir” hipotezi, psikolojik taşıma kapasitesinin alt boyutlarından “hizmet kalitesine ilişkin psikolojik taşıma kapasitesi” boyutu açısından kabul edilmiştir.

Katılımcılar arasında cinsiyet değişkenine dayalı olarak turizmin çevresel etkisine ilişkin psikolojik taşıma kapasitesi algısında farklılık olup olmadığını belirlemeye yönelik yapılan analiz sonucu, cinsiyet değişkenine dayalı turizmin çevresel etkisine ilişkin psikolojik taşıma kapasitesi algısında ise istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunamamıştır ($t = -1,593$, $p = ,112$). Bu sonuç doğrultusunda araştırmanın üçüncü hipotezi olan “ziyaretçilerin psikolojik taşıma kapasitesi algısı, cinsiyete göre değişmektedir” hipotezi, psikolojik taşıma kapasitesinin “turizmin çevresel etkisine ilişkin psikolojik taşıma kapasitesi” alt boyutu açısından kabul edilmemiştir.

Katılımcılar arasında cinsiyet değişkenine dayalı olarak çevresel duyarlılık düşüncesinde farklılık olup olmadığını belirlemeye yönelik yapılan analiz sonucu, cinsiyet değişkenine dayalı çevresel duyarlılıkta istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunamamıştır ($t= ,306$, $p=,759$). Bu bulgular araştırmada öngörülen “ziyaretçilerin çevresel duyarlılığı, cinsiyete göre değişmektedir” yönündeki H4 hipotezini desteklememektedir.

4.8.3. Medeni Durum Değişkenine Yönelik Hipotezlerin Test Edilmesi

Çalışmada öncelikle medeni durum ile psikolojik taşıma kapasitesi alt boyutlarını oluşturan faktörler arasındaki algı farklılığı, ardından ise medeni durum ile ziyaretçilerin çevresel duyarlılıkla ilgili düşünce farklılığına yönelik hipotezler test edilmiştir.

Çizelge 26: Medeni Durum Değişkenine Dayalı Alt Boyutlar Düzeyinde Psikolojik Taşıma Kapasitesi Algı Farklılığı

M. Durum	N	Ortalama	S.S.	t	p
Yoğunluğa İlişkin Psikolojik Taşıma Kapasitesi Algı Farklılığı					
Bekar	258	3,63	,847	-,709	,479
Evli	149	3,69	,913		
Hizmet Kalitesine İlişkin Psikolojik Taşıma Kapasitesi Algı Farklılığı					
Bekar	258	2,85	,946	-,259	,795
Evli	149	2,87	,876		
Turizmin Çevresel Etkisine İlişkin Psikolojik Taşıma Kapasitesi Algı Farklılığı					
Bekar	258	3,09	,962	-1,117	,265
Evli	149	3,21	1,04		
Çevresel Duyarlılık Değerlendirmelerinde Görülen Düşünce Farklılıkları					
Bekar	258	4,01	,952	-2,706	,007
Evli	149	4,27	,851		

Katılımcılar arasında medeni durum değişkenine dayalı olarak yoğunluğa ilişkin psikolojik taşıma kapasitesi algısında farklılık olup olmadığını belirlemeye yönelik yapılan analiz sonucu, medeni durum değişkenine dayalı yoğunluğa ilişkin psikolojik taşıma kapasitesi algısında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunamamıştır ($t= -,709$, $p=,479$). Bu sonuç doğrultusunda araştırmanın beşinci

hipotezi olan “ziyaretçilerin psikolojik taşıma kapasitesi algısı, medeni duruma göre değişmektedir” hipotezi, psikolojik taşıma kapasitesinin “yoğunluğa ilişkin psikolojik taşıma kapasitesi” alt boyutu açısından kabul edilmemiştir.

Katılımcılar arasında medeni durum değişkenine dayalı olarak hizmet kalitesine ilişkin psikolojik taşıma kapasitesi algısında farklılık olup olmadığını belirlemeye yönelik yapılan analiz sonucu, medeni durum değişkenine dayalı hizmet kalitesine ilişkin psikolojik taşıma kapasitesi algısında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamıştır ($t = -0,259$, $p = 0,795$). Bu sonuç doğrultusunda araştırmanın beşinci hipotezi olan “ziyaretçilerin psikolojik taşıma kapasitesi algısı, medeni duruma göre değişmektedir” hipotezi, psikolojik taşıma kapasitesinin “hizmet kalitesine ilişkin psikolojik taşıma kapasitesi” alt boyutu açısından kabul edilmemiştir.

Katılımcılar arasında medeni durum değişkenine dayalı olarak turizmin çevresel etkisine ilişkin psikolojik taşıma kapasitesi algısında farklılık olup olmadığını belirlemeye yönelik yapılan analiz sonucu, medeni durum değişkenine dayalı turizmin çevresel etkisine ilişkin psikolojik taşıma kapasitesi algısında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamıştır ($t = -1,117$, $p = 0,265$). Bu sonuç doğrultusunda araştırmanın beşinci hipotezi olan “ziyaretçilerin psikolojik taşıma kapasitesi algısı, medeni duruma göre değişmektedir” hipotezi, psikolojik taşıma kapasitesinin “turizmin çevresel etkisine ilişkin psikolojik taşıma kapasitesi” alt boyutu açısından kabul edilmemiştir.

Katılımcılar arasında medeni durum değişkenine dayalı olarak çevresel duyarlılık düşüncesinde farklılık olup olmadığını belirlemeye yönelik yapılan analiz sonucu, medeni durum değişkenine dayalı çevresel duyarlılıkta istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık ortaya çıkmıştır ($t = -2,706$, $p = 0,007$). Çizelge 26’den da görülebileceği gibi bekar ziyaretçilerin ortalaması 4,01 iken, evli ziyaretçilerin ortalaması 4,27’dir. Bu sonuç evli ziyaretçilerin çevresel duyarlılığının, bekar ziyaretçilere göre daha yüksek olduğunu ortaya koymaktadır. Bu bulgular araştırmada öngörülen “ziyaretçilerin çevresel duyarlılığı, medeni duruma göre değişmektedir” yönündeki H6 hipotezini desteklemektedir.

4.8.4. Yaş Değişkenine Yönelik Hipotezlerin Test Edilmesi

Bu kısımda katılımcıların yaşları ile psikolojik taşıma kapasitesi algıları ve çevresel duyarlılık değerlendirmelerinde görülen düşünce farklılıklarına yönelik hipotezler test edilmektedir. Yaş değişkenine ilişkin hipotezlerin test edilmesine yönelik sonuçlar çizelgeler yardımıyla yorumlanmaktadır.

Çizelge 27: Yaş Değişkenine Dayalı Alt Boyutlar Düzeyinde Psikolojik Taşıma Kapasitesi Algı Farklılığı

Yaş	N	Ortalama	S.S.	F	p
Yoğunluğa İlişkin Psikolojik Taşıma Kapasitesi Algı Farklılığı					
20 yaş ve altı	38	3,56	,786	1,449	,206
21-25 yaş	111	3,74	,888		
26-30 yaş	137	3,61	,907		
31-35 yaş	59	3,50	,819		
36-40 yaş	31	3,64	,847		
40 yaş ve üstü	31	3,95	,833		
Hizmet Kalitesine İlişkin Psikolojik Taşıma Kapasitesi Algı Farklılığı					
20 yaş ve altı	38	3,14	,966	3,159	,008
21-25 yaş	111	2,99	1,02		
26-30 yaş	137	2,82	,836		
31-35 yaş	59	2,49	,845		
36-40 yaş	31	2,86	,768		
40 yaş ve üstü	31	2,87	,953		
Turizmin Çevresel Etkisine İlişkin Psikolojik Taşıma Kapasitesi Algı Farklılığı					
20 yaş ve altı	38	3,01	,920	1,078	,372
21-25 yaş	111	3,10	,998		
26-30 yaş	137	3,22	,961		
31-35 yaş	59	3,28	1,02		
36-40 yaş	31	2,91	1,04		
40 yaş ve üstü	31	2,98	1,08		
Çevresel Duyarlılık Değerlendirmelerinde Görülen Düşünce Farklılıkları					
20 yaş ve altı	38	3,91	1,13	2,234	,050
21-25 yaş	111	4,06	,874		
26-30 yaş	137	4,01	,966		
31-35 yaş	59	4,41	,684		
36-40 yaş	31	4,17	,946		
40 yaş ve üstü	31	4,27	,898		

Katılımcılar arasında yaş değişkenine dayalı olarak yoğunluğa ilişkin psikolojik taşıma kapasitesi algısında farklılık olup olmadığını belirlemeye yönelik yapılan analiz sonucu $F=1,449$, $p=,206$ düzeyinde yaş değişkenine dayalı yoğunluğa ilişkin psikolojik taşıma kapasitesi algısında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Bu sonuç doğrultusunda araştırmanın yedinci hipotezi olan “ziyaretçilerin psikolojik taşıma kapasitesi algısı, yaşa göre değişmektedir” hipotezi, psikolojik taşıma kapasitesinin “yoğunluğa ilişkin psikolojik taşıma kapasitesi” alt boyutu açısından kabul edilmemiştir.

Psikolojik taşıma kapasitesinin alt boyutlarından “hizmet kalitesine ilişkin psikolojik taşıma kapasitesi” boyutu açısından ise katılımcıların yaş değişkenine dayalı algı farklılığı istatistiksel olarak anlamlıdır ($F=3,159$, $p=,008$). Farklılığın kaynağının tespit edilmesinde Tukey testinden yararlanılmıştır. Tukey testi sonucunda 20 yaş ve altı ($\bar{x}= 3,14$) ve 31-35 yaş ($\bar{x}= 2,49$), 21-25 yaş ($\bar{x}= 2,99$) ve 31-35 yaşları ($\bar{x}= 2,49$) arasında bir farklılık bulunmuştur. Bu bulgular doğrultusunda araştırmanın yedinci hipotezi olan “ziyaretçilerin psikolojik taşıma kapasitesi algısı, yaşa göre değişmektedir” hipotezi, psikolojik taşıma kapasitesinin “hizmet kalitesine ilişkin psikolojik taşıma kapasitesi” alt boyutu açısından kabul edilmiştir.

Katılımcılar arasında yaş değişkenine dayalı olarak turizmin çevresel etkisine ilişkin psikolojik taşıma kapasitesi algısında farklılık olup olmadığını belirlemeye yönelik yapılan analiz sonucu $F=1,078$, $p=,372$ düzeyinde yaş değişkenine dayalı turizmin çevresel etkisine ilişkin psikolojik taşıma kapasitesi algısında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Bu sonuç doğrultusunda araştırmanın yedinci hipotezi olan “ziyaretçilerin psikolojik taşıma kapasitesi algısı, yaşa göre değişmektedir” hipotezi, psikolojik taşıma kapasitesinin “turizmin çevresel etkisine ilişkin psikolojik taşıma kapasitesi” alt boyutu açısından kabul edilmemiştir.

Katılımcılar arasında yaş değişkenine dayalı olarak çevresel duyarlılık düşüncesinde farklılık olup olmadığını belirlemeye yönelik yapılan analiz sonucu $F=2,234$, $p=,050$ düzeyinde yaş değişkenine dayalı çevresel duyarlılıkta istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık ortaya çıkmıştır. Çizelge 27’den de görülebileceği gibi ortalamalar 31 yaş ve üstü 4,17 ile 4,41 arasında değişmektedir. 21-30 yaş arasında ise 4,01 ve 4,06 arasındadır. 3,91 ile en düşük ortalama ise 20 yaş ve altındadır. Bu sonuç 31 yaş ve üstünün çevresel duyarlılığının daha yüksek olduğunu, 20 yaş ve

altında ise daha düşük olduğunu ortaya koymaktadır. Diğer bir deyişle, yaş arttıkça çevresel duyarlılık da artmaktadır. Bu bulgular araştırmada öngörülen “ziyaretçilerin çevresel duyarlılığı, yaşa göre değişmektedir.” yönündeki H8 hipotezini desteklemektedir.

4.8.5. Öğrenim Durumu Değişkenine Yönelik Hipotezlerin Test Edilmesi

Bu kısımda katılımcıların öğrenim durumları ile psikolojik taşıma kapasitesi algıları ve çevresel duyarlılık değerlendirmelerinde görülen olası düşünce farklılıklarına yönelik testler yer almaktadır.

Çizelge 28: Öğrenim Durumu Değişkenine Dayalı Alt Boyutlar Düzeyinde Psikolojik Taşıma Kapasitesi Algı Farklılığı

Ö. Durumu	N	Ortalama	S.S.	F	p
Yoğunluğa İlişkin Psikolojik Taşıma Kapasitesi Algı Farklılığı					
Lise ve altı	64	3,58	,942	,656	,580
Önlisans	42	3,76	,890		
Lisans	225	3,63	,849		
Lisansüstü	76	3,74	,871		
Hizmet Kalitesine İlişkin Psikolojik Taşıma Kapasitesi Algı Farklılığı					
Lise ve altı	64	2,94	1,03	,584	,625
Önlisans	42	2,72	,889		
Lisans	225	2,84	,904		
Lisansüstü	76	2,90	,884		
Turizmin Çevresel Etkisine İlişkin Psikolojik Taşıma Kapasitesi Algı Farklılığı					
Lise ve altı	64	3,08	,964	,467	,705
Önlisans	42	3,15	1,23		
Lisans	225	3,11	,956		
Lisansüstü	76	3,25	,987		
Çevresel Duyarlılık Değerlendirmelerinde Görülen Düşünce Farklılıkları					
Lise ve altı	64	4,13	1,04	2,344	,073
Önlisans	42	4,45	,705		
Lisans	225	4,04	,940		
Lisansüstü	76	4,09	,842		

Katılımcılar arasında öğrenim durumu değişkenine dayalı olarak yoğunluğa ilişkin psikolojik taşıma kapasitesi algısında farklılık olup olmadığını belirlemeye

yönelik yapılan analiz sonucu $F=,656$, $p=,580$ düzeyinde öğrenim durumu değişkenine dayalı yoğunluğa ilişkin psikolojik taşıma kapasitesi algısında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Bu sonuç doğrultusunda araştırmanın dokuzuncu hipotezi olan “ziyaretçilerin psikolojik taşıma kapasitesi algısı, öğrenim durumuna göre değişmektedir” hipotezi, psikolojik taşıma kapasitesinin “yoğunluğa ilişkin psikolojik taşıma kapasitesi” alt boyutuna göre kabul edilmemiştir.

Katılımcılar arasında öğrenim durumu değişkenine dayalı olarak hizmet kalitesine ilişkin psikolojik taşıma kapasitesi algısında farklılık olup olmadığını belirlemeye yönelik yapılan analiz sonucu $F=,584$, $p=,625$ düzeyinde öğrenim durumu değişkenine dayalı hizmet kalitesine ilişkin psikolojik taşıma kapasitesi algısında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Bu sonuç doğrultusunda araştırmanın dokuzuncu hipotezi olan “ziyaretçilerin psikolojik taşıma kapasitesi algısı, öğrenim durumuna göre değişmektedir” hipotezi, psikolojik taşıma kapasitesinin “hizmet kalitesine ilişkin psikolojik taşıma kapasitesi” alt boyutu açısından kabul edilmemiştir.

Katılımcılar arasında öğrenim durumu değişkenine dayalı olarak turizmin çevresel etkisine ilişkin psikolojik taşıma kapasitesi algısında farklılık olup olmadığını belirlemeye yönelik yapılan analiz sonucu $F=,467$, $p=,705$ düzeyinde öğrenim durumu değişkenine dayalı turizmin çevresel etkisine ilişkin psikolojik taşıma kapasitesi algısında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Bu sonuç doğrultusunda araştırmanın dokuzuncu hipotezi olan “ziyaretçilerin psikolojik taşıma kapasitesi algısı, öğrenim durumuna göre değişmektedir” hipotezi, psikolojik taşıma kapasitesinin “turizmin çevresel etkisine ilişkin psikolojik taşıma kapasitesi” alt boyutu açısından kabul edilmemiştir.

Katılımcılar arasında öğrenim durumu değişkenine dayalı olarak çevresel duyarlılık düşüncesinde farklılık olup olmadığını belirlemeye yönelik yapılan analiz sonucu $F=2,434$, $p=,073$ düzeyinde öğrenim durumu değişkenine dayalı çevresel duyarlılıkta istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Sonuç olarak elde edilen bulgular, araştırmada öngörülen “ziyaretçilerin çevre duyarlılığı, öğrenim durumuna göre değişmektedir” yönündeki H10 hipotezini desteklememektedir.

4.8.6. Meslek Değişkenine Yönelik Hipotezlerin Test Edilmesi

Katılımcıların meslekleri ile psikolojik taşıma kapasitesi algıları ve çevre duyarlılıkları düşüncelerine yönelik oluşturulan hipotezler bu başlık altında çizelgeler yardımıyla açıklanmıştır.

Katılımcılar arasında meslek değişkenine dayalı olarak yoğunluğa ilişkin psikolojik taşıma kapasitesi algısında farklılık olup olmadığını belirlemeye yönelik yapılan analiz sonucu $F=,369$, $p=,831$ düzeyinde meslek değişkenine dayalı yoğunluğa ilişkin psikolojik taşıma kapasitesi algısında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Bu sonuç doğrultusunda araştırmanın on birinci hipotezi olan “ziyaretçilerin psikolojik taşıma kapasitesi algısı, mesleğe göre değişmektedir” hipotezi, psikolojik taşıma kapasitesinin “yoğunluğa ilişkin psikolojik taşıma kapasitesi” alt boyutu açısından kabul edilmemiştir.

Katılımcılar arasında meslek değişkenine dayalı olarak hizmet kalitesine ilişkin psikolojik taşıma kapasitesi algısında farklılık olup olmadığını belirlemeye yönelik yapılan analiz sonucu $F=1,397$, $p=,234$ düzeyinde meslek durumu değişkenine dayalı hizmet kalitesine ilişkin psikolojik taşıma kapasitesi algısında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Bu sonuç doğrultusunda araştırmanın on birinci hipotezi olan “ziyaretçilerin psikolojik taşıma kapasitesi algısı, mesleğe göre değişmektedir” hipotezi, psikolojik taşıma kapasitesinin “hizmet kalitesine ilişkin psikolojik taşıma kapasitesi” alt boyutu açısından kabul edilmemiştir.

Katılımcılar arasında meslek değişkenine dayalı olarak turizmin çevresel etkisine ilişkin psikolojik taşıma kapasitesi algısında farklılık olup olmadığını belirlemeye yönelik yapılan analiz sonucu $F=1,635$, $p=,164$ düzeyinde meslek değişkenine dayalı turizmin çevresel etkisine ilişkin psikolojik taşıma kapasitesi algısında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunamamıştır.

Bu sonuç doğrultusunda araştırmanın on birinci hipotezi olan “ziyaretçilerin psikolojik taşıma kapasitesi algısı, mesleğe göre değişmektedir” hipotezi, psikolojik taşıma kapasitesinin “turizmin çevresel etkisine ilişkin psikolojik taşıma kapasitesi” alt boyutu açısından kabul edilmemiştir.

Katılımcılar arasında meslek değişkenine dayalı olarak çevresel duyarlılık düşüncesinde farklılık olup olmadığını belirlemeye yönelik yapılan analiz sonucu $F=1,700$, $p=,149$ düzeyinde meslek değişkenine dayalı çevresel duyarlılıkta istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Bu bulgular araştırmada öngörülen “ziyaretçilerin çevre duyarlılığı, mesleğe göre değişmektedir” yönündeki H12 hipotezini desteklememektedir.

Çizelge 29: Meslek Değişkenine Dayalı Alt Boyutlar Düzeyinde Psikolojik Taşıma Kapasitesi Algı Farklılığı

Meslek	N	Ortalama	S.S.	F	p
Yoğunluğa İlişkin Psikolojik Taşıma Kapasitesi Algı Farklılığı					
İşçi	50	3,68	,709	,369	,831
Memur	96	3,69	,816		
Öğrenci	91	3,71	,853		
Serbest meslek	39	3,55	,918		
Diğer	131	3,61	,967		
Hizmet Kalitesine İlişkin Psikolojik Taşıma Kapasitesi Algı Farklılığı					
İşçi	50	3,02	,852	1,397	,234
Memur	96	2,92	,900		
Öğrenci	91	2,93	,991		
Serbest meslek	39	2,76	1,06		
Diğer	74	2,73	,855		
Turizmin Çevresel Etkisine İlişkin Psikolojik Taşıma Kapasitesi Algı Farklılığı					
İşçi	50	3,18	1,01	1,635	,164
Memur	96	2,96	,954		
Öğrenci	91	3,15	,975		
Serbest meslek	39	3,00	1,00		
Diğer	74	3,28	1,01		
Çevresel Duyarlılık Değerlendirmelerinde Görülen Düşünce Farklılıkları					
İşçi	50	4,33	,746	1,700	,149
Memur	96	4,11	,841		
Öğrenci	91	3,96	1,01		
Serbest meslek	39	4,28	,893		
Diğer	74	4,06	,973		

4.8.7. Yerli Gelir Değişkenine Yönelik Hipotezlerin Test Edilmesi

Katılımcıların gelirleri ile psikolojik taşıma kapasitesi algıları ve çevresel duyarlılık değerlendirmelerinde görülen düşünce farklılığına yönelik oluşturulan

hipotezler test edilmiştir. Elde edilen sonuçlar ise çizelgeler yardımıyla yorumlanmıştır. Araştırmada yerli ziyaretçi sayısı %84,3 oranla, 343 kişiden oluşmaktadır. Dolayısıyla bu bölümdeki çizelge sonuçları, yerli ziyaretçi sayısı olan 343 kişi üzerinden ele alınmaktadır.

Yerli katılımcılar arasında gelir değişkenine dayalı olarak yoğunluğa ilişkin psikolojik taşıma kapasitesi algısında farklılık olup olmadığını belirlemeye yönelik yapılan analiz sonucu $F=1,564$, $p=,184$ düzeyinde gelir değişkenine dayalı yoğunluğa ilişkin psikolojik taşıma kapasitesi algısında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Bu sonuç doğrultusunda araştırmanın on üçüncü hipotezi olan “yerli ziyaretçilerin psikolojik taşıma kapasitesi algısı, gelir durumuna göre değişmektedir” hipotezi, psikolojik taşıma kapasitesinin “yoğunluğa ilişkin psikolojik taşıma kapasitesi” alt boyutu açısından kabul edilmemiştir.

Yerli katılımcılar arasında gelir değişkenine dayalı olarak hizmet kalitesine ilişkin psikolojik taşıma kapasitesi algısında farklılık olup olmadığını belirlemeye yönelik yapılan analiz sonucu $F=1,413$, $p=,229$ düzeyinde gelir durumu değişkenine dayalı hizmet kalitesine ilişkin psikolojik taşıma kapasitesi algısında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Bu sonuç doğrultusunda araştırmanın on üçüncü hipotezi olan “yerli ziyaretçilerin psikolojik taşıma kapasitesi algısı, gelir durumuna göre değişmektedir” hipotezi, psikolojik taşıma kapasitesinin “hizmet kalitesine ilişkin psikolojik taşıma kapasitesi” alt boyutu açısından kabul edilmemiştir.

Yerli katılımcılar arasında gelir değişkenine dayalı olarak turizmin çevresel etkisine ilişkin psikolojik taşıma kapasitesi algısında farklılık olup olmadığını belirlemeye yönelik yapılan analiz sonucu $F=1,705$, $p=,148$ düzeyinde gelir değişkenine dayalı turizmin çevresel etkisine ilişkin psikolojik taşıma kapasitesi algısında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Bu sonuç doğrultusunda araştırmanın on üçüncü hipotezi olan “yerli ziyaretçilerin psikolojik taşıma kapasitesi algısı, gelir durumuna göre değişmektedir” hipotezi, psikolojik taşıma kapasitesinin “turizmin çevresel etkisine ilişkin psikolojik taşıma kapasitesi” alt boyutu açısından kabul edilmemiştir.

Çizelge 30: Yerli Gelir Değişkenine Dayalı Alt Boyutlar Düzeyinde Psikolojik Taşıma Kapasitesi Algı Farklılığı

Yerli Gelir	N	Ortalama	S.S.	F	p
Yoğunluğa İlişkin Psikolojik Taşıma Kapasitesi Algı Farklılığı					
1500 TL ve altı	92	3,78	,931	1,564	,184
1501-3000 TL	93	3,55	,913		
3001-4500 TL	88	3,75	,801		
4501-6000 TL	29	3,43	,868		
6001 TL ve üstü	41	3,56	,940		
Hizmet Kalitesine İlişkin Psikolojik Taşıma Kapasitesi Algı Farklılığı					
1500 TL ve altı	92	2,75	,977	1,413	,229
1501-3000 TL	93	2,89	,936		
3001-4500 TL	88	2,70	,870		
4501-6000 TL	29	2,47	,870		
6001 TL ve üstü	41	2,69	,779		
Turizmin Çevresel Etkisine İlişkin Psikolojik Taşıma Kapasitesi Algı Farklılığı					
1500 TL ve altı	92	3,13	1,06	1,705	,148
1501-3000 TL	93	3,07	,901		
3001-4500 TL	88	2,89	1,03		
4501-6000 TL	29	3,25	1,05		
6001 TL ve üstü	41	3,34	1,05		
Çevresel Duyarlılık Değerlendirmelerinde Görülen Düşünce Farklılıkları					
1500 TL ve altı	92	4,13	1,07	1,453	,216
1501-3000 TL	93	4,26	,775		
3001-4500 TL	88	4,04	,951		
4501-6000 TL	29	4,04	,775		
6001 TL ve üstü	41	4,40	,861		

Yerli katılımcılar arasında gelir değişkenine dayalı olarak çevresel duyarlılık düşüncesinde farklılık olup olmadığını belirlemeye yönelik yapılan analiz sonucu $F=1,453$, $p=,216$ düzeyinde gelir değişkenine dayalı çevresel duyarlılıkta istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Bu bulgular araştırmada öngörülen “yerli ziyaretçilerin çevre duyarlılığı, gelir durumuna göre değişmektedir” yönündeki H14 hipotezini desteklememektedir.

Çalışmada yabancı katılımcılar arasında gelir değişkenine dayalı alt boyutlar düzeyinde algı farklılığının olup olmadığı da belirlenmek istenmiş, ancak yeterli örneklem elde edilemediğinden değerlendirme yapılamamıştır.

4.8.8. Çevre Tahribatı Puanlama Değişkenine Yönelik Hipotezlerin Test Edilmesi

Katılımcıların Pamukkale'deki çevre tahribatına yönelik puanlamalarına ilişkin hipotezler çizelgeler yardımıyla açıklanmıştır. Katılımcılar Pamukkale'de çevre tahribatı olmadığını düşünüyorlar ise 0 puan, olduğunu düşünüyorlarsa 1 ile 10 arasında puan vermişlerdir (1 en düşük, 10 en yüksek).

Katılımcılar arasında çevre tahribatı puanlama değişkenine dayalı olarak yoğunluğa ilişkin psikolojik taşıma kapasitesi algısında farklılık olup olmadığını belirlemeye yönelik yapılan analiz sonucu $F=,922$, $p=,513$ düzeyinde çevre tahribatı puanlama değişkenine dayalı yoğunluğa ilişkin psikolojik taşıma kapasitesi algısında bir farklılık bulunamamıştır. Bu sonuç doğrultusunda araştırmanın on beşinci hipotezi olan “ziyaretçilerin psikolojik taşıma kapasitesi algısı, çevre tahribatı puanlamasına göre değişmektedir” hipotezi, psikolojik taşıma kapasitesinin “yoğunluğa ilişkin psikolojik taşıma kapasitesi” alt boyutu açısından kabul edilmemiştir.

“Hizmet kalitesine ilişkin psikolojik taşıma kapasitesi” boyutu açısından ise katılımcıların çevre tahribatı puanlama değişkenine dayalı algıları değişmektedir ($F=3,666$, $p=,000$). Farklılığın kaynağının tespit edilmesinde Tukey testinden yararlanılmıştır. Tukey testi sonucunda 0 puan ($\bar{x}= 3,92$) ve 5 puan ($\bar{x}= 2,72$), 0 puan ($\bar{x}= 3,92$) ve 6 puan ($\bar{x}= 2,78$), 0 puan ($\bar{x}= 3,92$) ve 7 puan ($\bar{x}= 2,68$), 0 puan ($\bar{x}= 3,92$) ve 8 puan ($\bar{x}= 2,57$), 0 puan ($\bar{x}= 3,92$) ve 10 puan ($\bar{x}= 2,38$) düzeyleri arasında bir farklılık bulunmuştur. Bu bulgular doğrultusunda araştırmanın on beşinci hipotezi olan “ziyaretçilerin psikolojik taşıma kapasitesi algısı, çevre tahribatı puanlamasına göre değişmektedir” hipotezi, psikolojik taşıma kapasitesinin “hizmet kalitesine ilişkin psikolojik taşıma kapasitesi” alt boyutuna göre kabul edilmiştir.

Çizelge 31: Çevre Tahribatını Puanlama Değişkenine Dayalı Alt Boyutlar Düzeyinde Psikolojik Taşıma Kapasitesi Algı Farklılığı

Puan	N	Ortalama	S.S.	F	p
Yoğunluğa İlişkin Psikolojik Taşıma Kapasitesi Algı Farklılığı					
0	9	4,18	,851	,922	,513
1	24	3,91	,638		
2	38	3,63	,700		
3	46	3,55	,914		
4	49	3,67	,718		
5	65	3,57	,932		
6	38	3,76	,830		
7	60	3,58	,938		
8	39	3,67	,890		
9	19	3,45	1,12		
10	20	3,80	1,01		
Hizmet Kalitesine İlişkin Psikolojik Taşıma Kapasitesi Algı Farklılığı					
0	9	3,92	,829	3,666	,000
1	24	3,19	,555		
2	38	3,15	1,08		
3	46	3,02	1,06		
4	49	2,93	,940		
5	65	2,72	,885		
6	38	2,78	,874		
7	60	2,68	,732		
8	39	2,57	,809		
9	19	2,98	,912		
10	20	2,38	,900		
Turizmin Çevresel Etkisine İlişkin Psikolojik Taşıma Kapasitesi Algı Farklılığı					
0	9	2,50	1,08	2,936	,001
1	24	2,69	,733		
2	38	2,96	,983		
3	46	2,92	,901		
4	49	2,89	,886		
5	65	3,19	1,03		
6	38	3,40	,987		
7	60	3,39	,944		
8	39	3,34	,876		
9	19	3,63	1,03		
10	20	3,07	1,36		

Çizelge 31-devam

Çevresel Duyarlılık Değerlendirmelerinde Görülen Düşünce Farklılıkları					
0	9	4,48	,503	,887	,546
1	24	4,22	1,02		
2	38	3,91	1,02		
3	46	4,04	,901		
4	49	4,00	,982		
5	65	4,08	,870		
6	38	4,30	,780		
7	60	4,05	,936		
8	39	4,25	,803		
9	19	3,96	1,25		
10	20	4,31	,888		

Çalışmada katılımcılar arasında çevre tahribatı puanlama değişkenine dayalı turizmin çevresel etkisine ilişkin psikolojik taşıma kapasitesi algısının da farklılaştığı ortaya çıkmıştır ($F=2,936$, $p=,001$). Çizelge 31'den de görülebileceği gibi ortalamalar 2,50 ile 3,63 arasında değişmektedir. En yüksek ortalama 3,63 ile 9 puan veren katılımcılarda görülürken, en düşük ortalama ise 2,50 ile 0 puan veren katılımcılarda görülmektedir. Bu sonuç bazı grup istisnaları hariç, çevre tahribatı puanı yükseldikçe katılımcıların turizmin çevresel etkisine ilişkin psikolojik taşıma kapasitesi algısının yükseldiğini göstermektedir. Bu bulgular doğrultusunda araştırmanın on beşinci hipotezi olan “ziyaretçilerin psikolojik taşıma kapasitesi algısı, çevre tahribatı puanlamasına göre değişmektedir” hipotezi, psikolojik taşıma kapasitesinin “turizmin çevresel etkisine ilişkin psikolojik taşıma kapasitesi” alt boyutu açısından kabul edilmiştir. Katılımcılar arasında çevre tahribatı puanlama değişkenine dayalı çevresel duyarlılıklarında ise bir farklılık bulunmamaktadır ($F=,887$, $p=,546$). Bu bulgular araştırmada öngörülen “ziyaretçilerin çevre duyarlılığı, çevre tahribatı puanlamasına göre değişmektedir” yönündeki H16 hipotezini desteklememektedir. Çalışmada öngörülen hipotezlere ilişkin test sonuçları ise Çizelge 32'de yer almaktadır.

Çizelge 32: Hipotez Testi Sonuçları

H	Hipotez	Sonuç
H1	Ziyaretçilerin psikolojik taşıma kapasitesi algısı, uyruğa göre değişmektedir.	
	Yoğunluğa ilişkin psikolojik taşıma kapasitesi algısı, uyruğa göre değişmektedir.	Red
	Hizmet kalitesine ilişkin psikolojik taşıma kapasitesi algısı, uyruğa göre değişmektedir.	Kabul
	Turizmin çevresel etkisine ilişkin psikolojik taşıma kapasitesi algısı, uyruğa göre değişmektedir.	Kabul
H2	Ziyaretçilerin çevresel duyarlılığı, uyruğa göre değişmektedir.	Kabul
H3	Ziyaretçilerin psikolojik taşıma kapasitesi algısı, cinsiyete göre değişmektedir.	
	Yoğunluğa ilişkin psikolojik taşıma kapasitesi algısı, cinsiyete göre değişmektedir.	Red
	Hizmet kalitesine ilişkin psikolojik taşıma kapasitesi algısı, cinsiyete göre değişmektedir.	Kabul
	Turizmin çevresel etkisine ilişkin psikolojik taşıma kapasitesi algısı, cinsiyete göre değişmektedir.	Red
H4	Ziyaretçilerin çevresel duyarlılığı, cinsiyete göre değişmektedir.	Red
H5	Ziyaretçilerin psikolojik taşıma kapasitesi algısı, medeni duruma göre değişmektedir.	
	Yoğunluğa ilişkin psikolojik taşıma kapasitesi algısı, medeni duruma göre değişmektedir.	Red
	Hizmet kalitesine ilişkin psikolojik taşıma kapasitesi algısı, medeni duruma göre değişmektedir.	Red
	Turizmin çevresel etkisine ilişkin psikolojik taşıma kapasitesi algısı, medeni duruma göre değişmektedir.	Red
H6	Ziyaretçilerin çevre duyarlılığı, medeni duruma göre değişmektedir.	Kabul
H7	Ziyaretçilerin psikolojik taşıma kapasitesi algısı, yaş durumuna göre değişmektedir.	
	Yoğunluğa ilişkin psikolojik taşıma kapasitesi algısı, yaş durumuna göre değişmektedir.	Red
	Hizmet kalitesine ilişkin psikolojik taşıma kapasitesi algısı, yaş durumuna göre değişmektedir.	Kabul
	Turizmin çevresel etkisine ilişkin psikolojik taşıma kapasitesi algısı, yaş durumuna göre değişmektedir.	Red
H8	Ziyaretçilerin çevre duyarlılığı, yaş durumuna göre değişmektedir.	Kabul

Çizelge 32-devam

H9	Ziyaretçilerin psikolojik taşıma kapasitesi algısı, öğrenim durumuna göre değişmektedir.	
	Yoğunluğa ilişkin psikolojik taşıma kapasitesi algısı, öğrenim durumuna göre değişmektedir.	Red
	Hizmet kalitesine ilişkin psikolojik taşıma kapasitesi algısı, öğrenim durumuna göre değişmektedir.	Red
	Turizmin çevresel etkisine ilişkin psikolojik taşıma kapasitesi algısı, öğrenim durumuna göre değişmektedir.	Red
H10	Ziyaretçilerin çevre duyarlılığı, öğrenim durumuna göre değişmektedir.	Red
H11	Ziyaretçilerin psikolojik taşıma kapasitesi algısı, mesleğe göre değişmektedir.	
	Yoğunluğa ilişkin psikolojik taşıma kapasitesi algısı, mesleğe göre değişmektedir.	Red
	Hizmet kalitesine ilişkin psikolojik taşıma kapasitesi algısı, mesleğe göre değişmektedir.	Red
	Turizmin çevresel etkisine ilişkin psikolojik taşıma kapasitesi algısı, mesleğe göre değişmektedir.	Red
H12	Ziyaretçilerin çevre duyarlılığı, mesleğe göre değişmektedir.	Red
H13	Yerli ziyaretçilerin psikolojik taşıma kapasitesi algısı, gelir durumuna göre değişmektedir.	
	Yoğunluğa ilişkin psikolojik taşıma kapasitesi algısı, yerli gelir durumuna göre değişmektedir.	Red
	Hizmet kalitesine ilişkin psikolojik taşıma kapasitesi algısı, yerli gelir durumuna göre değişmektedir.	Red
	Turizmin çevresel etkisine ilişkin psikolojik taşıma kapasitesi algısı, yerli gelir durumuna göre değişmektedir.	Red
H14	Yerli ziyaretçilerin çevre duyarlılığı, gelir durumuna göre değişmektedir.	Red
H15	Ziyaretçilerin psikolojik taşıma kapasitesi algısı, çevre tahribatı puanlamasına göre değişmektedir.	
	Yoğunluğa ilişkin psikolojik taşıma kapasitesi algısı, çevre tahribatı puanlamasına göre değişmektedir.	Red
	Hizmet kalitesine ilişkin psikolojik taşıma kapasitesi algısı, çevre tahribatı puanlamasına göre değişmektedir.	Kabul
	Turizmin çevresel etkisine ilişkin psikolojik taşıma kapasitesi algısı, çevre tahribatı puanlamasına göre değişmektedir.	Kabul
H16	Ziyaretçilerin çevre duyarlılığı, çevre tahribatı puanlamasına göre değişmektedir.	Red

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Pamukkale Hierapolis Ören Yeri'ni ziyaret eden ziyaretçilerin psikolojik taşıma kapasitesi algıları ve çevre duyarlılıkları ile demografik özellikleri arasındaki ilişkinin tespit edilmesini amaçlayan çalışmanın bu bölümünde araştırma sonuçlarına ve önerilere yer verilmektedir.

5.1. Sonuçlar

Çalışmada katılımcıların büyük bir çoğunluğunun Pamukkale Hierapolis Ören Yeri'ni, travertenleri görmek amacıyla günübirlik olarak ve ilk defa ziyaret ettiği ortaya çıkmıştır. Katılımcılar Pamukkale Hierapolis Ören Yeri'nde turistik kaynaklarına zarar veren üç faktörü önem derecesine göre niteliksiz ziyaretçiler, denetim eksikliği ve bakımsızlık olarak sıralamaktadırlar. Katılımcılar turistik kaynaklara en az zarar veren faktör olarak ise doğal afetleri görmektedirler. Ayrıca katılımcıların Pamukkale Hierapolis Ören Yeri'nde orta düzeyde bir çevre tahribatı algıladıkları ortaya çıkmıştır.

Alanyazında Tokmak (2008) ve Dinçer vd. (2015) yapmış oldukları çalışmalarda psikolojik taşıma kapasitesi tek faktör altında incelemiştir. Ancak bu çalışmada ise psikolojik taşıma kapasitesi altında üç faktör ve bu faktörlerle ilişkili çevre duyarlılığı faktörü elde edilmiştir.

Faktör analizinde psikolojik taşıma kapasitesine yönelik elde edilen üç maddeli birinci faktöre “yoğunluğa ilişkin psikolojik taşıma kapasitesi faktörü” adı verilmiştir. Bu faktör, katılımcıların büyük çoğunluğunun Pamukkale Hierapolis Ören Yeri'ne rahat bir ortamda beklemeden giriş çıkış yaptıklarını ve kalabalıktan rahatsızlık hissetmediklerini ortaya koymaktadır. Bu sonuç, katılımcıların Pamukkale

Hierapolis Ören Yeri'nde yoğunluğa ilişkin psikolojik taşıma kapasitesi algılarının genel olarak olumlu olduğu biçiminde yorumlanabilir.

Araştırmada katılımcıların Pamukkale Hierapolis Ören Yeri'ne ilişkin hizmet kalitesi algısını ölçmeye yönelik üç ifadenin aritmetik ortalaması ise 2,85 olarak bulunmuştur. Katılımcıların, Pamukkale Hierapolis Ören Yeri'ndeki güvenlik hizmetlerinin, hizmet veren personel sayısının ve verilen hizmet kalitesinin ziyaretçi sayısını kısmen karşılayabildiği algısına sahip olduğu ortaya çıkmıştır. Böylece hizmet kalitesine ilişkin psikolojik taşıma kapasitesinin kısmen aşıldığı sonucuna ulaşılmaktadır. Ünlüöner ve Tokmak (2009) yapmış olduğu benzer bir çalışmada ise, ziyaretçilerin güvenlik ile ilgili algılamalarının olumlu olduğu görülürken; personel-rehberlik hizmetleri ve temizlik hizmetleri ile ilgili algılamalarının güvenlik hizmetlerine göre daha düşük olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Katılımcıların Pamukkale Hierapolis Ören Yeri'ndeki turizmin çevresel etkisine ilişkin psikolojik taşıma kapasitesi algılarını oluşturan dört ifadenin aritmetik ortalaması 3,14 olarak bulunmuştur. Katılımcılar, Pamukkale Hierapolis Ören Yeri'ndeki ziyaretçi sayısının çevresel düzenlemelere, travertenlere, travertenlere gelen termal suya ve müze-antik kente orta düzeyde zarar verebileceğini algılamaktadır. Bu açıdan ise Pamukkale Hierapolis Ören Yeri'nde turizmin çevresel etkisine ilişkin psikolojik taşıma kapasitesinin kısmen aşıldığı sonucuna ulaşılmaktadır. Bertan (2009) gerçekleştirdiği çalışmasında turizmin çevre üzerindeki etkilerini değerlendirmek için yöre halkının, turizm faaliyetlerinin çevre üzerindeki etkileri ile ilgili genel tutumlarını ortaya koymayı amaçlamıştır. Araştırmada yöre halkının, turizmin çevre üzerinde olumlu ve olumsuz etkilerinin olduğu yönünde algıya sahip oldukları sonucuna ulaşmıştır. Özdemir ve Kervankıran (2011) ise çalışmalarında yerel halkın, turizmin çevre üzerindeki etkisine ilişkin algılarının olumlu olduğu ve doğayı, tarihi, kültürel değerleri koruyan bir faaliyet olarak gördükleri sonucuna ulaşmışlardır.

Araştırma kapsamında katılımcıların çevre duyarlılığı faktörü ile ilgili ifadelerle vermiş oldukları yanıtların aritmetik ortalaması 4,10 ile en yüksek katılım düzeyine sahiptir. Bu sonuç, ziyaretçilerin çevre duyarlılığının yüksek düzeyde olduğunu göstermektedir.

Araştırma kapsamında yapılan istatistiksel analizler ve ziyaretçi görüşleri doğrultusunda uyruk, cinsiyet, medeni durum, yaş ve çevre tahribatı puanlama kriterlerinin psikolojik taşıma kapasitesi ve çevre duyarlılığı açısından önemli değişkenler olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Alanyazında bu ifadeyi destekleyecek yönde Göktuğ ve Arpa (2015) gerçekleştirdikleri çalışmada, kalabalık algısının oluşmasında, ziyaretçilerin kişisel özellikleri, diğer ziyaretçilerle karşılaşma biçimleri ve destinasyonun özelliklerinin önemli olduğunu vurgulamaktadır. Çalışmada kalabalıktan dolayı ziyaretçi memnuniyet düzeylerinin olumsuz yönde etkilendiği sonucuna ulaşılmıştır. Müderrisoğlu (2002) gerçekleştirdiği çalışmasında, algılanan kalabalığın ziyaretçiler üzerindeki etkisini incelemiştir. Çalışmada, geçmiş yıllarda kullanım yoğunluğu ile ziyaretçi memnuniyetinin ters orantılı olduğu ancak; günümüzde algılanan kalabalığın ziyaretçi memnuniyetini olumsuz yönde etkilemek yerine beklenti değiştirme veya yer değiştirme şeklinde gerçekleştiği vurgulanmaktadır. Kılıç ve Eleren (2009) çalışmasında, Türkiye'ye gelen turist sayısının ve turizm gelirlerinin sürekli olarak arttığını, bu artışın ise sunulan hizmet kalitesine bağlı olduğunu ifade etmişlerdir. Bu nedenle turistik destinasyonlarda sunulan hizmet kalitesinin önemli bir unsur olduğu belirtilmektedir.

Katılımcılar arasında uyruk değişkenine dayalı olarak yoğunluğa ilişkin psikolojik taşıma kapasitesi algıları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmadığı ancak, hizmet kalitesine ilişkin psikolojik taşıma kapasitesi, turizmin çevresel etkisine ilişkin psikolojik taşıma kapasitesi ve çevre duyarlılıkları algıları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar olduğu bulunmuştur. Benzer bir şekilde Ertürk (2017) gerçekleştirmiş olduğu çalışmasında araştırmaya katılan turistlerin algıladıkları hizmet kalitesinin, milliyetlerine göre anlamlı bir farklılık gösterdiği sonucuna ulaşmıştır. Çalışmamızda yabancı katılımcıların yerli katılımcılara oranla, Pamukkale Hierapolis Ören Yeri'ndeki hizmet kalitesine ilişkin psikolojik taşıma kapasitesi algısının daha olumlu olduğu ve turizmin çevresel etkisine ilişkin psikolojik taşıma kapasitesi algısının daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca katılımcıların çevresel duyarlılık değerlendirmeleri arasında da bir farklılık olduğu bulunmuştur. Bu konuda yerli katılımcıların, yabancı katılımcılara oranla çevre duyarlılıklarının daha yüksek olduğuna ulaşılmıştır. Oysa Baysan (2001) çalışmasında, uyuşma göre ziyaretçilerin çevresel duyarlılık

değerlendirmelerinin farklılık gösterdiği ve Alman ziyaretçilerin Rus ve Türk ziyaretçilere oranla çevre duyarlılıklarının daha fazla olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Cinsiyet değişkeni ile katılımcıların hizmet kalitesine ilişkin psikolojik taşıma kapasitesi algıları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmaktadır. Ersoy Yıldırım (2015) çalışmamızdaki bulguların tersine, hizmet kalitesi algısının cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermediği sonucuna ulaşmıştır. Çalışmamızda kadın ziyaretçilerin Pamukkale Hierapolis Ören Yeri'ndeki hizmet kalitesine ilişkin psikolojik taşıma kapasitesi algısı, erkek ziyaretçilere oranla daha olumludur. Araştırmada cinsiyet değişkeni ile katılımcıların yoğunluğa ilişkin psikolojik taşıma kapasitesi algıları, turizmin çevresel etkisine ilişkin psikolojik taşıma kapasitesi algıları ve çevresel duyarlılık değerlendirmeleri arasında ise istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunamamıştır.

Medeni durum değişkeni ile katılımcıların psikolojik taşıma kapasitesi algıları arasında istatistiksel olarak bir fark bulunamazken; çevresel duyarlılık değerlendirmelerinde fark bulunmuştur. Buradan hareketle evli ziyaretçilerin çevresel duyarlılıklarının, bekar ziyaretçilere oranla daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Kükrer (2012) de gerçekleştirmiş olduğu benzer bir çalışmada, tüketicilerin medeni durumu ile çevresel sorumlulukları arasında anlamlı bir ilişki olduğunu ve evlilerin bekar olanlardan daha çok çevreci ürün tercih ettiği sonucuna ulaşmıştır.

Yaş değişkenine ile katılımcıların yoğunluğa ilişkin psikolojik taşıma kapasitesi algıları ve turizmin çevresel etkisine ilişkin psikolojik taşıma kapasitesi algıları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır ancak, hizmet kalitesine ilişkin psikolojik taşıma kapasitesi algısı ve çevresel duyarlılık değerlendirmelerinde düşünce farklılığı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ersoy Yıldırım (2015) benzer bir çalışmada hizmet kalitesi algısının, yaş, eğitim durumu ve meslek değişkenine göre anlamlı farklılık gösterdiği sonucuna ulaşmıştır. Çalışmamızda 20 yaş ve altı katılımcıların, 31-35 yaş katılımcılara oranla Pamukkale Hierapolis Ören Yeri'ndeki hizmet kalitesine ilişkin psikolojik taşıma kapasitesi algısının daha olumlu olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Ayrıca 31 yaş ve üstü katılımcıların, 20 yaş ve altı katılımcılara göre çevresel duyarlılıklarının daha yüksek olduğu sonucuna da ulaşılmaktadır.

Öğrenim durumu değişkeni ile katılımcıların yoğunluğa ilişkin psikolojik taşıma kapasitesi algısında, hizmet kalitesine ilişkin psikolojik taşıma kapasitesi algısında, turizmin çevresel etkisine ilişkin psikolojik taşıma kapasitesi algısında ve çevresel duyarlılık düşünceleri arasında istatistiksel olarak bir fark olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Meslek değişkenine ile katılımcıların yoğunluğa ilişkin psikolojik taşıma kapasitesi algısında, hizmet kalitesine ilişkin psikolojik taşıma kapasitesi algısında, turizmin çevresel etkisine ilişkin psikolojik taşıma kapasitesi algısında ve çevresel duyarlılık düşünceleri arasında istatistiksel olarak bir fark olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Gelir değişkeni ile yerli katılımcıların yoğunluğa ilişkin psikolojik taşıma kapasitesi algısında, hizmet kalitesine ilişkin psikolojik taşıma kapasitesi algısında, turizmin çevresel etkisine ilişkin psikolojik taşıma kapasitesi algısında ve çevresel duyarlılık düşünceleri arasında istatistiksel olarak bir fark bulunamamıştır. Seçilmiş (2012) ziyaretçilerin gözüyle Sakarılıca kaplıcalarında sunulan mal ve hizmetlerin kalitesini ölçmek amacıyla gerçekleştirdiği çalışmasında çalışmamızın aksine, hizmet kalitesi ile aylık gelir değişkeni arasında anlamlı bir farklılık olduğu sonucuna ulaşmıştır. Karakuş vd. (2011) turizmin çevresel etkisine yönelik olarak ilköğretim öğrencileri üzerinde yaptıkları çalışmada, cinsiyet ve baba meslek değişkenlerine göre bir farklılık olmadığını ancak; aile gelir düzeyi, anne meslek durumu ve sınıf düzeyi değişkenlerine göre öğrenci alguları arasında anlamlı bir farklılık olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Çevre tahribatı puanlama değişkeni ile katılımcıların yoğunluğa ilişkin psikolojik taşıma kapasitesi algısında ve çevresel duyarlılık düşünceleri arasında istatistiksel olarak bir fark olmadığı ancak; hizmet kalitesine ilişkin psikolojik taşıma kapasitesi algısında ve turizmin çevresel etkisine ilişkin psikolojik taşıma kapasitesi algısında bir fark olduğu bulunmuştur. Buradan hareketle Pamukkale Hierapolis Ören Yeri'nde, çevre tahribatı olmadığını algılayarak puanlamada 0 puan veren katılımcıların hizmet kalitesine ilişkin psikolojik taşıma kapasitesi algısının, diğer puan veren katılımcılara göre daha olumlu olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Ayrıca Pamukkale Hierapolis Ören Yeri'nde çevre tahribatı puanı yükseldikçe, katılımcıların turizmin çevresel etkisine ilişkin psikolojik taşıma kapasitesi algısının

yükseldiği; turizmin çevresel etkisine ilişkin en düşük psikolojik taşıma kapasitesi algısına sahip olan katılımcıların ise 0 puan verenlerin olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

Araştırma kapsamında Pamukkale Hierapolis Ören Yeri'nin fiziksel taşıma kapasitesi hesaplanmıştır. Buradan hareketle Pamukkale Hierapolis Ören Yeri'nin fiziksel taşıma kapasitesinin 2016 ve Ağustos ayı dahil 2017 yıllarında aşılmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Her ne kadar Pamukkale Hierapolis Ören Yeri'nde fiziksel taşıma kapasitesinin aşılmadığını, yoğunluğa ilişkin psikolojik taşıma kapasitesi sonuçları desteklese de; Pamukkale Hierapolis Ören Yeri'nde hizmet kalitesine ilişkin psikolojik taşıma kapasitesinin aşıldığı, turizmin çevresel etkisine ilişkin psikolojik taşıma kapasitesinin ise kısmen aşıldığı sonucuna ulaşılmıştır.

Çalışmamızda dikkatimizi çeken başka bazı hususlarda bulunmaktadır. Katılımcıların genel olarak çevreye duyarlılıkları ile çevrenin tahrip edildiği yönündeki görüşleri arasında bir ilişki saptanmamıştır (Çizelge 31). Bir başka deyişle genel olarak bireylerin çevre tahribatı konusundaki saptamaları, çevreye duyarlılıklarından bağımsız çıkmıştır. Buna karşılık çevrenin tahrip edildiğini düşünenlerin aynı zamanda turizmin çevreye zararlı olabileceğini düşünen kimseler oldukları söylenebilir. Bu durumda katılımcıların çevrenin tahrip edilip edilmediği konusunda, turizm-çevre ilişkisi hakkındaki genel değer yargılarının etkisi altında karar verdikleri düşünülebilir. Bir başka deyişle katılımcıların turizmin çevreye zarar verdiği yönündeki değer yargılarının, çevrenin tahrip edilip edilmediği konusundaki tespitlerini etkilediği ileri sürülebilir.

Katılımcıların bu tür tespitlerinin gerçeği yansıtıp yansıtmadığı konusunda yetkililerin ve ilgililerin görüşleri bir kriter olarak ele alınabilir. Mülakat yapılan yetkililer genellikle çevre konusunda oldukça iyimserdirler ve hatta çevrenin zarar görmediğine dair bazı nesnel kanıtlar sunmuşlardır. Bu da katılımcıların turizm-çevre ilişkisi hakkındaki genel değer yargılarının, çevre tahribatıyla ilgili görüşlerini etkilediği ve bu görüşlerin nesnel olmaktan uzaklaştığı tezini güçlendirmektedir.

Acaba katılımcıların insan yoğunluğundan rahatsız olup olmadıkları meselesi de çevre tahribatı konusundaki görüşlerini etkilemekte midir? Bunun cevabının olumsuz olduğunu saptamış bulunmaktayız. Bir başka deyişle bireylerin kendilerini

rahatsız edici bir kalabalıkla yüzleşmemiş olmaları, çevreninde tahrip edilmediğini düşünmelerine sebep olmaktadır. Çevre tahribatı konusundaki gerçek ne olursa olsun, bütün bu algısal tespitler kanımızca herhangi bir bölgesel turizm politikası açısından bazı çıkarımları beraberinde getirmektedir. Denilebilir ki; eğer herhangi bir turistik destinasyonda çevre, ziyaretçi yoğunluğu sebebiyle hakikaten tahrip ediliyor olsaydı ve yoğunlukla ilgili psikolojik taşıma kapasitesi algısı da her zaman bununla eşanlı olarak hissediliyor olsaydı çevreyi koruyucu önlemler almak daha kolay olurdu. Örneğin bunun için ziyaretçi sayısının sınırlandırılması gerekseydi, bu politika ziyaretçiler ve turizm firmaları tarafından fazla bir direnişle karşılaşmazdı. Fakat çalışmamızdaki sonuçlar bunların her zaman eşanlı olmadıklarını göstermektedir. Bu da Pamukkale için konuşmak gerekirse, şimdi değilse bile ileriki dönemler için potansiyel bir politika güçlüğüne işaret etmektedir. Benzer bir potansiyel politika açması, hizmet kalitesi ile çevre tahribatı ilişkisi konusunda söz konusu olabilir. Hizmetlerin düzeyinden memnun olma olgusu ile çevrenin tahrip edilmediği görüşleri arasında doğru yönlü bir ilişkinin söz konusu olması oldukça ilginçtir. Çalışmamızda bu olguyu saptamış olmakla birlikte, sebebini bilmemekteyiz. Kişisel hizmetlerden memnun olmak çevrenin tahrip edilmediği, memnun olmamak ise çevrenin tahrip edildiği yargısını niçin beraberinde getirmektedir? Bunu anlamak güçtür. Ama sebep her ne olursa olsun, eğer bu tespit sırf Pamukkale'ye özgü değilse çevre tahribatının gerçek olduğu herhangi bir destinasyonda, eğer kişisel hizmetlerden memnun bir ziyaretçi kitlesi varsa, çevreyi koruyucu bazı önlemler almanın zor olacağını şimdiden söyleyebiliriz. Çünkü ziyaretçiler, çevrenin tahrip edildiği konusunda yetkililer ve uzmanlarla aynı fikirde olmadıkları için, bu önlemleri lüzumsuz sayabilir ve direniş gösterebilirler.

5.2. Öneriler

Çalışmada Pamukkale Hierapolis Ören Yeri'ne zarar veren en önemli ilk üç faktörün sırasıyla niteliksiz ziyaretçiler, denetim eksikliği ve bakımsızlık olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu bulgulardan hareketle, sürdürülebilir turizm kapsamında Pamukkale Hierapolis Ören Yeri'ndeki turistik kaynaklara yönelik ziyaretçilerden gelen tehditlerin makul bir yaklaşım olacaktır. Bu kapsamda ören yeri girişinde ziyaretçiler bilgilendirilmesi ve olumsuz davranışlarda bulunan ziyaretçilerin

engellenmesi önerilmektedir. Diğer taraftan Denizli İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Müdür Yardımcısı ve Denizli İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Müze Müdürü'ne göre, Pamukkale Hierapolis Ören Yeri'ndeki denetim ve bakımlar yeterlidir. Ancak ziyaretçiler Pamukkale Hierapolis Ören Yeri'ne zarar veren faktörler arasında denetim eksikliği ve bakımsızlığın da önemli faktörler olduğunu düşünmektedirler. Çevre tahribatını ise orta düzeyde algılamaktadırlar. Bu nedenle Pamukkale Hierapolis Ören Yeri'nde, Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından belirlenen ve aynı zamanda en yoğun dönem olan yaz aylarında (15 Nisan- 2 Ekim) ören yerindeki denetimleri sıklaştırmaları önerilmektedir.

Ziyaretçiler, Pamukkale'deki güvenlik hizmetlerinin, hizmet veren personel sayısının ve hizmet kalitesinin ziyaretçi sayısını tam anlamıyla karşılayamadığını düşünmesine karşılık; Denizli İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Müdür Yardımcısı ve Denizli İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Müze Müdürü Pamukkale Hierapolis Ören Yeri'ndeki hizmet kalitesinin yeterli olduğunu düşünmektedir. Taraflar arası uyumsuzluğun çözümüne yönelik, konunun ziyaretçi memnuniyeti açısından değerlendirilmesi ve destinasyondaki hizmet veren personel sayısının ve güvenlik hizmetlerinde kalitenin artırılması önerilmektedir.

Ziyaretçiler Pamukkale Hierapolis Ören Yeri'nde travertenler üzerinde yoğunlaşan ziyaretçi sayısının; çevresel düzenlemelere, travertenlere, travertenlere gelen suya ve antik kent-tarihi eserlere kısmen zarar verebileceğini düşünmektedirler. Bu nedenle destinasyonda travertenler ve travertenlere verilen suyun korunması konusundaki önlemlerin artırılması önerilmektedir. Bir diğer sorun biletli giriş ve çıkışların geçerlilik süresinde yaşanmaktadır. Bir rehberin ifadesine göre travertenlere ve sit alanına ziyaretin uzun zaman alması, bu süre içinde öğle yemeği için dışarıya çıkma ihtiyacı hissedilmesi, ancak buna karşın biletli giriş hakkının gün boyu geçerli olmaması ciddi bir sorundur. Bu durumun konaklamalı turizmi baltaladığı da ileri sürülmektedir. Sorunun çözümü için gün boyu geçerli ve nama kayıtlı bilet uygulamasına geçilmesi önerilmektedir. Ayrıca ören yeri giriş ücretlerinin belirli bir kısmının çevre korumaya ayrılması da önerilmektedir.

Çevre korumaya yönelik ören yerindeki çöp kutularının sayısının artırılması önerilmektedir. Sıcak yaz aylarında özellikle yaşlı ve çocuklara yönelik gölgelik, dinlenme ve mola için ortak kullanım alanlarının oluşturulması, ziyaretçilerin

atıştırma yemek ihtiyaçlarını karşılayabilecekleri küçük büfeler açılması önerilmektedir. Bu yolla ziyaretçi memnuniyetinin artırılabilmesi, destinasyonun daha cazip hale getirilebilmesi, kalış süresinin uzatılabilmesi ve daha fazla para harcamaları sağlanabilecektir. Ayrıca ören yerinin yoğun olduğu zamanlarda gişelere personel takviyesi yapılarak, ziyaretçilerin gişelerde uzun süre bekletilmesinin önlenmesi önerilmektedir.

Ziyaretçi sayılarının birçok destinasyonda yıldan yıla dalgalanmalar gösterdiği bilinmektedir. Ziyaretçi sayılarında dalgalanmaların nedeninin belirlenmesi ise oldukça önemlidir. Bu noktada, destinasyonların hangi evrede olduğuna ilişkin önemli göstergelerden birisi olan, turistik merkez yaşam süreci modelinden yararlanılmasında fayda vardır (Akgündüz ve Akdağ, 2009). Pamukkale Hierapolis Ören Yeri'nde 2016 ve 2017 yıllarındaki ziyaretçi sayıları incelendiğinde de bu tür bir dalgalanma görülmektedir. Buradan hareketle, bundan sonraki çalışmalarda Pamukkale Hierapolis Ören Yeri'ndeki talep ve problemlerin detaylı incelenerek, turistik merkez yaşam süreci modeline göre hangi evrede olduğunun saptanması ve bu konuda gerekli önlemlerin alınması önerilmektedir.

Son olarak, genel nitelikte bir öneriden söz etmek istiyoruz. Yukarıda katılımcıların ziyaretçi yoğunluğundan şikayet edip etmemeleri ile çevre tahribatı hakkındaki görüşleri arasındaki uyumsuzluktan, bunun yanı sıra hizmetlerin kalitesi ile çevre tahribatı görüşleri arasındaki sebebi bilinmeyen ilişkiden söz ettik ve genel anlamda bunların işaret ettiği potansiyel politika güçlüklerine değindik. Bu güçlüğü sebebi, çevrenin hakikaten tahrip edildiği herhangi bir durumda, ziyaretçilerin bununla ilgili önlemleri lüzumsuz bulmaları ihtimalidir ("Bu ihtimalin varlığı" çalışmamızın anket verileriyle desteklenen orijinal bir tespiti sayılmalıdır.)

Bu halde diyebiliriz ki, herhangi bir destinasyonda çevre tahribatını önleyici tedbirlerin alınması, iyi yönetilen bir halkla ilişkiler faaliyetiyle birlikte yürütülmek zorundadır. Çünkü öyle görünmektedir ki, ziyaretçilerin bu tedbirlerin lüzumuna inanmaları "kendiliğinden" olmayacaktır.

KAYNAKÇA

- Acuner, E. (2015). Zigana Turizm Merkezi'nin Sürdürülebilir Turizm Kriterleri Çerçevesinde Yerel Destinasyon Yönetim Örgütleri Tarafından Değerlendirilmesi. Gazi Üniversitesi Turizm Fakültesi Dergisi 1, ss. 62-93.
- Akgündüz, Y. ve Akdağ, G. (2009). Turistik Destinasyonların Yaşam Süreleri: Turistik Ürün Yaşam Dönemi Modeli ve Kuşadası Örneği. 10. Ulusal Turizm Kongresi- Mersin, Ankara: Detay Yayıncılık.
- Akıncı Z., Elinç H. (2010). Sürdürülebilir Kalkınma ve Turizm: Otantik Yörük Kültür Köyü Projesi. Akdeniz Sanat Dergisi, No. 10, ss. 27-43.
- Akış, S. (1999). Sürdürülebilir Turizm ve Türkiye. Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi, Mart-Haziran, ss. 36- 47.
- Akşit, S. (2007). Doğal Ortam Duyarlılığı Açısından Sürdürülebilir Turizm. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı: 23, ss. 441-460.
- Alkan, C. (2015). Sürdürülebilir Turizm: Alaçatı Destinasyonuna Yönelik Bir Uygulama. Journal of Yasar University, 10/40, ss. 6692-6710.
- Altanlar, A. ve Akıncı Kesim, G. (2011). Sürdürülebilir Turizm Planlaması İçin Yöre Halkı ve Yerli Turistlerin Davranış ve Beklentilerini Anlamaya Yönelik Bir Araştırma: Akçakoca Örneği. Ankara Üniversitesi Çevrebilimleri Dergisi, Cilt: 3, Sayı: 2, Aralık, ss. 1-20.
- Arslan, M. (1995). Türkiye'de Turizmle İlgili Yasaların Doğal Çevreye Etkileri. Anatolia Turizm Araştırmaları Dergisi, 6 (3-4), ss. 66-75.
- Aslan, Z. ve Aktaş, G. (1994). Turizm Açısından Çevre Sorunlarına Genel Bir Yaklaşım, Çevre Dergisi, Sayı:11, ss. 43-45.
- Ataç, İ. (1986). Turizmin Ülke Ekonomisindeki Yeri ve Planlama. Planlama, (2), ss. 18-22.
- Atay, L. (2003). Turistik Destinasyon Pazarlaması ve Bir Alan Uygulaması. Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Avcı, N. (2007). Turizmde Taşıma Kapasitesinin Önemi. Ege Akademik Bakış 7(2), ss. 485-501.
- Avcıkurt, C. (2003). Turizm Sosyolojisi, Turist - Yerel Halk Etkileşimi. Balıkesir: Detay Yayıncılık.
- Avcıkurt, C. (2015). Turizm Sosyolojisi – Genel ve Yapısal Yaklaşım. Yenilenmiş ve Genişletilmiş Dördüncü Baskı, Ankara: Detay Yayıncılık.
- Bahar, O. (2003). Kitle Turizminin Çevre Üzerindeki Olası Etkileri: Bodrum Örneği. Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi, Cilt 14, Sayı 2, ss. 150-158.

- Baran, N. ve Sat, N. A. (2015). Sürdürülebilir Turizm Planlaması: Teoriden ve Uygulamadan Örnekler. 2nd International Sustainable Buildings Symposium Ankara, ss. 600-606.
- Berber, Ş. (2003). Sosyal Değişme Katalizörü Olarak Turizm ve Etkileri. Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 9, ss. 205-221.
- Bertan, S. (2009). Turizmin Çevre Üzerinde Yarattığı Etkiler: Pamukkale Örneği. Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi, Cilt 20, Sayı 2, ss. 204-214.
- Beyhan, Ş. G. ve Ünügür, S. M. (2005). Çağdaş Gereksinimler Bağlamında Sürdürülebilir Turizm ve Kimlik Modeli. İtüdergisi/a, mimarlık, planlama, tasarım Cilt:4, Sayı:2, ss. 79-87.
- Brohman, J. (1996). New Directions in Tourism For Third World Development. Annals of Tourism Research, Vol. 23, No. 1, ss. 48-70.
- Brown, K., Turner, K. T., Hameed, H. ve Bateman I. (1997). Environmental Carrying Capacity and Tourism Development in The Maldives and Nepal. Environmental Conservation 24 (4), ss. 316–325.
- Buhalis, D. (2000). Marketing The Competitive Destination Of The Future. Tourism Management, Vol. 21, ss. 97-116.
- Butler, R. (1980). The Concept Of A Tourist Area Cycle Of Evolution: İmplications For Management Of Resources. Canadian Geographer, 24 (1), ss. 5-12.
- Büyükşalvarcı, A., Akmeşe, H. ve Şapçılar, M. C. (2015). Mevlana Müzesinin Fiziksel Taşıma Kapasitesi Açısından Değerlendirilmesi. 1. Eurasia International Tourism Congress: Current Issues, Trends, and Indicators (EITOC-2015), Vol.3, ss. 510-520.
- Calaretu, V. B. (2011). “The Impact of Tourism on Mountain Community Development. Cactus Tourism Journal, Vol: 2, Issue: 1, ss. 26-30.
- Can, E. (2013). Turizm Destinasyonlarında Sürdürülebilir Turizmin Sürdürülebilir Rekabet Açısından Değerlendirilmesi. İstanbul Journal of Social Sciences, Summer: 4.
- Ceballos-Lascuráin, H. (1996). Tourism, Ecotourism and Protected Areas: The State of Nature-based Tourism Around the World and Guidelines For Its Development. IUCN Publications, Cambridge.
- Cifuentes, M. (1992). Determinacion de Capacidad de Carga Turistica en Areas Protegidas. CATIE, Turrialba, Costa Rica.
- Cinnioğlu, H. (2015). Sürdürülebilir Ekonomik Kalkınma Kapsamında Ekoturizmin Çevre Üzerindeki Etkilerinin Eleştirel Bir Bakış Açısıyla İncelenmesi. Namık Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Metinleri, No: 03, ss. 1.
- Coltman, M. M. (1989). Tourism Marketing. New York: Van Nostrand Reinhold.

- Coşkun, R., Altunışık, R., Bayraktaroğlu, S. ve Yıldırım, E. (2015). Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri SPSS Uygulamalı (8. Baskı). İstanbul: Sakarya Kitabevi.
- Çakılcıoğlu, M. (2013). Turizm Odaklı Sürdürülebilir Kalkınma için Bir Yöntem Önerisi. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Dergisi, Tasarım+kuram, Cilt: 9, Sayı: 16, ss. 27-42.
- Çalık, İ. (2014). Sürdürülebilir Turizm Göstergeleri Kapsamında Doğu Karadeniz Bölgesinin Analizi. Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı, Sakarya.
- Çavuş, Ş. (2002). Turistik Merkezlerin Taşıma Kapasiteleri İle Yaşam Evreleri Arasındaki İlişkiler ve Kuşadası Örneğinde Değerlendirme. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı, İzmir.
- Çepel, N. (1992). Doğa Çevre Ekoloji ve İnsanlığın Ekolojik Sorunları. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.
- Çevirgen, A. (2003). Sürdürülebilir Turizm Kapsamında Ekoturizm ve Edremit Yöresi İçin Bir Model Önerisi. Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı, İzmir.
- Çevirgen, M. (2014). Medikal Turizm Destinasyonu Yönetimi Kamu-Özel Karşılaştırması: Bursa İli Destinasyonu. Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Yönetimi Anabilim Dalı, Hastane ve Sağlık Kurumları Yönetimi Bilim Dalı, İstanbul.
- Davran, M. K. (2007). Türkiye’de Kalkınma Sürecinde Kırsal Çevre Sorunları ve Toplumsal Bilinç Düzeyi. Sosyoloji Araştırmaları Dergisi, Volume: 2, ss. 36-52.
- Demir C. (2012). Turizm ve Rekreasyon Faaliyetlerinin Olumsuz Çevresel Etkileri: Türkiye’deki Milli Parklara Yönelik Bir Uygulama, D.E.Ü.İ.B.F.Dergisi, Cilt:17, Sayı: 2, ss. 93-117.
- Demir C. ve Çevirgen, A. (2006). Turizm ve Çevre Yönetimi: Sürdürülebilir Gelişme Yaklaşımı. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Denizli İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü (2017). <http://www.pamukkale.gov.tr/tr/Pamukkale-Travertenleri>, Erişim Tarihi 30 Ekim 2017.
- Dinç, Y. (2002). Tur Operatörlerinin Yapısal Analizi ve Bölgesel Pazarlara (Destinasyonlara) Etkisi (Örnek Bir Uygulama). Doktora Tezi, Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Anabilim Dalı, Balıkesir.
- Dinçer, F. (1996). Sürdürülebilir Turizmin Hayata Geçirilmesi İçin Aktive Olması Gereken Dinamikler ve İşlevler-Model Çalışması, 19. Dünya Şehircilik Günü Kollokyumu, İstanbul: Mimar Sinan Üniversitesi, ss.342.

- Doğan, T. (2012). Turizm ve evre İlişkisi Bağlamında Ekoturizm'in evre Üzerine Etkileri. Uzmanlık Tezi, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Dış İlişkiler ve Avrupa Birliği Koordinasyon Dairesi Başkanlığı, Ankara.
- Durak, ř. (2014). Tarihi evrelerde Sürdürülebilir Turizm Planlaması: Diyarbakır Tarihi Sur İçi Bölgesi rneği. Yüksek Lisans Tezi, Dicle Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, Diyarbakır.
- Ekici, R. ve izel B. (2014). Yerel Halkın Turizm Gelişimi Desteğine İlişkin Tutumlarının Destinasyonların Gelişme Düzeylerine Göre Farklılıkları. Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi, 11 (3), ss. 73-87.
- Eren, İ. A. (2009). Antalya İli, Alanya İlçesinde Sürdürülebilirlik Açısından Turizm ve evre Konulu Bir Alan Araştırması. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı, İstanbul.
- Ersoy Yıldırım, A. (2015). Algılanan Hizmet Kalitesi: Alışveriş Merkezinde Bir Araştırma. The Journal of Academic Social Science Studies, Sayı: 36, ss. 357-378.
- Ersun, N. ve Arslan, K. (2011). Turizmde Destinasyon Seçimini Etkileyen Temel Unsurlar ve Pazarlama Stratejileri. Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, Cilt: XXXI, Sayı: II, ss. 229-248.
- Ertürk, M. (2017). Konaklama İşletmelerinde Hizmet Kalitesi Algısının Türkiye'ye Gelen Yabancı Turistler üzerinden llmesi. İşletme Araştırmaları Dergisi, 9/3, ss. 547-571.
- Genç, K. (2016). Destinasyonun Seyahat İşletmeleri Tarafından Tercih Edilebilirliği zerine Bir Değerlendirme (Mudurnu rneği). Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi Cilt: 9, Sayı: 46, ss. 1013-1018.
- Gibson, R. B. (2006). Beyond the Pillars: Sustainability Assessment as a Framework for Effective Integration of Social, Economic and Ecological Considerations in Significant Decisions-Making. Journal of Environmental Assessment Policy and Management, Vol. 8, No.3, ss. 259-280.
- Gökdeniz, A. (1990). Paket Turlar ve retim Safhaları. Anatolia Aylık Turizm ve Kültür Sanat Dergisi, Ekim-Kasım-Aralık, ss. 44-48.
- Göktuğ, T. H. (2011). Dilek Yarımadası Büyük Menderes Deltası Milli Parkı'nın Rekreatyonel Taşıma Kapasitesinin Belirlenmesi zerine Bir Araştırma. Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.
- Göktuğ, T. H. ve Arpa, N. Y. (2015). Korunan Alanlar Yönetimi Bağlamında Kayak Merkezlerinin Fiziksel ve Sosyal Taşıma Kapasitelerinin Analizi: Ilgaz Dağı Milli Parkı, Ilgaz Kış Sporları Turizm Merkezi. Kastamonu Üniversitesi, Orman Fakültesi Dergisi, 15 (1), ss. 104-119.

- Göktuğ, T. H., Yıldız, N. D., Demir, M. ve Bulut, Y. (2013). Taşıma Kapasitesi Kuramının Milli Parklarda Oluşum – Gelişim ve Modellenme Süreci. Atatürk Üniversitesi, Ziraat Fakültesi Dergisi, 44 (2), ss. 195 – 206.
- Güçer, E. (2010). Destinasyon Seçim Kararında İmajın Etkisi: Antalya Örneği. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği Eğitimi Ana Bilim Dalı, Ankara.
- Gündüz, E. (2011). Tarihi Kentin Çevresel Kapasite Yöntemi ile Korunması: Mardin Örneği. Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı, Konya.
- Gündüz, F. (2004). Çevre ve Turizmin Sürdürülebilirliği. Planlama 2004/1, ss. 58-66.
- Güney, İ. (2016). Turizm Alanlarının Yaşam Döngüsü Üzerine Bir Araştırma: Kuşadası Örneği. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Coğrafya Anabilim Dalı, Ankara.
- Gürbüz, A. (2002). Turizmin Sosyal Çevreye Etkisi Üzerine Bir Araştırma. Teknoloji, Yıl: 5, Sayı: 1-2, ss. 49-59.
- Haas, G. (2001). Visitor Capacity in The National Park System. NPS Social Science Review 2: 1, ss. 1-28.
- Hacıoğlu, N. (2013). Seyahat Acentacılığı ve Tur Operatörlüğü. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Holden, A. (2000). Environment and Tourism. USA: Routledge.
- International Institute for Sustainable Development (2010). Sustainable development: From Brundtland to Rio 2012. Prepared by John Drexhage and Deborah Murphy. United Nations Headquarters, New York, http://www.surdurulebilirlik.gov.tr/wp-content/uploads/2016/06/Background_on_Sustainable_Development.pdf, Erişim Tarihi: 12 Mart 2017.
- Issı, Y. (1989). Türkiye Turizminin Yapay ve Doğal Çevre Üzerindeki Etkileri. İktisat Fakültesi Mecmuası, Cilt: 47, Sayı: 1-4, ss. 115-131.
- İnam, E. A. (2009). Sürdürülebilir Turizm Bağlamında Yöre İmgesi: Antalya –Belek Turizm Merkezi Örneği. Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- İnce, C. ve Tokmak, C. (2015). Lisans Öğrencilerinin Turizmde Çevreye Duyarlı Girişimcilik Yaklaşımı: Manas Üniversitesi Örneği. I. Eurasia International Tourism Congress: Current Issues, Trends, and Indicators (EITOC-2015), ss. 679-690.
- İstanbullu Dinçer, F., Erkol, G. ve Çakmak, T. F. (2015). Algısal Taşıma Kapasitesinin Turist Memnuniyetleri Üzerindeki Etkisi: Göbekli Tepe Örneği. 16. Ulusal Turizm Kongresi Çanakkale, ss. 629-647.

- Jangra, R. ve Kaushik S. P. (2017). Assessment of Physical Carrying Capacity for Managing Sustainability at Religious Tourist Destinations. *International Journal of Religious Tourism and Pilgrimage*: Vol. 5: Iss. 1, Article 5, ss. 29-38.
- Jovicic, D. ve Dragin, A. (2008). The Assessment of Carrying Capacity – A Crucial Tool for Managing Tourism Effects in Tourist Destinations. *TURIZAM*, Volume 12, ss. 4-11.
- Jurado, E. N., Damian, I. M. ve Morales, A. F. (2013). Carrying Capacity Model Applied in Coastal Destinations. *Annals of Tourism Research*, 43, ss. 1–19.
- Kahraman N. ve Türkay, O. (2006). *Turizm ve Çevre*. Ankara, Detay Yayıncılık.
- Kalaycı, Ş. (2006), *SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri*. 2.Baskı, Ankara: Asil Yayın Dağıtım Ltd.
- Kalem, S. (2001). Doğal ve Kültürel Değerlerin Korunabilmesi İçin Turizm Potansiyelinin Belirlenmesinde Bir Yöntem Yaklaşımı ve Kastamonu İli Kıyı Bölgesi ve Yakın Çevresinde Uygulanması, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, Ankara.
- Kar, M., Zorkirişçi, E. ve Yıldırım, M. (2004). Turizmin Ekonomiye Katkısı Üzerine Ampirik Bir Değerlendirme. *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi*, (8), ss. 87-112.
- Karacan, S., Karacan, E. ve Güngör, Y. (2015). Türkiye Turizmine Yeni Bakışlar: Sürdürülebilir Turizm Ekseninde Çevre Sorunları. 1. Eurasia International Tourism Congress: Current Issues, Trends and Indicators, ss.757-770, 28-30 Mayıs 2015, EITOC-2015, Konya.
- Karakuş, U., Çepni, O. ve Kılcan, B. (2011). İlköğretim İkinci Kademe Öğrencilerinin Turizme Yönelik Görüşlerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi (Safranbolu’da Nicel Bir Çalışma). *Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 4, ss. 85-95.
- Karamustafa, K. ve Erbaş, E. (2011). Satın Alma Karar Sürecinde Algılanan Risk: Paket Turlara Yönelik Bir Araştırma. *Tüketici ve Tüketim Araştırmaları Dergisi*, Cilt 3, Sayı 1, ss. 103-144.
- Karamustafa, K., Tosun, C. ve Çalhan, H. (2015). Tüketici Odaklı Yaklaşımla Destinasyon Performansının Değerlendirilmesi: Kapadokya Bölgesi Örneği. *Tüketici ve Tüketim Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 7, Sayı: 2, ss. 117-148.
- Kaupila, P., Saarinen, J., Leinonen, R. (2009). Sustainable Tourism Planning and Regional Development in Peripheries: A Nordic, View *Scandinavian Journal Of Hospitality And Tourism*, 424-435.
- Kaya, İ. (1997). Sürdürülebilir Turizm Kalkınması ve Ülkemiz Açısından Bir Değerlendirme. Doktora Tezi, Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Anabilim Dalı, Balıkesir.

- Keleş, R. ve Hamamcı, C. (2005). Çevre Politikası. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Kılıç, B. ve Eleren A. (2009). Turizm Sektöründe Hizmet Kalitesi Ölçümü Üzerine Bir Literatür Araştırması. Alanya İşletme Fakültesi Dergisi 1/1, ss. 91-118.
- Kızılırmak, İ. (2011). Dünyada ve Türkiye'deki Turizm İşletmelerinde Çevre Korumaya Yönelik Uygulamalar: Amacı ve Önemi. Sosyal Bilimler Dergisi, (2), ss. 1-12.
- Kızılırmak, İ., Çifçi, İ. ve Kaya, F. (2015). Sürdürülebilir Turizm Kapsamında Alternatif Konaklama İşletmelerinin Kullanılması: Yayla Evleri Örneği. Gümüşhane Üniversitesi, Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi, Sayı: 14, ss. 99-109.
- Ko, D. W. ve Stewart W. P. (2002). A Structural Equation Model of Residents' Attitudes for Tourism Development. Tourism Management 23, ss. 521-530.
- Kocaman, S. (2012). Destinasyon Yönetimi Kapsamında Marka Kimliğine Etki Eden Faktörlerin Marka İmajına Etkisi: Alanya Örneği. Doktora Tezi, Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Anabilim Dalı, Antalya.
- Kodaş, D. (2012). Yavaş Yiyecek ve Sürdürülebilir Turizm. VI. Lisansüstü Turizm Öğrencileri Araştırma Kongresi, 12-15 Nisan 2012, ss. 346-357, Kemer, Antalya.
- Kuntay, O. (2004). Sürdürülebilir Turizm Planlaması. Ankara: Alp Yayınevi.
- Kuvan, Y. ve Akan, P. (2005). Residents' Attitudes Toward General and Forest-Related Impacts of Tourism: The Case of Belek, Antalya. Tourism Management 26, ss. 691-706.
- Kükrer, Ö. (2012). Tüketicilerin Çevresel Sorumluluklarının Yeşil Reklamlara Yönelik Tutumlarına Etkisi: Eskişehir Örneği. Journal of Yasar University, 26(7), ss. 4505 - 4525.
- Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü (2016). <http://www.kulturvarliklari.gov.tr/TR,180800/2016-yili-muze-istatistikleri.html>, Erişim Tarihi: 25 Şubat 2017.
- Kültür ve Turizm Bakanlığı DÖSİMM (2015). <http://www.dosim.gov.tr/assets/documents/2015-ISTATISTIK-INTERNET.pdf>, Erişim Tarihi: 3 Eylül 2017.
- Kültür ve Turizm Müdürlüğü (2013). <http://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/denizli/gezilecekyer/pamukkale-hierapolis-antik-kenti>, Erişim Tarihi: 30 Ekim 2017.
- Maggi, E. ve Fredella, F. L. (2010). The Carrying Capacity Of A Tourist Destination. The Case Of A Coastal Italian City. In Proceedings ERSA Congress

Sustainable Regional Growth and Development in The Creative Knowledge Economy, ss. 1–18.

Martin, B. S. ve Uysal, M. (1990). An Examination of The Relationship Between Carrying Capacity and The Life Cycle: Management and Policy Implications. *Journal of Environmental Management*, (31) , ss. 327-333.

Maviş, F., Ahişapoğlu, H. S. ve Kozak, N. (2008). Genel Turizm Bilgisi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.

Mercan, Ş. O. (2010). Sürdürülebilir Turizm Kapsamında Bölgesel Planlama ve Turistik Ürün Oluşumu: Altınoluk Örneği Üzerine Bir Araştırma. Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı, Turizm İşletmeciliği Programı, İzmir.

Muğla Valiliği (2010). Muğla İli Turizm Sektörünün Kümelenme Analizi ve Makro Düzey Stratejik Planı. <http://www.muglakulturturizm.gov.tr/Eklenti/9779,muglakumpdf.pdf?0>, Erişim Tarihi 23 Ekim 2017.

Müdürrisoğlu, H. (2002). Mekanda Kalabalık Algısı ve Kullanıcı Memnuniyeti. *İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, Seri: B, Cilt: 52, Sayı: 1, ss. 125-131.

Olalı, H. (1990). Turizm Politikası ve Planlaması. İstanbul: Yön Ajans.

Olalı, H. ve A. Timur. (1988). Turizm Ekonomisi. İzmir: Ofis Ticaret Matbaacılık.

Öner, Ç. (1997). Seyahat Ticareti. İstanbul: Literatür Yayıncılık.

Öter, Z. ve Özdoğan, O. N. (2005). Kültür Amaçlı Seyahat Eden Turistlerde Destinasyon İmajı: Selçuk-Efes Örneği. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 16, Sayı: 2, Güz, ss. 127-138.

Özbebek Tunç, Ö, Akdemir Ömür, G., ve Düren, A. Z. (2012). Çevresel Farkındalık. *İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 47, ss. 227-246.

Özdemir, G. (2006). Resort Planlaması: Turizm Planlaması İçindeki Yeri ve Önemi. *Journal of Yasar University*, 1(3), ss. 239-253.

Özdemir, G. (2007). Destinasyon Yönetimi ve Pazarlama Temelleri: İzmir İçin Bir Destinasyon Model Önerisi. Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Özdemir, Ü. (2006). Amasra'da Turizm ve Çevresel Etkileri. *Doğu Coğrafya Dergisi* 15, ss. 33-52.

Özkök, F. (2006). Yoksulluğun Azaltılmasında Turizmin Yeri. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 5, Sayı: 15, ss. 85-98.

- Özkök, F., Gümüş, F. (2009). Sürdürülebilir Turizmde Bilginin Önemi. 18 Mart Üniversitesi Biga İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yönetim Bilimleri Dergisi, 7 (1), ss. 51-72.
- Öztürk, Y. (2013). Destinasyon Tanımı ve Özellikleri. Yeşiltaş, M. (Ed.), Destinasyon Yönetimi, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2761, Açıköğretim Fakültesi Yayını No: 1719, Eskişehir.
- Özutku, H. ve Çetinkaya, M. (2012). Stratejik İnsan Kaynakları Yönetimi ve Firma Performansı Arasındaki İlişkide İçsel ve Dışsal Uyumun Moderatör Etkisi: Türk Otomotiv Sektöründe Bir Alan Araştırması. Ege Akademik Bakış, Temmuz, 12 (3), ss. 351-367.
- Pappas, N. V. (2008). City of Rhodes: Residents' Attitudes Toward Tourism Impacts and Development. *Anatolia: An International Journal of Tourism and Hospitality Research*, Vol: 13, No: 1, ss. 51-70.
- Parlak, B. (2004). Çevre Sorunlarına Etik Yaklaşım. Marın, M. C. ve Yıldırım, U. (Ed.), Çevre Sorunlarına Çağdaş Yaklaşımlar, İstanbul: Beta Basım.
- Pelit, E., Baytok, A. ve Soybalı, H. H. (2015). Sürdürülebilir Turizm Mi? Turizmde Sürdürülebilirlik Mi? Kavramsal Bir Tartışma. *GÜSBED*, 6 (14), ss.39-58.
- Prideaux, B. (2000). The Resort Development Spectrum - A New Approach To Modeling Resort Development. *Tourism Management* 21, ss. 225-240.
- Rahmani, A., Fakhraee, A., Karami, S. ve Kamari, Z. (2015). A Quantitative Approach to Estimating Carrying Capacity in Determining the Ecological Capability of Urban Tourism Areas (Case Study: Eram Boulevard of Hamadan city). *Asia Pacific Journal of Tourism Research*, Vol. 20, No. 7, ss. 807-821.
- Rızaoğlu, B. (2004). Turizm Pazarlaması. Gözden Geçirilmiş ve Genişletilmiş Dördüncü Baskı, Ankara: Detay Yayıncılık.
- Richards, G. (2002). Tourism Attraction Systems Exploring Cultural Behavior. *Annals of Tourism Research*, Vol. 29, No. 4, ss. 1048-1064.
- Saarinen, J. (2003). Sustainability and the Conflicting Traditions of Carrying Capacity in Tourism Research, IAST Savonlinna Conference, ss. 26-32.
- Sarkım, M. (2007). Sürdürülebilir Turizm Kapsamında Turistik Ürün Çeşitlendirme Politikaları ve Antalya Örneği. Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, İzmir.
- Saveriades, A. (2000). Establishing the Social Tourism Carrying Capacity for the Tourist Resorts of the East Coast of the Republic of Cyprus. *Tourism Management* 21, ss. 147-156.
- Sayan, M. S. ve Atik, M. (2011). Recreation Carrying Capacity Estimates for Protected Areas: A Study of Termessos National Park. *Ekoloji* 20, No. 78, ss. 66-74.

- Seçilmiş, C. (2012). Termal Turizm Destinasyonlarından Duyulan Memnuniyet Düzeyinin Tekrar Ziyaret Niyetine Etkisi: “Sakarılıca Örneği”. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt:11, Sayı:39, ss. 231-250.
- Selimoğlu, Ö. (2014). Dünyada ve Türkiye’de Ekoturizm. İstanbul Ticaret Odası Etüt ve Araştırma Şubesi, <http://www.ito.org.tr/Dokuman/Sektor/1-31.pdf>, Erişim Tarihi: 30 Mart 2017.
- Seyhan, G. ve Yılmaz, B. S. (2010). Sürdürülebilir Turizm Kapsamında Konaklama İşletmelerinde Yeşil Pazarlama: Calısta Luxurt Resort Hotel. İşletme Fakültesi Dergisi, Cilt: 11, Sayı: 1, ss. 51-74.
- Sigala, M. (2008). A Supply Chain Management Approach for Investigating the Role of Tour Operators on Sustainable Tourism: The Case of TUI. Journal of Cleaner Production 16, ss. 1589-1599.
- Simon, F. J. G., Narangajavana, Y. ve Marques, D. P. (2004) Carrying Capacity in the Tourism Industry: A Case Study of Hengistbury Head. Tourism Management, 25, ss. 275-283.
- Sousa, R. C. D., Pereira, L. C. C., Costa, R. M. D. ve Jimenez, J. A. (2017). Management of Estuarine Beaches On The Amazon Coast Through The Application of Recreational Carrying Capacity Indices. Tourism Management 59, ss. 216-225.
- Soykan, F. (2003). Kırsal Turizm ve Türkiye Turizmi İçin Önemi. Ege Coğrafya Dergisi, 12, ss. 1-11.
- Soylu, Y. (2013). Turistik Destinasyonlarda Taşıma Kapasitesi: Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkı Örneği. Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı, Çanakkale.
- Swarbrooke, J. (1999). Sustainable Tourism Management. England: Cabi Publishing.
- Tan, A., Baydaş, A. ve H. Çetin Bedestenci (2000). Küreselleşme ve Giysi Tüketim Davranışları: Kahramanmaraş Örneği. 5. Ulusal Pazarlama Kongresi, ss. 467-485.
- Taşcıoğlu, S. G. (2016). Sürdürülebilir Turizm İçin Stratejilerin Geliştirilmesi: Kuzey Antalya Kültür ve Turizm Koruma Ve Gelişim Bölgesi Örneği. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, Ankara.
- Tavşancıl, E. (2010). Tutumların Ölçülmesi ve SPPS İle Veri Analizi. 4. Baskı, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Tejada, M., Malvarez, G. C. ve Navas, F. (2009). Indicators for the Assessment of Physical Carrying Capacity in Coastal Tourist Destinations. Journal of Coastal Research, Special Issue 56, ss. 1159- 1163.

- Tekin, N. A. (2012). Turistik Destinasyon Pazarlaması ve Çeşme Örneği. Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Anabilim Dalı, İzmir.
- Teye, V., Sönmez, S. F. ve Sirakaya, E. (2002). Residents' Attitudes Toward Tourism Development. *Annals of Tourism Research*, Vol: 29, No: 3, ss. 668-688.
- The International Ecotourism Society (TIES) (2015). <https://www.ecotourism.org/what-is-ecotourism>, Erişim Tarihi: 25 Mart 2017.
- Tinsley, R. ve Lynch P. (2001). Small Tourism Networks and Destination Development. *International Journal Of Hospitality Management*, Vol. 20, No. 4, ss. 367-378.
- Tokmak, C. (2008). Sürdürülebilir Turizm Açısından Taşıma Kapasitesi: Topkapı Sarayı Örneği. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği Eğitimi Anabilim Dalı, Ankara.
- Tuncer, A. (1998). Türkiye'deki Seyahat Acentalarının Paket Tur Faaliyetleri Üzerine Bir Araştırma. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, Yıl:9, ss. 55-62.
- Türk Dil Kurumu (2017a). http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GT.S.5888bb7825f4d3.58749233, Erişim Tarihi: 25 Ocak 2017.
- Türk Dil Kurumu (2017b). http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GT.S.58a6c18e58e784.90887992, Erişim Tarihi: 17 Şubat 2017.
- United Nations Environment Programme and World Tourism Organization (2005). Making Tourism More Sustainable a Guide For Policy Makers. <http://www.unep.fr/shared/publications/pdf/DTIx0592xPA-TourismPolicyEN.pdf>, Erişim Tarihi: 12 Mart 2017.
- Ural, A. ve Kılıç, İ. (2011). Bilimsel Araştırma Süreci ve SPSS ile Veri Analizi. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Uzun, F. V. (2012). Ihlara Vadisi Kültürel Peyzaj Alanında Sürdürülebilir Turizm. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Coğrafya Anabilim Dalı Beşeri ve İktisadi Coğrafya Bilim Dalı, Ankara.
- Ünlüöner, K. ve Tokmak, C. (2009). Topkapı Sarayı'nda Çalışanlar ve Ziyaretçilerin Sosyal Taşıma Kapasitesine Yönelik Değerlendirmeleri. *İşletme Araştırmaları Dergisi* 1/1, ss. 17-30.
- Warnaby, G. (1998). Marketing UK Cities As Shopping Destinations: Problems and Prospects. *Journal of Retailing and Consumer Services*, Vol. 5, No. 1, ss. 55-58.

- World Tourism Organization - WTO (1999). Global Code of Ethics For Tourism. Proceedings of Thirteenth Session of General Assembly: Santiago, Chile.
- Yalçın, B. ve Çalık, İ. (2014). Sağlık Turizminin Sürdürülebilirlik Kriterleri Açısından İncelenmesi. Sarp, N. ve Yiğit, A. Ç. (Ed.), Sağlık ve Hastane İdaresi 8. Kongresi Bildiri Kitabı. ss. 1160-1170.
- Yavuz, Ç. N. (2006). Türkiye’de Turizm Gelirlerinin Ekonomik Büyümeye Etkisinin Testi: Yapısal Kırılma ve Nedensellik Analizi. Doğu Üniversitesi Dergisi, 7 (2), ss. 162-171.
- Yoon, Y., Gursoy, D. ve Chen, J. S. (2001). Validating a Tourism Development Theory With Structural Equation Modelling. Tourism Management 22, ss. 363-372.
- Zacarias, D. A., Williams, A. T. ve Newton, A. (2011). Recreation Carrying Capacity Estimations To Support Beach Management At Praiade Faro, Portugal. Applied Geography 31, ss. 1075-1081.
- Zhang, Y., Xiang, L. ve Su, Q. (2017). Does Spatial Layout Matter To Theme Park Tourism Carrying Capacity? Tourism Management 61, ss. 82-95.

EKLER

EK 1: Pamukkale Hierapolis Ören Yeri Gişe Yoğunluğu

EK 2: Pamukkale Travertenleri Ziyaretçi Yoğunluğu

EK 3: Antik Havuz Misafir Yoğunluğu

EK 4: Hierapolis Antik Kent ve Antik Tiyatro Yoğunluğu

EK 5: Pamukkale Hierapolis Ören Yeri'nde Ziyaretçilere Ayrılan Alan

2013
Piri Reis Dünya Haritası'nın
500. Yıl Dönümü

T.C.
DENİZLİ VALİLİĞİ
İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü
Müze Müdürlüğü

Sayı : 17049036 / 150 / 2665
Konu : Hierapolis Örenyeri Ziyaret.

17/10/2017

İL KÜLTÜR VE TURİZM MÜDÜRLÜĞÜNE

İlgi: 03.10.2017 tarih ve 4732 sayılı yazınız.

İlgi yazı ekindeki; Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı Tezli Yüksek Lisans programı öğrencisi Burak Erdemir 28.09.2017 tarihli dilekçesinde; tez projesi kapsamında kullanılmak üzere "Pamukkale Hierapolis örenyerinde ziyaretçilerin kullanabileceği mevcut alan"(ziyaretçilerin girmesinin yasak olduğu bölgeler hariç gezilebilecek mevcut alan) ve "Pamukkale Hierapolis örenyerinde gerçekleştirilen bir ziyaretin ortalama süresine" yönelik bilgilerin tarafına sunulmasını talep etmektedir.

Hierapolis Örenyerinde ziyaretçilerin kullanabileceği mevcut alan yaklaşık olarak 100.000,00 m²'dir. Örenyeri'ne girişler 3 ayrı kapıdan (Güney Kapısı, Kuzey Kapısı ve Traverten Yaya Yolu Girişi) sağlanmaktadır. Bu giriş kapılarından ziyaretçiler yaya olarak giriş yapabilmelerinin yanı sıra isteğe bağlı olarak Kuzey Giriş kapısından servis araçları ile, Güney Giriş kapısından ise aktüel araçları kullanarak da ziyaretlerini gerçekleştirmektedirler. Örenyerinde gezi güzergahları boyunca yönlendirme ve bilgilendirme tabelaları mevcut olup güzergah seçimi ve gezi süresi ziyaretçilerin ilgisine ve tercihlerine göre değişkenlik göstermektedir.

Hierapolis Antik Kenti antik dönemden günümüze ulaşan arkeolojik doku, dinsel yapılar, travertenler ve termal suların dolaylı hem sağlık, hem de inanç/kültür turizmi olarak yoğun ilgi görmektedir. Ziyarete gelen kişilerinde ziyaret sebepleri ve örenyerinde geçirdikleri süre bu nedenle farklılık göstermektedir.

Gereğini ve bilgilerinizi arz ederim.

H. Hüseyin BAYSAL
Müze Müdürü

ADRES: Pamukkale Örenyeri Mevkii Kuzey Kapısı Girişi /DENİZLİ
TEL:0-258-2410866 - 2424153 FAX:0-258-2636250

Ayrıntılı bilgi için irtibat : M.TARHAN-Arkeolog
E-MAIL:denizlimuzesi@kultur.gov.tr

EK 6: Türkçe Anket Örneği

Sayın Katılımcı,

Bu anket, “Sürdürülebilir Turizm Kapsamında Destinasyonların Fiziksel ve Psikolojik Taşıma Kapasitesi Analizi: Pamukkale Hierapolis Ören Yeri Örneği” adlı Yüksek Lisans Tezi için düzenlenmektedir. Vereceğiniz bilgiler kesinlikle gizli tutulacak ve herhangi bir ticari amaçla kullanılmayacaktır. Katkılarınızdan dolayı şimdiden teşekkür eder, saygılar sunarız.

Burak ERDEMİR
Balıkesir Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
E-posta: erdemirburak@hotmail.com

Yrd. Doç. Dr. Kudret GÜL
Balıkesir Üniversitesi
Meslek Yüksekokulu
E-posta: kgul@balikesir.edu.tr

1. Cinsiyetiniz: Erkek   Kadın
2. Medeni durumunuz: Bekar   Evli
3. Yaşınız: 20 yaş ve altı   21-25 yaş   26-30 yaş
                                  31-35 yaş   36-40 yaş   40 yaş ve üstü
4. Öğrenim durumunuz: Ortaokul ve altı   Lise   Önlisans
                                  Lisans   Lisansüstü
5. Mesleğiniz: İşçi   Memur   Esnaf/Sanatkar
                                  Emekli   Öğrenci   Serbest Meslek
                                  İşsiz   Ev hanımı   Diğer: .....
6. Ortalama geliriniz: 1500 TL ve altı   1501-3000 TL   3001-4500 TL
(Aylık)   4501-6000 TL   6001-7500 TL   7501 TL ve üstü
7. Bugüne kadar Pamukkale’yi kaç kez ziyaret ettiniz?: .....
8. Ziyaret biçiminiz: Konaklamalı ziyaret   Günübürlük ziyaret
9. Pamukkale’yi ziyaret etmenizi sağlayan en önemli nedeniniz nedir? (Lütfen tek bir seçenek belirtiniz)
 Travertenler   Diğer: .....
 Antik kent ve tarihi eserler
 Gezi programında yer alması
 Boş vakit değerlendirmek
10. Lütfen size göre Pamukkale’nin turistik kaynaklarına zarar veren faktörleri (1., 2., 3., ...olarak) önem derecesine göre sıralayınız.
 Bakımsızlık
 Yaşlanma (eskime)
 Plansız gelişme
 Denetim eksikliği
 Doğal afetler
 Niteliksiz ziyaretçiler
 Ziyaretçi sayısının fazlalığı
11. Pamukkale’deki çevre tahribatını puanlayınız (Tahribat yoksa 0, çok düşükse 1, çok yüksekse 10).
 0   1   2   3   4   5   6   7   8   9   10

Aşağıda Pamukkale'nin taşıma kapasitesi hakkındaki düşünceleriniz sorulmuştur. İfadelerin sağındaki rakamlar aşağıda belirtilen katılım durumunuzu ortaya koymaktadır. Size uygun olan seçeneği "X" işareti ile işaretleyiniz.

1: Hiç Katılmam, 2: Az Katılırim, 3: Orta Derecede Katılırim, 4: Çok Katılırim, 5: Tamamen Katılırim

İfadeler		1	2	3	4	5
1	Pamukkale'ye rahat bir ortamda ve beklemeden giriş yaptım.					
2	Pamukkale'deki temizlik hizmetleri (WC, ören yerleri, vb.) ziyaretçi sayısını karşılayabilir düzeydedir.					
3	Pamukkale'deki güvenlik hizmetleri ziyaretçi sayısını karşılayabilir düzeydedir.					
4	Pamukkale'de ziyaretçilere hizmet veren personel sayısı ziyaretçi sayısını karşılayabilir düzeydedir.					
5	Pamukkale'de ziyaretçilere sunulan hizmetlerin kalitesi yeterli düzeydedir.					
6	Pamukkale'deki eserleri rahatlıkla inceleyebildim.					
7	Pamukkale'yi gezerken kalabalıktan rahatsızlık hissetmedim.					
8	Pamukkale'nin çıkışında beklemeden ve rahat bir şekilde çıkış yaptım.					
9	Pamukkale travertenlerinde rahat gezebilmek için uygun olan sayıdan daha fazla ziyaretçi mevcuttur.					
10	Pamukkale ören yerinde (müze ve antik kent) rahat gezebilmek için uygun sayıdan daha fazla ziyaretçi mevcuttur.					
11	Her şeye rağmen Pamukkale'yi ziyaret etmekten son derece memnunum.					
12	Pamukkale'deki ziyaretçi sayısı çevresel düzenlemelere zarar verebilecek bir düzeyde görünüyor.					
13	Pamukkale'deki ziyaretçi sayısı travertenlere zarar verebilecek bir düzeyde görünüyor.					
14	Pamukkale'deki ziyaretçi sayısı travertenlere gelen termal suyu kirletebilecek bir düzeyde görünüyor.					
15	Pamukkale'deki ziyaretçi sayısı ören yerine (müze ve antik kent) zarar verebilecek bir düzeyde görünüyor.					
16	Çevresel uygulamalara destek vermek açısından içimde hep kuvvetli bir dürtü vardır.					
17	Çevreyi tahrip edenleri gördüğümde, onları uyarırım.					
18	Atıkları çöp kutularına atmayanları gördüğümde, onları uyarırım.					
19	İnsanları çevre kirliliği konusunda duyarlı olmaları için uyarırım.					

EK 7: İngilizce Anket Örneği

Dear Sir/Madam,

This survey is carried out for the master thesis named as “Physical and Psychological Carrying Capacity Analysis of Destinations Depending on Sustainable Tourism: Pamukkale Hierapolis Historical Site Survey”. Data will be used only for scientific purpose and kept certainly confidential. Thank you for your cooperation. Best regards.

Burak ERDEMİR
Balıkesir University
Institute of Social Sciences
E-mail: erdemirburak@hotmail.com

Yrd. Doç. Dr. Kudret GÜL
Balıkesir University
Balıkesir Vocational School
E-mail: kgul@balikesir.edu.tr

1. Gender: Male Female
2. Marital status: Single Married
3. Age: 20 age or under 21-25 age 26-30 age
 31-35 age 36-40 age 40 age or up
4. Education level: Primary school High school Associate (vocational) degree
 Bachelor's degree Master (MA) or PhD degree
5. Professional (Job): Worker Officer Artisan/trader
 Retired Student Self-employed
 Unemployed Business man Other: .....
6. Average income (monthly): .....
7. How many times have you been visited to Pamukkale in your life? .....
8. What about your visitation type: Stop over/stay visitation Passing through visitation/excursionist
9. What is the main reason of your trip to Pamukkale? (Please choose only one option)
 Attractiveness of travertines Other: .....
 Ancient city and historical artifacts
 It was included in the travel program
 Leisure time/holiday activity
10. Please ranking the factors that harm the touristic resources of Pamukkale according to importance (Starting from 1, 2, 3...)
 Dilapidation
 Aging
 Unplanned urbanization
 Lack of supervision
 Natural disasters
 Harms caused by visitors
 High numbers of visitors
11. Please grade the environmental damages at Pamukkale (If there is no damage '0', if there is damage grade it between 1-10 depending on damage. 10 is the most).
 0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Below you will find statements about the physical and perceptual capacity of Pamukkale. Numbers given on the right side indicate your thoughts. Please choose the most appropriate option by putting “X”.

1: Strongly disagree, 2: Disagree, 3: Neutral, 4: Agree, 5: Strongly Agree

Statements		1	2	3	4	5
1	I had an entrance to Pamukkale easily and without waiting.					
2	Cleaning services (restrooms, toilets, ruins area etc.) at Pamukkale are adequate for tourists.					
3	Security services at Pamukkale are adequate for tourists.					
4	Numbers of service personnel at Pamukkale are adequate for tourists.					
5	The quality of services given to tourists at Pamukkale is adequate.					
6	I had a chance to examine artifacts at Pamukkale easily.					
7	I did not feel uncomfortable with the crowd while visiting Pamukkale.					
8	I had an exit from Pamukkale easily and without waiting.					
9	Numbers of tourists at Pamukkale is above than the average visitors for visiting the travertine freely.					
10	Number of tourists at Pamukkale Ruins (museums and ancient city) is above for visiting them freely.					
11	I am very happy with my trip to Pamukkale after all.					
12	Number of tourists at Pamukkale is at a degree of causing harm to environment.					
13	Number of tourists at Pamukkale is at a degree of causing harm to travertines.					
14	Number of tourists at Pamukkale is at a degree of polluting the thermal water at travertine.					
15	Number of tourists at Pamukkale is at a degree of causing harm to the ruins (ancient city, museums).					
16	I always volunteer to participate in environmental practices.					
17	I warn people when I see them polluting the environment.					
18	I warn people who do not throw their trash to trash cans.					
19	I warn people about being sensitive to environmental issues.					

ЕК 8: Rusça Anket Örneği

Уважаемый Участник,

Эта анкета, “Анализ продолжительности Туризма заключающий в себя Физиологические и Психологические способности: Пример Памуккале” название диссертации сделанное для Магистратуры. Ваши данные будут хранятся в секретности и не будут использоваться в каких-то торговых целях. Спасибо вам за участие, с уважением.

Бурак Ердемир
Балькесирский Университет
Институт Социальной Науки
Е-почта: erdemirburak@hotmail.com

Кан. Соц. Наук Док. Кудрет Гуль
Балькесирский Университет
Профессиональная Высшая Школа
Е-почта: kgul@balikesir.edu.tr

1. Пол: Мужчина Женщина
2. Семейное положение: Неженат (не замужем) Женат (Замужем)
3. Возраст: 20 лет и ниже 21-25 лет 26-30 лет
 31-35 лет 36-40 лет 40 лет и выше
4. Образование: Ср. школа и ниже Лицей 2-х годичная высшая шк.
 Высшее Аспирантура
5. Профессия: Рабочий Служащий Тоговец/Чел. искусства
 Пенсионер Студент Свободная профессия
 Безработный Домохозяйка Другие:.....
6. Средняя зар. плата (в месяц): .....
7. Сколько раз посетили Памуккале? :.....
8. Форма визита: Визит с ночёвкой Визит на день
9. Самая главная причина визита Памуккале? (Пожалуйста выберите один пункт)
 Травертены (Белый камень) Другие: .....
- Античный город и ист. произведения
- Есть в программе экскурсии
- Использовать свободное время
10. По вашему какие факторы дают вред туристическим источникам Памуккале (1., 2., 3., ... по порядку) напишите по степени важности.
 Не ухоженность
 Устарелость (подержанность)
 Бесплановое развитие
 Недостаток контроля
 Природные бедствия
 Некачественные посетители
 Чрезмерное количество посетителей
11. Напишите в баллах разрушение окружающей среды Памуккале (Разрушения нет 0, очень мало 1, очень много 10).
 0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Внизу спрашивается ваше мнение об объёме работы Памуккале. Цифры даны справа от выражений и дают знать о вашем участии в ниже следующем. Отметьте знаком "X" то, что вы считаете нужным.

1: Совершенно несогласен, 2: Малосогласен, 3: В среднем согласен, 4: Согласен, 5: Полностью согласен

Выражения		1	2	3	4	5
1	В Памуккале зарегистрировался в хорошей обстановке и безожиданий.					
2	В Памуккале чистота обслуживания (WC, места руин, и т д .) позволяет обслуживать кол-во посетителей.					
3	В Памуккале охрана обслуживания позволяет обслуживать кол-во посетителей.					
4	В Памуккале обслуживающий персонал позволяет обслуживать кол-во посетителей кол-во персонала.					
5	В Памуккале предлагаемые посетителям обслуживания на качественном уровне.					
6	В Памуккале с удовольствием изучал произведения.					
7	В Памуккале не чувствовал себя беспокойным от толпы людей, когда гулял.					
8	Выехали из Памуккале с удобством и безожиданий.					
9	В Памуккале на белых камнях для спокойного гуляния было много посетителей, чем надо.					
10	В Памуккале в местах руин (музей и античный город) для спокойного гуляния было много посетителей, чем надо.					
11	Нисмотря на то что я очень рад, что посетил Памуккале.					
12	В Памуккале количество посетителей даёт вред окружающей среде.					
13	В Памуккале количество посетителей даёт вред травертенам (белый камень).					
14	В Памуккале количество посетителей загрязняет термальные воды текущие по травертенам.					
15	В Памуккале количество посетителей даёт вред местам др. развалин (музей и античный город).					
16	Внутри меня всегда было чувство, что нужно сохранить природу.					
17	Когда вижу тех, кто даёт вред природе, предупреждаю их.					
18	Когда вижу тех, кто некидает мусор в мусорный контейнер, предупреждаю их.					
19	Предупреждаю людей быть чувствительным к загрязнению окружающей среды.					